

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: MLEMAS-1 H22 MASTEROPPGAVE	høstsemesteret, 2022 Åpen/ konfidensiell
Forfatter: Eva Svendsen (signatur forfatter)
Veileder: Klaus Johan Myrvoll	
Tittel på masteroppgaven: <i>Soga om Geirmund Heljarskinn – en moderne islendingesaga</i> Engelsk tittel: The saga of Geirmund Heljarskinn – a modern Icelandic saga	
Emneord: Islendingesaga, sjangeranalyse, konflikt- hevnskjema	Antall sider: 112 Stavanger, 16/11-22

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøker jeg Bergsveinn Birgisson's *Soga om Geirmund Heljarskinn* (2016) i lys av tradisjonell norrøn sagalitteratur. *Soga om Geirmund Heljarskinn* er en fortelling om landnåmsmannen Geirmund Heljarskinn, som på slutten av 800-tallet skal ha vært en av de mektigste høvdingene på Island, ifølge blant annet *Landnámabok*. I 2013 ga Bergsveinn Birgisson ut den populærvitenskapelige sakprosa boka, *Den svarte vikingen*, basert på sine egne vitenskapelige undersøkelser av livet til Geirmund Heljarskinn, og i 2015 ga han ut fortellingen om Geirmund i sagaform på Island. Denne ble oversatt og gitt ut i Norge i 2016, under tittelen *Soga om Geirmund Heljarskinn*.

I undersøkelsene bruker jeg en strukturalistisk tilnærming til teksten med utgangspunkt i narratologisk metode, som innebærer at fokuset ligger innenfor rammene av teksten. Jeg undersøker elementer i teksten og vurderer dem i forhold til andre elementer og helheten som teksten utgjør. Jeg ser på om *Soga om Geirmund Heljarskinn* følger etablerte sjangerkonvensjoner for klassiske islendingesagaer, og om handlingen følger seks strukturerende elementer som Theodore M. Andersson har identifisert for handlingen i de klassiske islendingesagaene, og som ha la fram i boken *The Icelandic family saga. An analytic reading* i 1967.

Resultatene viser at sagaen i stor grad forholder seg til flere av sjangerkonvensjonene for islendingesagasjangeren. Noen eksempler er skrivestil, kronologi, bruk av frampek gjennom drømmer og andre typer varsler, og innslag av skaldekvad. Andre momenter som fortellerperspektiv og fortellermåte, i tillegg en indre konflikt som leseren gis innsikt i, representerer tydelige avvik fra sjangerkonvensjonene for de klassiske islendingesagaene. Resultatene viser også at *Soga om Geirmund Heljarskinn* inneholder de seks strukturelementene, innledning, konflikt, klimaks, hevn, forsoning og avslutning, som Andersson (1967) redegjør for, selv om det også er flere avvik fra handlingsskjemaet i sagaen. Den viktigste forskjellen er at de fire elementene konflikt, klimaks, hevn og forsoning, ikke alle presenteres i forbindelse med en enkelt konflikt, men i forbindelse med flere ulike konflikter i innledningen og hoveddelen av sagaen.

Takk!

Jeg vil rette en stor takk til min veileder, Klaus Johan Myrvoll, for faglig ekspertise, og hjelp til å holde retningen innenfor et fagområde som var nokså ukjent for min del. Takk også for inspirerende samtaler og stort engasjement gjennom prosjektet.

Innhold

<i>Soga om Geirmund Heljarskinn</i> – en moderne islendingesaga	6
Innledning.....	6
1.1 En moderne islendingesaga	6
1.2 Problemstilling og framgangsmåte	8
Islendingesagasjangeren – <i>Söguligt argumentum</i>	10
2.1 Den norrøne sagalitteraturen	10
2.2 Sagabegrepet.....	11
2.3 Norsk-islandsk og særlandske sagalitteratur	12
2.4 Konvensjoner for islendingesagasjangeren.....	15
2.4.1 Henvisning til tradisjonen.....	16
2.4.2 Skrivestil og fortellerperspektiv.....	18
2.4.3 Genealogier og introduksjon av sentrale personer.....	20
2.4.4 Kronologi	22
2.4.5 Drømmer og varsler – struktur og symbolikk.....	23
2.4.6 Skaldekvad.....	26
2.5 Theodore M. Anderssons handlingskjema	28
2.5.1 Innledning	29
2.5.2 Konflikt.....	33
2.5.3 Klimaks	34
2.5.4 Hevn.....	35
2.5.5 Forsoning	36
2.5.6 Avslutning	37
<i>Soga om Geirmund Heljarskinn</i> – en moderne islendingesaga.....	38
3.1. Sagaens angivelige opprinnelse	39
3.2. Skriftlig og muntlig tradisjon	40
3.3 Paratekster i <i>Geirmundar saga Heljarskinns</i> og <i>Soga om Geirmund Heljarskinn</i>	42
3.3.1 Permer og tittelblad i den islandske utgaven.....	42
3.3.2 Forsidetekst	44
3.3.3 Baksidetekst	46
3.3.4 Forord og etterord.....	50
3.4 Sjangerkonvensjoner og sjangerbrudd i <i>Soga om Geirmund Heljarskinn</i>	53
3.4.1 Forfattere, avskrivere og kommentatorer	53
3.4.2 Avvik fra objektivitetsprinsippet	55
3.4.3 Genealogier og introduksjon av personer.....	59
3.4.4 Kronologi og kronologibrudd	64

3.4.5 Drømmer og varsler	71
3.4.6 Skaldekvad – dramatiserende replikker	80
3.5 Theodore M. Anderssons handlingskjema – en analyse.....	85
3.5.1 Innledningen i SoGH.....	85
3.5.2 Konflikter i SoGH	90
3.5.3 Klimaks i SoGH.....	105
3.5.4 Hevn i SoGH.....	109
3.5.5 Forsoning i SoGH	111
3.5.6 Avslutning i SoGH	114
Avsluttende refleksjoner.....	115
Bibliografi	119

Soga om Geirmund Heljarskinn – en moderne islendingesaga

Innledning

1.1 En moderne islendingesaga

Den norrøne sagalitteraturen har blitt kalt «Nordens einaste originale bidrag til verdslitteraturen» (Pálsson, 2000, s. 85), og «ryggraden i nordisk litteratur» (Borkenhagen, 2021). Uten disse norske og islandske sagaene hadde vikingenes kultur og levemåter ikke vært kjent for oss i den grad de er i dag. De norrøne sagaene har blitt studert av forskere verden over gjennom tidene, og fortellekunst i mange sjangre henter motiver og inspirasjon fra sagaverdenen. De siste tiårene har heltene fra fortiden og deres livsverden fått en renessanse både i internasjonal og norsk populærkultur, kanskje mest på grunn av satsinger fra strømmetjenester som HBO og Netflix, og fra NRK her hjemme. Noen kjente eksempler fra USA er HBO-serien *Vikings*, som er inspirert av *Ragnar Lodbroks saga*, og den norrøne guden Tor som har fått superheltrolle i *Marvel*-universet. I Norge kan nevnes humorserien *Vikingane* fra NRK og Netflix-serien *Ragnarok*.

Norrønfilologen og forfatteren Bergsveinn Birgisson fikk merke interessen for vikingtiden med sin bok *Den svarte vikingen* (2013), en sakprosa om landnåmsmannen Geirmund Heljarskinn, som i sin tid skal ha vært en av de mektigste mennene på Island. Birgisson gjør rede for hvordan Geirmund la under seg store deler av Island ved blant annet å utnytte naturressursene og importere slaver fra Irland. Det finnes ingen saga om Geirmund Heljarskinn, noe Birgisson finner underlig med tanke på posisjonen han hadde. Han forklarer dette med at Geirmund Heljarskinn ikke passet inn i den idealiserte opphavsmytten om Island, da fortellinger om landnåmstida ble skrevet ned i middelalderen (Birgisson, 2013, s. 28). *Den svarte vikingen* ble solgt i flere opplag og nominert til Brageprisen for beste sakprosa.

I 2015 ga Birgisson ut *Geirmundar saga Heljarskinns* på Island. Han skrev altså selv «den manglende» sagaen om sin svarte viking. Året etter kom sagaen også ut på nynorsk med tittelen *Soga om Geirmund Heljarskinn*, oversatt av Jan Ragnar Hagland (Birgisson, 2016). Hvordan gikk Birgisson så fram når han i 2015 skulle skrive en saga om en landnåmsmann fra vikingtiden? Er *Geirmundar saga Heljarskinns* en *pastisj*, en stilistisk etterligning av en norrøn saga? Har Birgisson gjort endringer for å appellere til sitt samtidige publikum som har helt andre referanserammer enn middelalderleseren? Spørsmål av denne typen er utgangspunktet

for denne masteroppgaven, og jeg vil finne svar ved å sammenligne Birgissons saga med norrøne sagaer. På grunn av begrensninger med hensyn til islandsk og norrønt språk er det den nynorske oversettelsen, *Soga om Geirmund Heljarskinn* (2016), jeg ser på i mine undersøkelser.

Bergsveinn Birgisson kaller selv boka si en «saga» i tittelen, men sagalitteraturen er uensartet og kan deles i mange undersjangre, som jeg skal komme tilbake til nedenfor. Blant disse undersjangrene ligger sannsynligvis innholdet i *Soga om Geirmund Heljarskinn* nærmest islendingesagaene, da den handler om en mektig viking fra landnåmstiden på Island. I bokas forord kaller også Birgisson *Soga om Geirmund Heljarskinn* en islendingesaga. I en nåtidig rammefortelling som Birgisson konstruerer rundt sagaens handling, ringes han angivelig opp av en «kjenning» som sier han har funnet et manus til en gammel saga i kjelleren på nasjonalbiblioteket på Island. Birgisson forbereder seg på å reise dit for å undersøke manuset: «Det kan ikkje stemme, tenkte eg med meg sjølv medan eg pakka tinga mine. Det måtte vere eit plagiat frå nyare tider, for korleis skulle det kunne finnast ein islendingesaga som hadde gått alle forskarar og spesialistar hus forbi?» (Birgisson, 2016, s. 6).

Selv om teksten har klare likhetstrekk med islendingesagaene, både når det gjelder innhold og framstillingsform, bryter den også med forventningene til sjangeren på flere punkter. For eksempel bruker Birgisson humor og driver gjøn på en måte som gjør at sagaen kan oppfattes på grensa til det parodiske. Dette møter oss allerede på første side:

Augvald heitte ein mann. Han var konge i Rogaland. [...] Augvald hadde ei hornete ku som han blota til, og han tykte jamleg det var helsesamt å drikka mjølka hennar. [...] når Augvald møtte stor motgang og ikkje visste råd, gjekk han for å suga mjølk av kua. Han grov andletet i juret på henne og drakk av spenane. (Birgisson, 2016, s. 23)

Likevel er det stort sett livsverdenen vi kjenner fra islendingesagaene som skildres, og gjenkjennelige motiver som driver handlingen framover. På det ytre planet starter sagaen med å fortelle om Geirmunds ætt, en kongeslekt på Augvaldsnes (dagens Avaldsnes) i Rogaland, i flere generasjoner fram til Geirmund blir født. Vi følger så Geirmund gjennom hans oppvekst og voksenliv, og fram til han dør på Island. På grunn av konflikter som følger av Geirmunds trøblete forhold til faren sin, kong Hjør, reiser Geirmund ut av landet. Han tilbringer deler av oppveksten i Bjarmeland, morens hjemland, og gjør senere reiser til øyene i vesterveg, og til Irland og Island. Etter hvert bygger han seg opp som «den gjævaste av landnåmsmenn på Island» (Birgisson, 2016, s. 264). På det indre planet skildres en traumatisert mann som strever og kjemper med sine egne følelser. Han bygger oppe et mektig styre på Island og blir både

fryktet og respektert. Likevel begynner han å tvile på sine egne avgjørelser og prioriteringer, og bukker til tider nesten under av følelsen av uro og meningsløshet. I fremstillingen av denne siden ved Geirmund finner vi det kanskje viktigste bruddet med sjangeren: Vi får innsikt i Geirmunds tanker om svik og tvil, tap av ære og hevnløst, men også hans opplevelser av trøst og omsorg, som gir håp og forsoning. Temaer relatert til menneskers følelsesliv problematiseres ofte i samtidslitteraturen i dag. Kanskje det ligger en appell til moderne lesere i dette, at vi kan lære noe om oss selv gjennom identifikasjon med Geirmund og hans leting etter svar på allmenne menneskelige spørsmål? I forordet, som er signert Birgisson, står det:

Sagaene som blei skrivne ned i mellomalderen, appellerte alltid til dei samtidige tilhøyrarane sine, det er på dette grunnlaget dei kan kallast romanar. Dei handla om folk som levde 2–300 år tilbake i tid, men budskapet i sagaene var alltid retta mot samtida til sagaskrivaren. Det er kanskje ikkje å dra det for langt om ein ville påstå at teksten til prior Brand den frode ser ut til å ha ein merkverdig stor appell også i den tidsalderen vi nå lever i. (s. 15)

Da sagaforfatterne på 1200-tallet skrev om landnåmet og vikingenes liv på Island, var det hedenske ættesamfunnet historie. Innføringen av kristendommen hadde ført med seg store endringer. Idealene for rett og galt i det gamle ættesamfunnet var sterkt knyttet til forpliktelser overfor ætten og opprettholdelse av ære. Med kristendommen kom forpliktelser overfor Gud og kirken i sentrum, og, ifølge sitatet ovenfor, skrev sagaforfatterne om vikingtiden med budskap til sitt kristne, samtidige publikum. Det har gått mer enn sju hundre år siden islendingesagaene ble skrevet og publikummet det skrives for i dag er et annet, både på Island og i Norge. Samfunnet er sekularisert og det er kanskje individualistiske idealer som står sterkest. Med henvisningen til at «teksten til prior Brand den frode ser ut til å ha ein merkverdig stor appell også i den tidsalderen vi nå lever i» legger Birgisson inn en slags forklaring på at han har valgt å «oppdatere» sagasjangeren. Hvordan går Birgisson så fram for å appellere til moderne lesere når han skriver sagaen om vikingen Geirmund Heljarskinn?

1.2 Problemstilling og framgangsmåte

Av de ulike undergruppene av norrøn sagalitteratur har *Soga om Geirmund Heljarskinn*, som forklart over, klare likhetstrekk med islendingesagasjangeren. Når jeg formulerer problemstillingene gjøres det derfor med utgangspunkt i denne sagasjangeren. Følgende problemstillinger er utgangspunkt for mine undersøkelser:

1. Hvordan forholder *Soga om Geirmund Heljarskinn* seg til sjangerkonvensjoner for islendingesagasjangeren?
2. Hvordan følger *Soga om Geirmund Heljarskinn* Theodore M. Anderssons handlingsskjema for islendingesagaer?

Metoden for undersøkelse av begge problemstillingene er narratologisk. Narratologi er et samlebegrep for metoder for analyse av litterære tekster. Metodene er tekstorienterte og har tilhørighet i strukturalismen (Skei, 2011, s. 35). Det grunnleggende premisset i strukturalismen er at elementene i et objekt, for eksempel en tekst, får betydning i relasjon til de andre elementene, og i relasjon til objektets helhet (Aaslestad, 1999, s. 10-11). Fokuset for litterær analyse ligger altså først og fremst innenfor rammene av teksten. Da dette prosjektet dreier seg om å se *Soga om Geirmund Heljarskinn* i lys av norrøne sagaer, forstår jeg her «teksten», som den norrøne sagalitteraturen, som jeg gjør rede for i kapittel to, og «elementene» som trekk ved form og innhold som kan kalles «sjangerkonvensjoner». Jeg vil altså foreta en systematisk analyse av form- og innholdselementer i *Soga om Geirmund Heljarskinn* i lys av sjangerkonvensjoner for islendingesagaene og andre relevante norrøne sagasjangre. Theodore M. Andersson presenterte i 1967 et handlingsskjema (feud-pattern) for handlingen i islendingesagaene. Jeg vil også undersøke om *Soga om Geirmund Heljarskinn* følger strukturen Theodore M. Anderssons har identifisert for handlingen i islendingesagaene.

De siste tjue årene har noen teoretikere innenfor narratologien tatt en «affektiv vending», som kan forklares med at det har vært en «[...] grunnleggende oppgradering av synet på følelsenes avgjørende plass i menneskelivet og i samfunnet og en oppløsning av de tidligere dikotomiene mellom fornuft og følelser, kropp og sinn, individ og samfunn» (Brandtzæg, 2017, s. 200). I tillegg til å kartlegge strukturelle elementer kan narratologien brukes med en mer hermeneutisk tilnærming for å forstå menneskelig erfaring (Brandtzæg, 2017, s. 200). Med boka *Fortelling og følelse. En studie i affektiv narratologi* (2016), gir Per Thomas Andersen en innføring i det teoretiske grunnlaget for metoden og presenterer begreper for litterær analyse. Internasjonalt er filosofen Martha C. Nussbaum en av de ledende stemmene innenfor feltet *litteratur og filosofi* som hevder at en blant annet kan «lære om følelser» gjennom fortellinger: «For det første fordi de representerer og vekker følelsesmessig aktivitet. For det andre fordi narrative former dessuten er kilder til følelsesmessige strukturer. Fortellinger lærer oss hva følelser er» (Bale, 2017, s. 40-41). Jeg går ikke videre inn på disse teoriene, men de vil danne en

forståelseshorisont for refleksjonen i deler av analysen, da hovedpersonens forhold til egne følelser er et viktig aspekt i *Soga om Geirmund Heljarskinn*.

Begrepet «sjangerkonvensjoner» viser til trekk ved både form og innhold i sagaene. Formålet med undersøkelsene mine er eventuelt å kunne plassere *Soga om Geirmund Heljarskinn* i forhold til den norrøne sagalitteraturen. Sagalitteraturen er studert av mange forskere gjennom historien, og det er skrevet mye om fellestrekk og kjennetegn i dette tekstkorpuset. I denne masteroppgaven legger jeg til grunn faglitteratur av Theodore M. Andersson (1967), Preben Meulengracht Sørensen (1993), Vesteinn Ólason (1998), Heimir Pálsson (2000), Else Mundal (2004b) og Anette Lassen (2017) i analysen av sjangerkonvensjoner, og Theodore M. Anderssons *The Icelandic family saga. An analytic reading* (1967) i undersøkelsen av handlingsstrukturen i *Soga om Geirmund Heljarskinn*.

Islendingesagasjangeren – *Sǫgulgigt argumentum*

2.1 Den norrøne sagalitteraturen

Sagalitteraturen utgjør et uensartet og mangfoldig tekstkorpus, og kan deles i flere undersjangre med utgangspunkt i kriterier som for eksempel nedskrivningstidspunkt og tematikk. Skrivestilen er også særegen og man kan snakke om en egen «sagastil».¹ I kapittelet «Sagalitteraturen» i *Handbok i norrøn filologi* (Haugen, 2004, s. 265-302) bruker Else Mundal avgrensingen «norrøn sagalitteratur» om «den norrønspråklege prosalitteraturen som fortel om heimlege emne, som i større eller mindre grad byggjer på munnleg tradisjon og vert rekna som spesiell for det norrøne området» (Mundal, 2004, s. 265). Hun skiller altså «norrøn sagalitteratur» fra andre sagasjangre på grunnlag av bestemte trekk ved form og innhold: Språket er norrønt, teksten er prosaisk i formen, handlingen dreier seg om temaer knyttet til Norge, Island, eller begge landene (det norrøne området), fortellingen bygger på muntlig tradisjon, og den «vert rekna som spesiell for det norrøne området». Dette siste momentet vil si at den skiller seg fra annen europeisk litteratur som på flere måter kan ligne sagalitteraturen, som legender, krøniker og ridderdiktning. Videre avgrensing av de norrøne sagasjangrene er gjort nedenfor, men først litt om ordet som gir navn til sjangeren, altså begrepet *saga*.

¹ Se f.eks. Fredrik Paasche i Bull, F., Paasche, F., Winsnes, A. H., Houm, P., Holtmark, A., & Svendsen, P. (1957). *Norsk litteraturhistorie* (2 ed.). Aschehoug.

2.2 Sagabegrepet

Sagabegrepet brukes både i hverdagspråket og innenfor fagfeltet litteraturvitenskap. Det har flere ulike konnotasjoner, og betydningsinnholdet varierer med situasjonen det brukes i og formålet det har i den aktuelle konteksten. Begrepet har blitt brukt i betegnelser som *familiesaga*, *slektssaga* eller *sagaroman* i nyere tid, om fortellinger om storfamilier eller ætter som strekker seg over flere generasjoner. *The Forsythe saga* av John Galsworthy (1906–22) og *Sagaen om Isfolket* av Margit Sandemose (1982–89) er eksempler på dette (Ridderstrøm, 2021). Ifølge *Det Norske Akademis Ordbok* kan en bred forståelse av ordet være: «En fortellende fremstilling av noe som tilhører svunne tider, særlig om menneskers liv eller folks (nasjoners) skjebne», mens den litteraturvitenskapelige forklaringen lyder: «Norrøn, især islandsk, prosafortelling om personers (særlig høvdingers, kongers eller ætters) liv» ("Saga," u.å.). Innenfor litteraturvitenskapen har begrepet altså en snevrere betydning og bruksmåte enn i kulturen generelt, og knyttes først og fremst til norrøn og islandsk litteratur.

Etymologisk er *saga* avledet fra det norrøne verbet *segja* («å si») og betyr «utsagn» eller «fortelling» ("Saga," u.å.). Ifølge litteraturforsker og norrønfilolog Preben Meulengracht Sørensen kan *segja* i en bred, allmenn forståelse bety «noget, der siges om noget eller nogen» (1993, s. 33), men det ligger også en tradisjon i begrepet da det «oftest anvendes [ordet] om det, der skete engang» (Meulengracht Sørensen, 1993, s. 34). *Saga* er det eneste blant de beslektede *sogn*, *frásogn* og *frásaga*, som alle har rot i *segja*, som både omfatter det som har skjedd (historien) og det som skjedde oversatt til språklig form (fortellingen) (Meulengracht Sørensen, 1993, s. 33). Den islandske betydningen av *saga* impliserer altså en grad av historisitet; innholdet er «sant», samtidig som den framstilles i form av en fortelling.

I et foredrag under *Norsk litteraturfestival* i 2021, plasserer Bergsveinn Birgisson selv den norrøne sagalitteraturen mellom *fabula* og *historia*. *Fabula* brukes om fortellinger som er oppdiktete, og kan ha fantastiske innslag som drager og troll, mens *historia* viser til fortellinger som gir seg ut for å være historisk autentiske. Midt mellom disse finner vi *argumentum*, en mellomkategori som vi ikke lenger forholder oss til i dag. Dagens skarpe skille mellom vitenskap og underholdning fantes ikke i middelalderen. Det å finne på ting som manglet for å få til en god, helhetlig historie, som årsakssammenhenger og samtaler mellom sagapersonene, ble ansett som en gyldig historisk metode. Dette vitner om et annerledes sannhetsbegrep enn det vi forholder oss til i dag (Borkenhagen, 2021, 6:25-6:55; 28:30 - 31:30). Samtidig som de norrøne sagaene kan ha innslag av magi og utenomjordiske vesener, gjør de altså krav på å bli lest som historiske tekster. Sagasjangeren, i denne forståelsen av begrepet, står i motsetning til

en generell oppfatning av skjønnlitterære sjangre i dag, hvor et grunnleggende premiss kan synes å være at fortellingen aldri skal tolkes som «sannheten».

Om *saga*-begrepet skal til sist nevnes en avledning av ordet som er relevant i denne sammenhengen, nemlig det norrøne adjektivet *søguligt*, som kan oversettes med «sagaverdig». I begrepet ligger det at sagaene, og spesielt islendingesagaene, kun forteller om det som vurderes viktig og «ærverdig» nok til å bli regnet som en del av historien. I likhet med *saga* er meningsinnholdet i *søguligt* tosidig og betyr både «det som er verdt å fortelle om» og «det som er godt fortalt» (Meulengracht Sørensen, 1993, s. 35). Det holder altså ikke at hendelsene er viktige; de skal også fortelles på en «verdige» og «god» måte. Begrepet har derfor implikasjoner for både form- og innholdssiden av en saga. Med andre ord kan man si at aspekter ved islendingesagaene som står igjen, og som vi kan kalle sjangerkonvensjoner og «sagastil», sammenfaller med det som er *søguligt*.

2.3 Norsk-islandsk og særlandske sagalitteratur

Den norrøne sagalitteraturen omfatter som nevnt over grupper av tekster som varierer mye med hensyn til både innhold, framstillingsform og nedskrivningstidspunkt. Gjennom tiden har forskere kommet med flere forslag til inndelinger i undersjangre med utgangspunkt i ulike kriterier. Heimir Pálsson viser blant annet til en tradisjonell inndeling i kongesagaer, islendingesagaer, islandske samtidssagaer (for eksempel verdslige sagaer og bispesagaer), helgensagaer og fornalder- og riddersagaer i boka *Nökkel til islendingesagaene* (2000). Her er inndelingen først og fremst tematisk, men det er også tatt hensyn til tida handlingen er lagt til (Pálsson, 2000, s. 15).

Et annet forslag til inndeling, som jeg vil bruke som utgangspunkt for videre beskrivelser av sagasjangeren, presenteres av Else Mundal (2004b) i *Handbok i norrøn filologi* (Haugen, 2004, 267-302). Mundal tar utgangspunkt i skillet mellom *norsk-islandsk litteratur* og *særlandske litteratur*. Til norsk-islandsk litteratur regner Mundal legendelitteraturen og kongesagaene. Legendelitteraturen er en videreføring av europeisk tradisjon og forteller om mirakler helgeners liv. Et eksempel er den norske legenden om Olav den hellige (*Passio Olavi*). Kongesagaene handler om de norske kongene i norrøn tid og ættene deres. De ble skrevet både i Norge og på Island og har flere fellestrekk med islendingesagaene. For eksempel er den angivelige historisiteten holdt høyt og innholdet i prosateksten underbygges av skaldekvadene som til en stor grad ble regnet som historisk pålitelige. En forskjell mellom disse to sagasjangrene er at

alle islendingesagaene er anonym litteratur (med unntak av *Sagaen om Egil Skallagrimsson*, som Snorre Sturlasson kan ha skrevet), mens flere av kongesagaene har kjente forfattere. Den mest kjente samlingen kongesagaer, *Heimskringla*, er skrevet av den islandske høvdingen og lovsigemannen Snorre Sturlasson.

Til den særlandske sagalitteraturen regner Mundal de skriftlige sjangrene som vokste fram på Island på 1200-tallet, som bispesagaer, verdslige samtidssagaer, islendingesagaer og fornaldersagaer. I denne gruppen inkluderer hun også *tættene*. Tættene har fellestrekk med flere av de andre sagasjangrene, men er særmerket ved at fortellingene er kortere og enklere i oppbyggingen (Mundal, 2004b, s. 294). Bispesagaene forteller om livet til biskoper på Island, og har også flere fellestrekk med islendingesagaene og kongesagaene, mens de verdslige samtidssagaene er skrevet av mennesker som selv deltok i handlingene de forteller om.

De to siste undersjangrene innenfor den særlandske sagalitteraturen, islendingesagaene og fornaldersagaene, har noen fellestrekk. De bygger på muntlige tradisjoner med lang avstand i tid til hendelsene de skildrer, og begge sjangrene er gjennomført anonym litteratur (Mundal, 2004b, s. 289). Islendingesagaene har handling fra landnåmstiden. Handlingen begynner gjerne i Norge, fortsetter med sagaheltens utferd og forteller videre om de første generasjonene etter bosettingen på Island. Fornaldersagaene har handling fra før landnåmstiden. Tiden handlingen er lagt til, skiller altså islendinge- og fornaldersagaene fra hverandre. Et annet skille er kravet om å bli forstått som «sanne» fortellinger. Skrivestilen i islendingesagaene framhever historisiteten, mens fornaldersagaene er anti-realistiske, og grensen mellom menneskeverdenen og mytiske verdener med troll og overnaturlige innslag kan krysses. Selv om fortellingene i fornaldersagaene kan ha en viss historisk tilknytning, regnes de som fiksjon og hovedfunksjonen er underholdning.

Når det gjelder videre kategorisering av islendingesagaene, deler Mundal dem i arkaiske (1200–1280), klassiske (1240–1310) og etterklassiske sagaer (1300–1450), etter antatt nedskrivningstidspunkt.² Anette Lassen (2017) deler også islendingesagaene inn i tre dateringsperioder for nedskrivning, den eldste perioden (1200–1250), den mellomste perioden (1220–1300) og den yngste perioden (1290–1500). De eldste sagaene i den eldste perioden er preget av en «primitiv og nogle ganger næsten klodset og opremsende stil» og det kan virke som om «en islending med antikvarisk interesse for sit (eller sin patrons) områdes, sin slægts

² Mundal presiserer at det er uenighet blant forskere om nedskrivningstidspunkt for flere av sagaene, spesielt i gruppen med arkaiske sagaer (s. 291).

eller sit lands historie prøvende har kæmpet med et råmateriale (Lassen, 2017, s. 25). Likevel er noen sagaer i denne gruppen rene kunststykker, som *Sagaen om Egil Skallagrimsson*, og noen av dem har en skald som hovedperson og er tett knyttet til kongesagaene (Lassen, 2017, s. 26). Sagaene i den mellomste perioden kalles ofte «klassiske» sagaer, fordi sjangeren når et høydepunkt i denne perioden. Det er tydelig at forfatterne av disse verkene mestrer skrivekunsten. De har mer eller mindre innslag av fiksjon, men også klare historiske trekk, og forfatterne er bevisste med hensyn til tekstenes form og struktur. *Njáls saga*, *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* og *Sagaen om Gisle Sursson* hører til i denne gruppen (Lassen, 2017, s. 26). Mange av sagaene i den yngste perioden har likhetstrekk med fornaldersagaene. De er lite troverdige, har høyt innslag av fiksjon og avslører et ønske om først og fremst å underholde leseren. Det finnes derimot også storslåtte sagaer i denne gruppen, som *Sagaen om Floafolket* og *Sagaen om Bård Snæfellsås*. I noen sagaer i denne gruppen opptrer også norrøne guder i motsetning til i de eldre sagaene. *Grettes saga* hører til i den yngste perioden, men det er uenighet om nedskrivningstidspunktet. Den kan være skrevet i 1310–20 årene, eller omkring 1400 (Lassen, 2017, s. 27).

Else Mundal (2004) deler også fornaldersagaene i tre, med utgangspunkt i tematisk innhold og fremstillingsform. Den første gruppen er tematisk knyttet til den norrøne heltediktningen, skildrer dramatiske hendelser og har en tragisk kjerne. Den andre gruppen er vikingsagaer som forteller om vikingtokter, og den tredje er eventyrsagaene som kjennetegnes ved at det er et uklart skille mellom den realistiske verdenen og en mytisk verden (Mundal, 2004b, s. 293). Helten i en fornaldersaga er gjerne kongesønn og ætten kan spores tilbake til en mytisk fortid, i likhet med noen av de eldste islendingesagaene. Handlingen i fornaldersagaene er løsere organisert enn i islendingesagaene og kan være episodisk i oppbyggingen. Nedskrivningen av fornaldersagaer startet mest sannsynlig noe etter nedskrivningen av islendingesagaene, men de to sjangrene var produktive samtidig. Fornaldersagaer er «ikke-realistisk, heroisk og fantastisk diktning som eksisterte parallelt med den realistiske sagalitteraturen» (Mundal, 2004b, s. 294). Likevel representerer fornaldersagaene en tradisjon som er eldre enn annen sagalitteratur, og den var produktiv etter at det ikke lenger ble skrevet islendingesagaer (Mundal, 2004, s. 294). Fornaldersagaene er relevante i denne sammenhengen fordi deler av *Soga om Geirmund Heljarskinn* er bygget på fornaldersagaen *Sagaen om Halv og Halvsrekkene*.

I tillegg til sjangrene som er beskrevet over, finnes det som nevnt en gruppe tekster som kalles *tættar* og som Else Mundal også inkluderer i de særlandske sagasjangrene. Temaene i tættene kan samsvare med temaer i sagaer innenfor alle de andre sagasjangrene og hovedpersonen kan

være biskop, verdslig konge eller høvding. Tidsperioden handlingen er lagt til strekker seg helt fra tiden som fornalderssagaene skildrer, og fram til sturlungetiden midt på 1200-tallet. Hovedpersonen i de fleste tættene er likevel en helt som lever i sagatiden eller litt etterpå. I motsetning til islendingesagaene, der helten tilhører de øvre samfunnslag, kan helten i tættene komme fra alle klasser i samfunnet. Noen tætter er bygd opp omkring heltens biografi, mens andre følger Theodore M. Anderssons handlingsskjema for islendingesagaer (1967) og ligger tett opp til disse med hensyn til komposisjon, men er mer episodiske i fremstillingen. Mange tætter finnes kun inkorporert i større sagaer, for eksempel som en del av en kongesaga i *Morkinskinna* (Mundal, 2004, s. 295). Det finnes en tått i *Landnámabok*, «Tåtten om Geirmund Heljarskinn», som er en av de viktigste skriftlige kildene som er bevart om livet til Geirmund på Island, og som tydelig også har vært sentral i skrivingen av *Soga om Geirmund Heljarskinn*.

Når jeg skal forsøke å plassere *Soga om Geirmund Heljarskinn* innenfor sagalitteraturen, vil ikke målet være å få sagaen til å passe inn i en eller flere av de nevnte gruppene, men identifisere likheter og ulikheter med den norrøne sagalitteraturen. Når jeg avgrenser undersøkelsene med hensyn til hvilke undersjangre av sagalitteraturen som brukes som sammenligningsgrunnlag, fokuserer jeg på islendingesagaene. Dette er på grunn av at innholdet i *Soga om Geirmund Heljarskinn* har flest likhetstrekk med sagaer i denne undersjangeren, og at forfatteren selv kaller fortellingen en islendingesaga, som forklart i 2.1. Innenfor islendingesagasjangeren, er det særlig sagaene i gruppen som Mundal kaller de klassiske islendingesagaene (1240–1310, og som er omtrent de samme sagaene som Lassen har plassert i den mellomste perioden (1220–1300), som er interessante som sammenligningsgrunnlag. Som nevnt over er det i denne perioden sjangeren er på toppen med hensyn til kunstnerisk utførelse. Andre nevnte undersjangre av den norrøne sagalitteraturen trekkes inn der det er relevant, og særlig vil fornalderssagaene være aktuelle.

2.4 Konvensjoner for islendingesagasjangeren

Islendingesagaene utgjør altså en egen sjanger på grunn av mange fellestrekk i innhold og framstillingsform, som jeg har vært inne på i 2.3. Et fellestrekk er at handlingen er fra landnåmstiden på Island, og det vanligste er å regne slutten av den, fra 930-tallet til første del av 1000-tallet, som perioden for handlingen i islendingesagaene (se f.eks. Pálsson, H., 1998, s. 17; Lassen, A., 2017, s. 11). Noen kjente sagaer, for eksempel *Sagaen om Egil Skallagrimsson* og *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge*, har likevel handling som starter på slutten av 800-tallet. Islendingesagaene er basert på en muntlig fortellertradisjon, og ble ikke skrevet ned før noen

hundreår senere, mellom starten på 1200-tallet og i løpet av de neste par hundre årene, som forklart ovenfor i 2.3. Reisemotivet står sentralt i islendingesagaene og forteller om vikingtokter og handelsreiser. Det å reise ut på tokt eller handel var fremtredende side ved vikingkulturen, som et av de mest kjente symbolene fra denne tiden, vikingskipene, også vitner om. Flere sagaer forteller om utreise fra Norge og bosetting på Island. Et annet særtrekk ved islendingesagasjangeren er at handlingen dreier seg om konflikter eller feider. Konfliktene utspiller seg mellom mektige ætter eller personer på Island, og det er æren og posisjonen deres i samfunnet som står på spill. Heimir Pálsson poengterer dette i en kapitteloverskrift i boka *Nøkkel til Islendingesagaene*: «Bøndene var i tattane på kvarandre – islendingesagaene» (Pálsson, 2000, s. 79).

Også den særegne «sagastilen» skiller islendingesagaene fra andre sagasjangre. Informative og nøkterne åpninger av typen «Ulv heitte ein mann» er et eksempel, og et annet at personer som har spilt ferdig sin rolle i en saga skrives ut med en enkel «Nå er denne personen ute av sagaen»-formulering. Avgjørende hendelser kan gjengis med noen få setninger, og dramatiske slag der sentrale personer dør, kan skildres med knappe og hverdagslige formuleringer. En slagen mann kan kommentere sitt eget nederlag med en kort, tørr og ofte humoristisk kommentar, før han segner om. Et kjent eksempel er fra *Njáls saga* da Gunnar dreper Torgrim med spydet sitt. På spørsmålet «Var Gunnar heime?» svarer Torgrim: «‘Det kan de sjølv finna ut, men dét veit eg at atgeiren [spydet] hans var heime’, sa nordmannen. Han fall så død om» (Jørgensen, 2014c, s. 89). Flere trekk ved fortellermåten, skrivestilen og handlingsstrukturen danner konvensjoner for islendingesagaenes form, som vi skal komme nærmere inn på nedenfor.

Handlingen i islendingesagaene følger så godt som alltid et fast mønster, ifølge Theodore M. Andersson. I sin bok *The Icelandic family saga. An analytic reading* (1967) redegjør han for hvordan innholdet i islendingesagaene, med noen få unntak, består av seks strukturerende elementer som bygges opp rundt en konflikt. Handlingsmønsteret som Andersson har klarlagt (i det videre kalt Anderssons handlingsskjema) kan knyttes til både form- og innholdselementer i islendingesagaene. Den andre delen av analysen i denne masteroppgaven er gjort med utgangspunkt i Anderssons handlingsskjema.

2.4.1 Henvisning til tradisjonen

Et gjennomført særtrekk ved islendingesagaene er at de er anonym litteratur. Med unntak av *Sagaen om Egil Skallagrímsson*, som mange forskere er enige om at Snorre Sturlasson mest

sannsynlig har skrevet, er det ukjent hvem som er forfatterne bak denne greinen av sagalitteraturen (Jørgensen, 2014b, s. XXXII-XXXIII). Forfatterne har ikke skrevet forord eller kommentarer til sagaene, som i seg selv utgjør et særtrekk ved sjangeren. Andre sagasjangre kan ha forord som «framhæver et værks karakter af skriftlig tekst, skabt av den forfatter, der i prologen henvender sig direkte til læseren» (Meulengracht Sørensen, 1993, s. 57). Forfatteren posisjonerer seg da i forhold til teksten og mottakerne. Han gjør ofte også rede for formål og kildegrunnlag, og diskuterer sagaens innhold i forhold til «sannheten». I islendingesagaene stiller forfatteren seg utenfor teksten. Han er usynlig for leseren, og fortellerstemmen i teksten er en tilsynelatende objektiv «folkestemme» som forteller om vikingene og bragdene deres. Fortellerstemmen imiterer en stil en kan forestille seg i situasjoner der mennesker samles rundt leirbålet for å fortelle historier, lære om rett og galt, tradisjoner og sedvaner. Anonymiteten ved islendingesagaene gjør at man ikke vet motivasjonen bak de enkelte nedskrivningene, men det er tydelig at de har utgangspunkt i en felles tradisjon. Den felles tradisjonen er først og fremst muntlig. Selve betegnelsen *saga* er i seg selv også en indikasjon på dette, som forklart i 2.2 ovenfor.

Islendingesagamanuskriptene som er bevart i dag, er avskrivninger av tapte håndskrifter. Det finnes ingen overleveringer av originale manuskript skrevet før 1350 (Pálsson, 2000, s. 63). De originale islendingesagaene var som nevnt i hovedsak basert på muntlig overleverte fortellinger, men de var også til dels bygget på skriftlig materiale, og de bygget på hverandre (Pálsson, 2000, s. 35-77). De første prosatekstene på Island var for eksempel lovtekster og oversikter over ætter nedskrevet av lærde menn. Et eksempel er lovteksten «Vigslode» som gjør greie for hvordan det skal settes grid (amnesti eller ettergivelse av straff etter lovbrudd) mellom menn. Formuleringer fra «Vigslode» er brukt i *Grettes saga*. Et annet eksempel er oversikten over livshistorien til Snorre Torgrimsson i teksten «Livet til Snorre gode», som er bevart i *Sagaen om øyrbyggene*. Eksemplene viser at sagaforfatterne gransket og brukte skriftlige kilder da de skrev islendingesagaene. I løpet av nedskrivningstiden, hovedsakelig på 1200-tallet, etablerte det seg sjangerkonvensjoner for skriftlig fremstilling av islendingesagaene, og en skriftlig tradisjon utviklet seg. Likevel ble det muntlige aspektet ved fremstillingsformen videreført gjennom karakteristiske trekk ved skrivestilen.

Preben Meulengracht Sørensen (1993) viser til tre særpreg ved fremstillingsformen som gir uttrykk for islendingesagaenes felles tradisjon. Det første er nettopp at islendingesagaene gir seg ut for å være videreføring av en muntlig tradisjon. Det andre er at de gjør krav på å bli lest som sanne fortellinger, og det tredje er at de har objektiv forteller (Meulengracht Sørensen,

1993, s. 52). Disse tre aspektene er nært forbundet til hverandre og er sentrale i flere av sjangerkonvensjonene som etablerte seg for islendingesagaene, som jeg skal komme nærmere inn på nedenfor.

2.4.2 Skrivestil og fortellerperspektiv

Et av stiltrekkene som signaliserer en muntlig fortellertradisjon eksplisitt gjennom teksten, er anføringsfraser av typen «det fortelles at», «folk sier at» eller «nå er det ikke fortalt noe mer om denne reisen» (Jørgensen, 2014b, s. XXXII). Disse frasene er uttrykk for to aspekter ved islendingesagatradisjonen. For det første utgjør de et stilistisk særtrekk som har litterær funksjon: De kan markere overgang til nytt avsnitt eller brukes som et retorisk grep for å framheve noe i teksten. For det andre er frasene uttrykk for en holdning til «sannheten» ved det fortalte. Meulengracht Sørensen (1993) påpeker at anføringsfrasene ikke kun er uttrykk for en muntlig tradisjon, men «referer til sagaens egen både muntlige og skriftlige overlevering» (s. 56), som styrker historisiteten ved sagaene. Dermed uttrykkes også et annet viktig aspekt som Meulengracht Sørensen peker på gjennom anføringsfrasene, at sagaen gjør krav på å være sann. Det ligger implisitt at fortellingen er sann, fordi de eldste versjonene av sagaene bygger på vitneutsagn:

Enhver islendingesaga er, sådan som vi kender den, skrevet efter en version i et andet håndskrift, og skriveren, oplæseren og tilhørerne har vidst, at den er blevet skrevet og fortalt mange gange før, oftest gennem generasjoner. [...] I denne forstand er henvisningerne altid konkrete og sande, og det er mindre vigtigt, om en ældre fortelling, der henvises til, havde mundtlig eller skriftlig form. (Meulengracht Sørensen, 1993, s. 56-57)

Den litterære autoriteten i tekstene, *auctoritas*, det som gir troverdighet og historisitet til fortellingen, ligger nettopp i at det er denne fortellertradisjonen, folkets egen stemme, som gjengis (Jørgensen, 2014b, s. XXXII).

Preben Meulengracht Sørensen viser også til den objektive fortelleren som et kriterium for fremstillingsformen i islendingesagasjangeren (Meulengracht Sørensen, 1993, s. 52). Forfatteren tar ikke stilling til hendelser som skjer eller utsagn fra personene, han tolker ikke, men har rolle som gjenforteller (Meulengracht Sørensen, 1993, s. 63-68). Da islendingesagaene gjør krav på å bli lest som sanne beretninger, vil ikke en forfatters tolkninger og meninger ha relevans, han skal kun formidle historien så nært opp til det som «virkelig hendte» som mulig. Fortelleren tar derfor ikke stilling til det som skjer, men refererer kun det observerbare gjennom en aural fortellerstemme. Det vil si at fortelleren selv ikke selv er en aktør i handlingen, men

befinner seg utenfor verdenen det fortelles fra. Leseren må selv slutte seg til hva sagapersonene tenker og føler ut fra handlingene og replikkene deres. Likevel finnes det eksempler på teknikker som tas i bruk for å påvirke leserens oppfatning av personer og hendelser, uten at forfatteren selv viser sitt standpunkt. Forfatteren kan for eksempel la sagapersonen ytre seg og på den måten la leseren få sympati med ham. Et eksempel er fra *Njáls saga* da Flose rettfærdiggjør at de planlegger å brenne Njål og mennene hans inne. Dette var ikke en verdig måte å dø på for en høyt aktet mann som Njål, og krever en forklaring:

‘[...] Vi kan gjera eitt av to, og ikkje noko er godt. Vi kan dra oss unna, og det er banen vår, eller vi kan setja eld på og brenna dei inne. Og det blir eit tungt ansvar for Gud, då vi er kristne menn sjølve, men den utvegen må vi likevel taka’. (Pálsson, 2000s. 163).

En annen måte er å la holdninger og moral komme til uttrykk gjennom samtaler mellom sagapersonene. Et eksempel på dette er fra *Sagaen om Gisle Sursson*, i en samtale mellom Aud, Gisles kone, og Åsgerd som er gift med Gisles bror, Torkjell. Torkjell har overhørt en «uforsiktig» samtale mellom kvinnene om tidligere romanser, og kvinnene snakker om hvordan de kan blidgjøre mennene sine igjen. Åsgerd sier at hun vil «‘legge armene mine om halsen på Torkjell når vi har lagt oss. Da vil han tilgi meg dette og kalle det løgn’». I dette ligger det tilsynelatende at Åsgerd vil gå til sengs med Torkjell for å blidgjøre ham. Aud på sin side sier at det ikke vil være nok og at hun heller vil «‘fortelle Gisle, mannen min, alt jeg ikke har sagt og det jeg trenger råd for’» (Jørgensen, 2014c, s. 9). Her etterlates leseren kanskje med et inntrykk av at Auds ekteskap med Gisle er ærligere og mer moralsk riktig enn Åsgerds med Torkjell, da Åsgerd på en måte lurer mannen sin ved å tilby ham sex for blidgjøre ham, i stedet for å stå for det hun har sagt, for så å gjøre opp med ham.

Ifølge Heimir Pálsson er det spesielt ett særtrekk som preger fortellemåten i sagaene, i tillegg til den objektive forfatteren, nemlig den ordknappe stilen, som jeg også var inne på i 2.4. Det er sjelden brukt skildringer som utbroderer, selv ikke ved avgjørende hendelser eller spenningstopper, og det brukes sjelden språkbilder med abstrakte betydninger (Pálsson, 2000, s. 158-159). Et eksempel på en avgjørende scene som gir muligheter for utbroderinger og dramatiske skildringer, er da Vestein blir drept i *Sagaen om Gisle Sursson*. Vestein er Gisles svoger, og Åsgerd, som er gift med Gisles bror, Torkjell, har et godt øye til Vestein. Dette får Torkjell nyss om gjennom samtalen mellom Aud og Åsgerd som jeg viste til i eksempelet over, og sjalusien mot Vestein utløser et klimaks i sagaen:

Like før det lysner kommer noen inn, stille, og går dit bort hvor Vestein ligger. Han hadde da våknet. Han merker ingenting for han får et spyd i brystet, så det står tvers gjennom ham. «Den satt», sa Vestein i det han kjente stikket. Så gikk mannen ut. Vestein ville reise seg, men i det samme falt han ned over sengestokken og var død. (Jørgensen, 2014c, s. 14)

Drapshandlingen er gjennomført i løpet av to linjer i teksten, og det samme er Vesteins reaksjon og død. Ifølge Bergsveinn Birgisson viser denne skrivestilen også «høflighet» overfor leseren. Han kaller det «dramatisk høflighet» eller «omvendt operastil» og poengterer at sagaforfatteren har tillit til at leseren selv kan stå for detaljer og utbroderinger av hendelsene (Borkenhagen, 2021). Selv om tanker og følelser Vestein må ha hatt i denne situasjonen ikke blir skildret med detaljer, kan mye tolkes inn i den korte setningen «Den satt». For eksempel kan den gi inntrykk av at Vestein ikke blir overrasket, og at han kanskje er forberedt på at han kan bli overfalt. Setningen henter også om at Vestein lever opp til helteidealene i den norrøne kulturen. Han er en modig og ærefull mann som ikke bærer seg, viser frykt eller andre følelser, men godtar skjebnen han får. Han gir til og med banemannen sin en slags heder i at spydet rammer godt. Prosateksten i islendingesagaene er altså skrevet i en effektiv, objektiv og refererende stil uten detaljerte skildringer, for å gi inntrykk av at kun det observerbare, det som «faktisk hendte», er gjengitt.

Noen formelementer i fortellingene bidrar likevel til å gi leseren flere detaljer og mer innsikt i viktige hendelser. For eksempel kan det skapes et mer helhetlig bilde av handlingen gjennom innslag av scener og replikker i dramatiske høydepunkt, og skaldekvadene som jeg kommer tilbake til i 2.4.6, kan bidra med utfyllende detaljer i slike høydepunkt. Også personbeskrivelsene, som ofte følger etter genealogiene i innledningen, markerer et brudd med objektiviteten og vil farge leserens inntrykk av sagapersonene som presenteres. Formålet er å lede leseren til å anta at konflikt vil oppstå som følge av personligheten til sagahelten eller skurken. Jeg kommer nærmere inn på dette under 2.5.1 (s. 25–27) i gjennomgangen av Anderssons handlingsskjema.

2.4.3 Genealogier og introduksjon av sentrale personer

Et annet karakteristisk trekk ved islendingesagaene er genealogiene som sagaene som oftest innledes med. Sentrale personer i sagaen knyttes angivelig til faktiske historiske personer ved å vise slektsforholdet mellom dem, gjerne i flere generasjoner bakover. Dette styrker historisiteten ved sagaen, og gir inntrykk av at slekten eller slektene det fortelles om er forbundet med storhet og høy status. Formuleringer av typen «Mord heitte ein mann som dei

kalla Giga», og «Torstein het en mann. Han var sønn av Egil», er eksempler på karakteristiske åpninger i islendingesagaene. Den første setningen i en islendingesaga er altså ofte en introduksjon av en person, og som regel følger lange genealogier over personens slekt og eventuelt slekten til andre sentrale personer i sagaen. Et annet formål med genealogiene er å vise relasjoner mellom personene i handlingen og relasjonene mellom sagahelten og eventuelle viktige historiske personer i ætten hans, slik at han framstår som en betydningsfull person (Andersson, 1967s. 6-7). Noen ganger er genealogiene veldig lange, og det kan være vanskelig å holde oversikten over slektsforholdene som regnes opp. Styrkingen av sagaens historisitet og «bevisføringen» for personer og ætters posisjon og viktighet, kan altså synes å ha vært viktigere enn leservennlighet og publikumsappell. Dette framhever islendingesagaenes krav om å bli lest som sanne beretninger.

Selv om det er vanlig å introdusere de sentrale sagapersonene i innledningen, kan de likevel introduseres etter hvert som de kommer inn i handlingen i lange sagaer med komplisert handlingsgang (Andersson, 1967, s. 6). Sitatene over er henholdsvis hentet fra *Njáls saga* og *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge*. *Njáls saga* er en lang saga på 220 sider hvor personer og ætter blir presentert utover i handlingen (Jørgensen, 2014d, s. 1-220). Etter at Mord og datteren, Unn, er introdusert i starten av det første kapittelet (av totalt 159), står det: «No vender soga seg vest til Breidafjordsdalane. Ein mann der er nemnd som Hoskuld, son av Dala-Koll» (s. 1). Deretter følger en utgreiing om slekta til Hoskuld. Sagaen forsetter med at Hoskuld og broren reiser til Alltinget hvor de treffer Mord, og de to familiene kobles sammen. «Harald Gråfell rådde da over Noreg» (s. 4) er innledningen til tredje kapittel, og Gunnhild, kong Haralds mor, introduseres også i sagaen. Videre starter kapittel fem med «Atle heitte ein mann» (s. 6). På denne måten introduseres personene kronologisk utover i sagaen. Siste gang en formulering av denne typen forekommer i *Njáls saga* er i kapittel 138: «Øyolv heitte ein mann» (s. 173). *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* er en kort saga på 25 sider, og innledes som vist over med «Torstein het en mann» (Jørgensen, 2014b, s. 265). Videre redegjøres det for slektene til Torstein og kona hans, Jofrid. Torstein og Jofrid får senere datteren Helga, som konflikten i sagaen er bygget opp omkring. I løpet av de neste sidene blir også slektene til protagonisten Gunnlaug og antagonistens Ravn presentert. De sentrale personene i *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* og slektene deres presenteres i løpet av de fem første sidene av sagaen, i tråd med det som er vanlig i korte islendingesagaer (Jørgensen, 2014b, s. 265-270).

Når sentrale sagapersoner angivelig knyttes til en historisk person gjennom genealogiene, er formålet som nevnt å vise storheten til den aktuelle ætten, og dermed at sagapersonen var en

interessant eller viktig person. Et eksempel på dette finner vi også i *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge*. Her blir Helga den fagre knyttet til Egil Skallagrimsson (Jørgensen, 2014b, s. 265). I *The Icelandic Family Saga*. (1967) viser Theodore Andersson til Einar Ól. Sveinssons beskrivelse av introduksjonen i islendingesagaene:

The story begins with the introduction of the characters; in the shorter sagas we find a list of the dramatis personae, which can be rather difficult to remember, but in the larger sagas the characters are introduced one by one as they enter the action, usually at the beginning of a new section. The introduction includes a genealogy (in some cases the genealogy can be very long, as in *Njáls saga*, so that the person's entry into the saga is imbued with a certain pomp), then follows a description of the person. (s. 6)

Andersson kommenterer at «The key word in this description is the word 'pomp'» (s. 6). «Pomp» kan oversettes med «pompøsitet», og et hovedformål med introduksjonen er altså å vise storheten til den aktuelle helten eller ætten hans. Når genealogiene er på plass, og eventuell tilknytning til tidligere mektige og viktige personer er klargjort, presenteres de mest sentrale aktørene i sagaen med flere egenskaper. Hovedformålet med disse personkarakteristikkene er å lede leseren til antakelsen om at konflikt vil oppstå, som jeg skal komme nøyere inn på i 2.5.1.

2.4.4 Kronologi

Det ble tilsynelatende lagt mye arbeid i å framstille hendelsene i islendingesagaene i en naturlig kronologiske rekkefølge (Ólason, 1998, s. 96). Et kriterium som Meulengracht Sørensen stiller for fremstillingsformen i sagaene, som forklart over, er at sagaene framstilles som sanne beretninger. At hendelsene følger en naturlig tidsakse, kan forsterke opplevelsen av nettopp dette, som nok er grunnen til at tidsforløpet i islendingesagaene stort sett alltid er strengt kronologisk. Dersom handlingsgangen i sagaen er kompleks og krever at leseren gis innsikt i flere parallelle hendelser, vil disse kobles sammen og presenteres på en måte som gjør at hendelsenes kronologi hovedsakelig styrer fortellingens struktur (Ólason, 1998, s. 97).

Handlingen i en islendingesaga starter ikke i innledningen, som den ofte gjør i andre episke sjangre. Innledningen er som regel løsrevet fra resten av sagaen der tiden står stille, mens det skapes et omriss eller en ramme for fortellingen. Det finnes likevel noen tilfeller der innledningen peker fram mot hendelser i framtiden i sagaen. I innledningen til *Sagaen om Gisle Sursson*, *Sagaen om Egil Skallagrimsson* og *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* finner vi eksempler på dette. Jeg kommer tilbake til disse tre tilfellene i 2.5.1, og går derfor ikke videre inn på dem her. Selv om det finnes eksempler på at innledningen foregriper hovedhandlingen i

sagaen, tilhører dette unntakene. Som regel utgjør innledningen en egen, selvstendig del av sagaen, uten direkte funksjon knyttet til handlingen i hoveddelen (Andersson, 1967, s. 8-9).

Selv om islendingesagaene har en tydelig kronologi, er det mange teknikker som brukes for å peke fram mot noe i framtiden i sagaverdenen. Den vanligste måten å peke framover i handlingen i en islendingesaga er gjennom drømmer og varsler. Denne typen frampek kan forekomme gjennom hele sagaens handlingsforløp. Da drømmer og varsler i seg selv også utgjør et viktig motiv i islendingesagaene, redegjør jeg for disse i et eget avsnitt nedenfor (2.4.5). Noen ganger kan også samtaler mellom personer i sagaen peke fram mot en hendelse. Replikker kan avsløre følelser og minner personene har, og kan hinte om noe som skal skje. Et eksempel er samtalen mellom Gunnar og Hallgjerd i *Njáls saga* (Ólason, 1998, s. 98), der Gunnar ber Hallgjerd om hjelp i kampen han står i:

Han sa til Hallgjerd: «Gi meg to lokkar av håret ditt, så tvinnar du og mor mi det saman til ein bogestreng.»

«Er det mykje om å gjera for deg?» spurde ho.

«Det er livet om å gjera for meg», sa han, «for dei får aldri has på meg så lenge eg kjem til med bogen.»

«Då skal eg no», sa ho, «minna deg på øyrefiken du gav meg, og det er det same for meg om du ver deg kort eller lenge.»

«Kvar har sitt vis å bli namngjeten på», sa Gunnar, «og du skal ikkje bli beden lenge om dette.»

Rannveig sa: «Ille fer du no át, og lenge vil skamma di bli hugsa.»

(Jørgensen, 2014d, s.90)

Her kommer konflikten mellom hovedpersonene Gunnar og Hallgjerd til syne, og det pekes fram mot Gunnars skjebne og dødsfall i kampen. Selv om denne type eksempler på frampek finnes i sagaene, er forfatterens vilje til å følge den kronologiske hendelsesgangen stor. Dette bidrar til inntrykket av at forfatterne gjengir handlingen «slik den hendte», og styrker historisiteten ved fortellingene (Ólason, 1998, s. 98-99).

2.4.5 Drømmer og varsler – struktur og symbolikk

Ifølge Theodore M. Andersson er forvarsler det vanligste og mest åpenbare retoriske grepet i islendingesagaene. Formålet er å veilede leserens interesse for det som kommer og gi det riktig fokus. Den vanligste måten å gi forvarsler på er gjennom drømmer (Andersson, 1967, s. 49), men de kan også komme gjennom overnaturlige opplevelser som syner, og gjennom spådommer og forbannelser. Vekten som legges på drømmer i flere kjente i islendingesagaer,

synliggjør også en viktig side ved virkelighetsoppfatningen hos de norrøne middelaldermenneskene. I motsetning til de gamle grekerne, som avviste drømmer som irrasjonelle, spilte slike varsler en viktig rolle i å forstå tilværelsen, og de var koblet til troen på skjebnen. Man trodde at viktige hendelser i livet var forutbestemt, og det var ansett som ærefullt å akseptere skjebnen sin. I det tidligere nevnte foredraget under *Norsk Litteraturfestival* i 2021, setter Bergsveinn Birgisson drømmenes rolle i islendingesagaene på spissen ved å hevde at «nesten ingenting viktig skjer i den norrøne kulturen, hvis det ikke drømmes om det i forveien» (Borkenhagen, 2021, 12:20-12:50).

To kjente eksempler på drømmer i islendingesagaene finner vi i *Sagen om Gisle Sursson* og i *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge*. I *Sagaen om Gisle Sursson* varsler Gisles drømmer om hans egen død. Handlingsgangen i Torsteins drøm i innledningen til *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* er i analogi med sagaens hovedhandling og foregriper skjebnen til Gunnlaug og andre sentrale personer i sagaen. Carline Tromp skriver i sin masteroppgave at hovedfunksjonen til drømmene er å varsle kommende hendelser, men at drømmene ofte også er sterkt symbolske (Tromp, 2012). I Gisles drømmer representerer to kvinner henholdsvis «det gode» og «det onde». Gjennom flere drømmer kommer de to kvinnene til ham. Den «gode» kvinnen gir Gisle råd, samtidig som hun varsler om hans død og beroliger ham med at han vil få det godt i etterlivet. Den «onde» kvinnen smører Gisle inn med blod og sier at den «gode» kvinnens spådommer ikke skal gå i oppfyllelse (Tromp, 2012, s. 48). Tromp gir en utfyllende og sammensatt analyse av symbolikken i Gisles drømmer. I denne sammenhengen er det ikke rom for å gå inn på betydninger de enkelte elementene i drømmene kan ha, men drømmene i *Sagaen om Gisle Sursson* står som et kjent og tydelig eksempel på drømmenes symbolske funksjon i islendingesagaene.

Drømmen i innledningen til *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* er mindre komplisert å tolke. Torstein, Helga den fagres far, drømmer om fire fugler som representerer de sentrale personene: Gunnlaug og Ravn er to ørner som kjemper om svanen Helga. Begge ørnene dør som følge av kampen, og svanen flyr av sted med en hauk, som skal representere Helgas tredje frier og kommende ektemann, Torkjell. Drømmen speiler sagaens hovedhandling, som ender med en holmgang som har døden til følge for både Gunnlaug og Ravn, og Helga gifter seg så med Torkjell. Tromp forklarer drømmemotivets funksjon på følgende måte:

[...] sagadrømmer [inneholder] ofte et varsel om en konkret hendelse i framtiden. Varslene kan være mer eller mindre åpenlyse. Drømmer er fulle av symboler som kan ha flere betydninger. For at budskapet skal forstås må de fortolkes. Når man ser på sagaens

fortellestruktur betyr dette at den samme historien kan fortelles opp til tre ganger: først som (symbolsk) drøm, så gjennom en tolkning, og til sist når det som ble varslet i drømmen skjer i sagaens virkelighet. (Tromp, 2012, s. 4)

Drømmene fungerer altså som frampek i sagaene, samtidig som de har en sammenbindende funksjon. Tromp viser også til Lars Lönnroth som mener at sagadrømmer kan tilkjenne en «styrende metafysisk kraft, Gud eller skjebnen», som ikke ellers er tilgjengelig for leseren, og at sagadrømmer kan fortelle noe om drømmerens psyke (Tromp, 2012, s. 7). Klaus Johan Myrvoll poengterer også at sagadrømmer tilfører en dypere dimensjon til sagapersonens psyke, i sin gjennomgang av Gisle Surssons drømmer i artikkelen «Gísli Súrsson as Egða Andspillir»: «[Gíslis] dreams provide insight into the tormented mind of Gísli, and thus add a deeper psychological dimension to the saga» (Myrvoll, 2020, s. 200).

Spådommer og forbannelser kan også fungere som frampek i islendingesagaene. De blir som oftest utført av trollkyndige folk, «seidmenn» eller «seidkoner», som ved en slags trolldom kan bringe død og ulykke over andre (Lassen, 2017, s. 49). I om *Sagaen om Gisle Sursson* har Gisle drept søsterens mann, Torgrim. En mann som heter Torgrim Nev beskrives som «full av trolldom og svartekunst og den verste seiddjevel som tenkes kunne» (Jørgensen, 2014c, s. 11). Bork, Torgrims bror, betaler Torgrim Nev «for at han skulle seide slik at det aldri skulle nytte å hjelpe den mannen som hadde drept Torgrim, selv om folk ville støtte ham» (Jørgensen, 2014c, s. 20). Gisle blir lyst fredløs for drapet på Torgrim og prøver å finne skjulested:

Så reiste han tre vintre omkring på hele Island, og møtte høvdinger og ba om støtte. Men på grunn av trollskapen Torgrim Nev hadde fått i stand med seiden sin og den forbannelsen som fulgte, ble det aldri til at høvdinger tok imot ham. (Jørgensen, 2014c, s. 25)

Andre typer forvarsler kan komme i form av syner som sagapersoner har. I andre del av *Njáls saga* dør hovedpersonen Njál da han blir brent inne. Om kvelden før gården hans blir påtønt, ser han syner som varsler om død: «‘Eit underleg syn kjem for meg no. Eg synest eg ser kring heile stova, og det verkar som om baa gavlveggene er borte, og det er blod over heile bordet og maten’» (Jørgensen, 2014d, s. 154). I *Sagaen om øyrbyggene* blir gården Frodå på Island rammet av sykdom og død, og hjemsøkes av spøkelser. Et varsel viser seg for folket på gården før hendelsene starter. Foranledningen til dette er at en kvinne, Torgunna fra Hebridene, besøker gården. Hun har flere eiendeler som Turid, husfruen på gården, gjerne vil ha. Torgunna blir syk, og sier at dersom hun dør, skal sengetøyet hennes brennes, ellers vil det bringe ulykke over gården. Turid overtaler mannen sin til å gi henne noe av sengetøyet likevel. Kvelden etter at

Torgunn er begravet viser det seg en urdmåne («varselmåne. Urd var en av skjebnenornene» (Jørgensen, 2014e, fotnote 1 s. 180)) på husveggen da folk sitter rundt bålet:

Den kvelden da mennene som hadde fulgt liket, kom hjem, og folk satt ved bålet på Frodå, så de at det var kommet en halvmåne på bordveggen. Det kunne alle se som var i huset. Den gikk feil vei rundt huset og motsols, og den forsvant ikke mens folk satt ved bålet. Torodd spurte Tore Trelegg hva dette kunne varsle. Tore sa det var urdarmåne. 'Den betyr at noen kommer til å dø', sier han. Dette skjedde hele uka, at urdarmånen kom inn hver eneste kveld. (Jørgensen, 2014e, s. 180)

2.4.6 Skaldekvad

Norrøne dikt, skaldekvad eller skaldestrofer, er et selvfølgelig innslag i islendingesagaene, og også i kongesagaene. Ikke sjelden er hovedpersonen selv en skald, som i *Sagaen om Egil Skallagrimsson* og i *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge*. I flere forskeres arbeid med å få oversikt over islendingesagalitteraturen er «skaldesagaer» klassifisert som en egen gruppe (Jørgensen, 2014a; Pálsson, 2000, s. 107). Skaldestrofene opptrer som del av den løpende teksten, ofte i dramatiske høydepunkt, og ofte som utsagn eller replikker fra en av personene som er med i handlingen (Mundal, 2004b, s. 298). I disse tilfellene, som er det vanligste i islendingesagaene, har skaldestrofene en dramatiserende funksjon, og er skrevet inn som deler av dialogen i sagaen, ofte i form av enkeltstående vers som kalles *lausvísur* «løsvers». Disse har ikke samme status som fullstendige kvad. Mens de lengre kvadene krever forberedelser fra skaldens side, blir løsversene ofte fremført som replikker «på stedet» i sagaens handling. Skaldene er ofte temperamentsfulle «følelsesmennesker», og i motsetning til replikkene i prosateksten, uttrykkes gjerne følelser gjennom skaldestrofene (Lassen, 2017, s 59).

Skaldestrofer kan også ha en bekreftende funksjon. Denne typen strofer opptrer ikke som dramatiske innslag eller replikker, men bekrefter det prosateksten forteller. I norrøn tid var skaldedikting en kunstform, og den som behersket kunsten nøy høy anseelse og ble sett på som begavet. Konger hadde skalder som fulgte dem på hørtokter, med oppdrag om å dokumentere det de så. En kan si at kongenes skalder hadde en funksjon som ligner dagens journalisters, og Heimir Pálsson sammenligner kvadene med «pressefoto»: «Stilen er knapp og biletrik, og kvar strofe gir oftast eit avgrensa bilete. Men som regel kan vi ikkje forstå bileta om dei ikkje blir følgde av ein prosatekst, som vi kan samanlikna med bilettekst» (2000, s. 53). Pálsson viser til Snorre Sturlassons forord til kongesagaen *Den særskilde saga om Olav den heilage*, der Snorre presiserer at innholdet i skaldekvadene er mer pålitelig enn innholdet i selve sagaen:

Det gjekk meir enn 240 vintrar frå Island blei busett til menn begynte å skriva soger her. Det er lang tid, og det er lite truleg at sogene hadde halde seg ved å gå frå munn til munn, om det ikkje hadde funnest kvad, både nye og gamle, der folk kunne henta sanne opplysningar. (Pálsson, 2000, s. 55)

I noen tilfeller kan man altså se kvadene som en slags bevisføring for handlingen i prosateksten. På den andre siden er det usikkerhet i forhold til om mange av kvadene er ekte. De kan være diktet av den angivelig historiske sagapersonen, men de kan også være diktet inn av sagaens forfatter (Mundal, 2004a, s. 235). Når det gjelder skaldestrofenes innhold, skulle de, ifølge Jon Gunnar Jørgensen, være litt «kryptiske». Det skulle kreve litt kunnskap å tolke dem (Jørgensen, 2014b, s. XXXIX). Det finnes også mange og strenge regler for metrikk og form i skaldedikting, men på grunn denne av masteroppgavens bredde i analysepunkt, nøyer jeg meg med å nevne to kjente formtrekk: *heiti* og *kenningar*.

Heiti er poetiske ord som erstatter hverdagslige ord i diktene. De kan kalles synonymmer i en utvidet forståelse av ordet, og det finnes mange grupper av heiti. Noen er ord som har gått ut av språket, mens andre er nylagede poetiske ord (se Mundal, 2004, s. 247–248). Ord som beskriver en del av noe større kan brukes som heiti og har da altså *pars pro toto*-funksjon (*kjöl* «kjøl» for «skip»). Mange vanlige ord brukes som heiti, men da med en bredere betydning enn ordet vanligvis har. I skaldediktingen er det en tendens at det brukes ord med snevert semantisk innhold for ord med bredt semantisk innhold. For eksempel kan *salt* («salt») og *ffjorðr* («fjord») stå for «sjø». Ord kan også brukes som heiti for andre ord i samme overkategori. For eksempel kan *sveiti* («svette») brukes som heiti for «blod», fordi de har «kroppsvæske» som samme overkategori. Noen heiti har tilknytning til mytologien eller sagnverdenen. Heiti som brukes som andre navn på gudene enn de vanlige navnene er en særegen gruppe. For eksempel omtales guden Odin som «Valfar» («den slagtes far») i eddadiktet *Völuspá*, og det finnes visst nok 169 ulike heiti for Odin (Mundal, 2004a, s. 248).

Kenningar er poetiske omskrivninger som består av minst to ledd. For eksempel kan «spyds kampstyrer» stå for «kriger». De kan også være kompliserte og ha opptil sju ledd. Ofte kan de bygge på sagn og fortellinger om gudene. For eksempel kan «Krakes sæd» være en kenning for gull, fordi Rolf Krake strødde gull på marken for å få svenskene til å stanse da han var på flukt fra dem. «Odins leks flammes tre» kan bety «mann» fordi en kriger kan omtales som «sverdets tre»; sverdet kan igjen omtales som «kampens flamme»; og kamp kan omskrives til «Odins lek» (Lassen, 2017, s. 62). Kenningene kan oppleves vanskelige å forstå, men i skaldedikterens samtid var mange av dem så ofte brukt at mennesker med kunnskap om dikting kjente dem

(Jørgensen, 2014b, s. XXXIX). For lesere i dag, selv for dem med bred kunnskap om skaldediktning og kenningstyper, kan fortolkningen av noen kenninger derimot by på vanskeligheter. Flere forskere har gjort forsøk på å avdekke meningen i gåtefulle kenninger i islendingesagaene. I Klaus Johan Myrvolls artikkel «Gísli Súrsson as Egða Andspillir» som nevnt i 2.4.5 (s. 21), finner vi et eksempel. Myrvoll argumenterer for at kenningen «Egða andspillir» i *Gísla saga Súrssonar* viser at Gisle Súrsson hadde aner i Agder i Norge. Kenningen er en *við(r)kenning* i tråd med Snorre Sturlassons beskrivelser av denne kenningstypen i *Skáldskaparmál* (se Myrvoll, 2020, side 205) og viser til en «confidant of the *Egðir*» («en som er fortrolig med *Egðir* (person fra Agder)») (Myrvoll, 2020, s. 202). Videre viser Myrvoll til en passasje i *Landnámabók* som viser slektskapet mellom Ingjald, Gisle Súrssonens frende, og Trond Mjåbein, som kom fra Agder i Norge. Mye informasjon kan ligge i de poetiske kenningene og studier av en enkelt kenning i en skaldestrofe kan altså fortelle om historiske forhold og gi bredere forståelse av sagapersonenes liv og opphav.

2.5 Theodore M. Anderssons handlingsskjema

Den amerikanske forskeren Theodore M. Andersson presenterer et handlingsskjema for islendingesagaene i *The Icelandic Family Saga* (1967), som tidligere nevnt. Andersson har identifisert seks strukturelementer som han argumenterer for at finnes i så godt som alle islendingesagaene, med noen få avvik. Jeg vil presentere hovedreglene i handlingsskjemaet med eksempler fra islendingesagaene, hovedsakelig fra de fire kjente sagaene *Njáls saga*, *Sagaen om Gisle Súrsson*, *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* og *Sagaen om Egil Skallagrimsson*. De to første sagaene faller inn i kategorien som Else Mundal kaller klassiske islendingesagaer, og som Anette Lassen plasserer i den mellomste perioden. Det er i denne perioden islendingesagasjangeren når høydepunktet som kunstform, som forklart i 2.3. *Sagaen om Egil Skallagrimsson* hører til i gruppen Mundal (2004) kaller arkaiske sagaer, og som Lassen (2017) plasserer i den eldste perioden. Mens mange av sagaene fra samme kategori eller periode er kjennetegnet ved at de er primitive i stilen og kan fremstå som «rå optegnelser av begivenheder» (Lassen, 2017, s. 25), er *Sagaen om Egil Skallagrimsson* et eksempel på at det her også finnes «finpussede og fuldendte værker» (Lassen, 2017, s. 26). Dersom en hovedregel i handlingsskjemaet ikke kan belyses med eksempler fra en eller flere av disse fire sagaene, vil jeg også trekke inn andre islendingesagaer. Eksemplene jeg viser til er enten brukt av Andersson selv i det første kapittelet «The structure of the Saga» i *The Icelandic family saga* (1967, s. 3-30), eller av Vesteinn Ólason i *Dialogues with the Viking age* (1998). Eksempler fra min egen

lesning av islendingesagaer, er hentet fra Jon Gunnar Jørgensen og Jan Ragnar Haglands fembindsverk, *Islendingesagaene. Samtlige sagaer og førtini tætter*, fra 2014.

Ifølge Andersson er hovedmotivet i islendingesagaene alltid en konflikt, og alle andre elementer i handlingen er bygget opp omkring denne (1967, s. 6). Selv om det er avvik fra handlingsskjemaet i noen islendingesagaer, kan handlingsgangen i dem, litt forenklet, forklares som følger: Før konflikten settes i gang, introduseres viktige personer i den innledende delen av sagaen. Handlingen bygges så opp mot konflikten, som utspiller seg og leder fram til klimakset, der en protagonist eller andre sentrale personer blir forulempet eller provosert av en antagonist. I etterkant blir balansen gjenopprettet ved at ugjerningen blir hevnet, eller gjort opp i et rettsoppgjør, og det skjer en form for forsoning. Til slutt kommer en avslutning som redegjøre for hvordan det gikk med sentrale personer i sagaen. Handlingsskjemaet består altså av de seks elementene innledning (*prolog*), konflikt (*conflict*), klimaks (*climax*), hevn (*revenge*), forsoning (*reconciliation*) og avslutning (*epilog*) (Andersson, 1967, s. 3-30). Anderssons engelske begreper står i parentes. I fortsettelsen vil jeg bruke de norske begrepene.

2.5.1 Innledning

Innledningen i islendingesagaene har flere funksjoner. De starter med genealogier som presenterer viktige personer og ætter i sagaen, som forklart i 2.4.3. Som nevnt over er konflikten det sentrale aspektet i handlingen, og allerede i innledningen skapes det en forventning om at konflikt vil oppstå. Dette gjøres blant annet ved å karakterisere sentrale aktører i sagaen med personlige egenskaper. Disse personkarakteristikkene bryter med objektivitetsprinsippet i islendingesagaene, da leseren gjerne etterlates med et bestemt inntrykk av aktørenes personlighet. Ofte blir «skurken» i en islendingesaga framstilt som en vanskelig person:

The scoundrel is [...] regularly described as a difficult person in one way or another. He is often an *ójafnaðarmaðr*, that is to say, an overbearing, self-willed, uncompromising man, who is not fair-minded and temperate in his dealings with his neighbours. (Andersson, 1967, s. 6-7)

Protagonister kan også framstilles med egenskaper som gjør det sannsynlig at konflikt vil oppstå, og en erfaren leser i middelalderen ville kunne gjenkjenne denne type personlighetstrekk (Andersson, 1967, s. 7). Gunnlaug i *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* er vakker og «mer til kar enn de fleste», men han har også en personlighet som kan provosere mulige motstandere:

Det fortelles om Gunnlaug at han var tidlig moden, stor og sterk, hadde lysebrunt, vakkert hår, svarte øyne, ikke så pen nese, men ellers var ansiktet tiltalende. Han var smal om livet og bred over skuldrene og mer til kar enn de fleste. Han var en som gjorde mye av seg og gjerne ville fram, var i alle ting uvøren og hard og flink til å dikte. Han lagde gjerne spotteviser og ble kalt Gunnlaug Ormstunge. (Jørgensen, 2014b, s. 269)

En tredje måte å hinte om en mulig konflikt på, er å framheve kontrasten mellom sagaheltens beundringsverdige egenskaper og motstanderens lite attraktive karaktertrekk (Andersson, 1967, s. 7-8). Personkarakteristikk av sentrale aktører i innledningen brukes altså for å veilede leseren i retning av at konflikt vil oppstå.

I noen sagaer blir også bestemte ætter tillagt egenskaper som tilsynelatende nedarves gjennom generasjonene, og disse «ætteegenskapene» kan føre til at personene med de aktuelle egenskapene ofte havner i konflikter. Da innledningen i *Soga om Geirmund Heljarskinn* på noen måter samsvarer med denne varianten, og forteller om flere tidligere generasjoner av ætten til Geirmund, vil jeg redegjøre grundig for dette fortellergrepet.

I *Sagaen om Egil Skallagrimsson* er det eksempler på dette. Om farfaren til Egil, Kveldulv herse, står det at han «fant gode råd for alt», men at han om kvelden ble «folkesky» og la seg tidlig (Jørgensen, 2014b, s. 2-3). Han var altså ikke av den mest omgjengelige typen. Kveldulv er også egenrådlig, som for eksempel kommer fram da Harald Hårfagre holder på å legge store deler av landet under seg, og Kveldulv avviser Haralds anmodning om å slutte seg til ham (Jørgensen, 2014b, s. 5). I innledningen til sagaen blir Kveldulvs sønn og Egils far, Grim (senere Skallagrim), beskrevet med egenskaper som ligner Kveldulvs, mens broren hans, Torolv, ligner sin mors ætt:

Kveld-Ulv og Salbjørg hadde to søner. Den eldste heitte Torolv, den yngste Grim. Som dei voks opp, var begge store og sterke, liksom far deira. Torolv var ein særstaseleg og dugande kar. Han likna på morsfolket sitt, var gladlynt og gjev mild, drivande og ærekjær på alle måtar. Han var godt likt av alle. Grim var mørk i hår og bryn, og stygg, liksom faren sin, både i utsjånad og huglynde. (Jørgensen, 2014b, s. 2)

Grim ligner altså faren Kveldulv, og far og sønns egenrådighet og mangel på vilje til å la seg styre av andre, blir avgjørende for at de emigrerer til Island da Harald Hårfagres overherredømme setter seg. I motsetning til Grim er Torolv altså «gladlynt og gjev mild, drivande og ærekjær på alle måtar. Han var godt likt av alle.» Torolv er også vennligere stemt overfor Harald Hårfagre og går i hirden hans, men kommer etter hvert i konflikt med Harald og

blir felt av hans menn. Også neste generasjon av ætten, Skallagrimms sønner, Torolv og Egil, blir beskrevet med disse ætteegenskapene:

[...] så fekk dei [Skalla-Grim og Bera] ein son. Det vart aust vatn over han, og han fekk namnet Torolv. Etter som han gjekk fram i alder, vart han snart stor av vekst og særskild vakker. Alle meinte at han likna mykje på Torolv Kveld-Ulvsson som han var oppkalla etter. [...] Skalla-Grim og Bera fekk også ein son til. Dei auste vatn over han, gav han namn og kalla han Egil. Då han voks til, kunne ein snart sjå at han ville bli retteleg stygg og lik far sin, og mørk i håret. Alt tre år gammal var han like stor og sterk som andre gutar som var seks eller sju år gamle. Han var pratsam og ordhitten. I leikar med andre ungdommar var han heller ugrei. (Jørgensen, 2014b, s. 36)

Skallagrimms sønn Torolv har altså arvet egenskaper fra sin farmors ætt og likner sin onkel. Egil Skallagrimsson beskrives på den andre siden med trekk som ligner sin fars og sin farfars. Faren og farfaren hans kom i konflikt med Harald Hårfagre og reiste som nevnt til Island, og selv kommer han i konflikt med Harald Hårfagres sønn, Eirik Blodøks. Egil er på gjestebud hos kong Eirik og dronning Gunnhild, som ender i en kamp der Egil dreper tre av kongens menn. Tore, Egils venn, vil prøve å ordne opp med kongen på Egils vegne, men påpeker at Egils ætt bærer i seg egenskaper som fører til konflikter med kongene: «'[...] men du, Egil, har altfor mykje av det som ligg i ætta di, at de bryr dykk for lite om kongens vreide. [...] Men eg skal likevel prøve å få deg forlikt med kong Eirik denne gongen'» (Jørgensen, 2014b, s. 52). Som eksemplene viser, kan altså personlige egenskaper nedarves i flere generasjoner i sagaverdenen, og disse ætteegenskapene ser ut til å kunne få utslag i valg og avgjørelser som sagapersonene tar og skjebnen de får.

I noen sagaer har også hendelser i innledningen en foregripende funksjon med hensyn til konflikten. Et eksempel finner vi i *Njåls saga*, der Njåls niese, Hallgjerd, blir karakterisert med «tyveøyne». Dette fungerer som et frampek til tyveriet som utløser konflikten (Andersson, 1967, s. 10). I noen tilfeller fortelles det som hendelser i tidligere generasjoner av ætten til sagahelten, som jeg også var inne på i eksemplene fra *Sagaen om Egil Skallagrimsson* ovenfor. Konflikten i disse fortellingene er i analogi med hovedkonflikten i sagaen, og peker dermed fram mot den. I *Sagaen om Egil Skallagrimsson* er Egils onkel Torolvs konflikt med Harald Hårfagre i analogi med hovedkonflikten i sagaen, nemlig striden mellom Egil og Harald Hårfagres sønn, Eirik Blodøks (Andersson, 1967, s. 10-11). På samme måte er konflikten i Torsteins drøm i innledningen til *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* i analogi med konflikten i sagaen, som vist i 2.4.5.

Et tredje og mer sammensatt eksempel på denne typen analogi finner vi i *Sagaen om Gisle Sursson*. Innledningen i *Soga om Geirmund Heljarskinn* er også sammensatt og forteller om tidligere generasjoner og hendelser som har en funksjon i hovedhandlingen i sagaen, uten at de er direkte analogier til den. Jeg vil derfor se nærmere på eksempelet fra *Sagaen om Gisle Sursson*. Preben Meulengracht Sørensen viser til sammenhenger mellom konfliktene i innledningen og hovedkonflikten i *Sagaen om Gisle Sursson* i *The Unmanly man* (1983), hvor han redegjør for æreskrenkelser av seksuell karakter i islendingesagaene. Theodore M. Andersson viser også til disse sammenhengene i artikkelen «Some ambiguities in Gísli saga: a balance sheet» (1968). Konflikten i innledningen i *Sagaen om Gisle Sursson* springer ut av en mulig æreskrenkelse av Ingebjørg, Gisle Surssons farmor. Sagaen starter med at bondesønnen Are og nevnte Ingebjørg, begge fra høyt aktede og velstående familier i Norge, gifter seg. Are blir så utfordret av berserkeren Bjørn. Han må enten møte Bjørn til holmgang, eller la ham gå til sengs med Ingebjørg. Ifølge Meulengracht Sørensen (1983, s. 47) har Are ikke noe valg, om han vil unngå å bli kalt *argr* («The man who is argr is willing or inclined to play or interested in playing the female part in sexual relations», (Meulengracht Sørensen, 1983, s. 18)). At Are ser det som sannsynlig at han vil bli *argr* om han ikke tar utfordringen, kan indirekte tolkes ut fra hans respons: «he chose at once rather to be slain than that both he and his wife should be disgraced» (Meulengracht Sørensen, 1983, s. 47). For å beskytte Ingebjørgs og sin egen ære, må Are altså akseptere utfordringen og møte til holmgang. Are blir drept, og broren hans, Gisle, hevner drapet, men blir siden selv drept. Are og Gisles gjenlevende bror, Torbjørn, gifter seg etter hvert og får datteren Tordis og tre sønner, Are, Torkjell og Gisle. Historien gjentar seg: Bård, en venn av Torkjell, har et forhold til Tordis. Dette fører til sladder som bringer vanære over faren deres, Torbjørn. Torbjørn krever at sønnene hans skal forsvare Tordis' ære og ta et oppgjør med Bård. Da dette ikke bærer frukter, anklager han dem for å være lite mannlige. Gisle snakker med Bård, men han fortsetter å besøke Tordis. Torbjørn anklager Gisle igjen og sier at han har håndtert saken som en jente («You have gone about it like a girl»), og at han ikke er som Torbjørns egne brødre, Gisle og Are («You are not like my brothers Gísli and Ari», (Meulengracht Sørensen, 1983, s. 49)). Med henvisningen til oppgjøret mellom Bjørn og Gisle, sidestiller Torbjørn Bårds handlinger overfor Tordis, med Bjørns tyrannisering av Ingebjørg og Are. Dette impliserer at også Gisle er *argr* om han ikke ordner opp (Meulengracht Sørensen, 1983, s. 49). Episoden ender med at Gisle dreper Bård, som onkelen hans, Gisle, drepte berserkeren Bjørn i generasjonen før. Innen Gisles familie senere emigrerer til Island, dreper han ytterligere to menn som gjør tilnærminger til Tordis. Den ene er Skjegge, en venn av Torkjell som på Torkjells oppfordring ber om å få gifte seg med Tordis, og Kolbjørn, som Tordis flørter

med. Gisle har altså drept tre menn som vil ha Tordis, hvorav to av dem også var Torkjells venner Disse forholdene trekkes videre til hovedkonflikten i sagaen. De er også flere forhold enn de som er nevnt her som forbinder situasjonen og konflikten i Norge med konflikten på Island (se Andersson, 1968, s. 13-15), men på grunn av denne masteroppgavens begrensninger i omfang går jeg ikke videre inn på dem her. På Island gifter Gisle seg med Aud og får et nært forhold til Vestein, broren hennes. Tordis gifter seg med Torgrim, som blir Torkjells nære venn. Da sagaens hovedkonflikt utspiller seg blir Vestein drept av Torgrim, fordi Torgrim er sjalu på ham, og Gisle hevner så drapet på svogeren ved å drepe Torgrim. Som i konflikten i innledningen der Tordis' elsker blir drept av Gisle, blir også hennes mann drept av ham i hovedkonflikten. Dette fører til at Tordis svikter Gisle og forteller Bork, Torgrims bror og hennes nye mann, at det var Gisle som drepte Torgrim. Gisle lever i fredløshet i tretten år, før han til slutt blir drept av Bork. I *Sagaen om Gisle Sursson* er det altså avgjørende å kjenne hendelsene i innledningen for å forstå Gisles, Torkjells og Tordis' handlinger når sagaens hovedkonflikt utspiller seg.

Innledningen kan i noen tilfeller foregripe hovedhandlingen i sagaen, som vi har sett, men disse tilfellene representerer likevel unntak fra regelen. De fleste innledninger der det fortelles om tidligere begivenheter i ættens historie bærer preg av å være en slags dokumentasjon i forfatterens egen interesse, der han skriver «alt han kan» om for eksempel ættens genealogi og landnåm ætten har gjort. Motivasjonen ligger kanskje i en tanke om at desto flere fakta om ætten som legges på bordet, jo mer sannsynlig er det at leseren opplever fortellingen som sann (Andersson, 1967, s. 8-9).

2.5.2 Konflikt

Konflikten er som tidligere nevnt det mest sentrale elementet i islendingesagaene, og fungerer, ifølge Theodore M. Andersson, som det organiserende konseptet for handlingen:

It is the conflict that gives the saga its special character, its narrative unity, and its dramatic tension. It is the conflict that polarizes whatever else is in the saga, it is the sense of the saga and the organizing concept. This is an instance where a reduction to a single principle is not a case of oversimplification. [...] the backbone of the saga, its formal principal, is the conflict. (Andersson, 1967, s. 11)

Konflikten virker altså polariserende på «hva som helst annet» i sagaen. En kan si at ingenting i sagaen er viktig, dersom det ikke har en funksjon i forhold til konflikten. Som oftest er konflikten en sak mellom to menn, som mellom Bork Digre og Gisle i *Sagaen om Gisle Sursson*.

Gisle blir lyst fredløs etter å ha drept svogeren sin og lever i skjul i tretten år mens han jages av Bork og hans menn, som forklart i 2.5.1 over (Jørgensen, 2014c, s. 1-47). Hovedkonflikten i *Sagaen om Egil Skallagrimsson*, som jeg også var inne på i 2.5.1, er striden mellom Egil og Harald Hårfagres sønn, Eirik Blodøks, som utløses av at Egil dreper en av kong Eiriks undersåtter (Jørgensen, 2014b, s. 51). I noen tilfeller, derimot, kan konflikten være mellom en mann og en gruppe eller ætt, som mellom Gunnar og ætten til Otkjell i første del av *Njáls saga*, eller mellom to grupper eller ætter, som i kampen mellom Njáls ætt og ætten til Tråen Sigfusson i siste del av *Njáls saga* (Jørgensen, 2014d, s. 1-220).

Konflikten settes i gang av en provokasjon fra en av partene, og det som oftest går igjen, er at striden dreier seg om gunsten til en kvinne. Andre forhold som provokasjonen kan dreie seg om er krenking av eiendom, ære, liv eller helse (Andersson, 1967, s. 12-13). I *Sagaen om Gisle Sursson* er det mistanke om utroskap som utløser hovedkonflikten, og i *Sagaen om Egil Skallagrimsson* er det et drap, som nevnt over. I første del av *Njáls saga* er tyveri den utløsende årsaken, og i andre del er det fornærmelsen av Njáls sønn overfor den norske kongen som gjør at det krevers en gjenoppretting av æren (Andersson, 1967, s. 14). I lange sagaer kan konflikten være sammensatt. Den starter ofte med en provokasjon som ikke er så alvorlig, men som innleder en kjede av provokasjoner som tiltar i styrke og voldelighet fram til en av de involverte partene blir drept. Et eksempel er i første del av *Njáls saga*. Konflikten starter som nevnt med tyveri og utvikles så videre gjennom skade, fornærmelse, rettergang og bruk av vold (Andersson, 1967, s. 11-16).

2.5.3 Klimaks

Langt de fleste islendingesagaene har en konflikt som ender i et voldelig klimaks som ender med døden for en av protagonistene, men i noen tilfeller er det en person i nær relasjon til protagonisten som dør, for eksempel i *Bandamanna saga*. Et par sagaer har klimaks som utspilles uten blod og vold, for eksempel *Sagaen om Ravnkjell Frøysgode*. Det finnes kun fem eksempler på sagaer hvor handlingen utspiller seg uten et tydelig klimaks. Den ene er *Sagaen om Egil Skallagrimsson*. Grunnen til at det ikke skrives om et klimaks i denne sagaen ifølge Andersson, er mest sannsynlig informasjonsgrunnlaget forfatteren hadde, da han tydelig demonstrer at han kan teknikken i den innledende fortellingen om Torolv (Andersson, 1967, s. 16). Et par sagaer, for eksempel *Sagaen om øyrbyggene*, ligner en krønike i oppbygningen og mangler klimaks. Det er også et par eksempler på sagaer som kan sies å heller rundes av i et

antiklimaks, enn et klimaks. Den ene er *Kormaks saga*. Her bygges det opp mot en spenningsutløsning, men i stedet blir helten etterlatt for å dø (Andersson, 1967, s. 16).

Selv om det finnes eksempler på unntak, er hovedregelen at spenningsoppbyggingen rundt konflikten kulminerer i et klimaks, der en av protagonistene dør i en voldelig og blodig kamp. Det er særlig tre scenarier som går igjen når klimakset utfolder seg. I noen tilfeller blir helten brent inne, som i andre del av *Njáls saga*. I andre tilfeller blir han overrasket hjemme hos seg selv, som i første del av *Njáls saga*. Det vanligste er likevel at motstanderne møtes ute. Flere menn kjemper gjerne på hver side, før slaget ender med en nærkamp der protagonisten, og kanskje også motstanderen, blir drept, som i *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge*. Et annet alternativ er at sagahelten innhentes av fiendene sine, kjemper tappert med oddsene mot seg slik at han får vist sine krigerferdigheter, men til slutt blir han overmannet og drept, som i *Sagaen om Gisle Sursson*. Andersson beskriver konflikten i et standard klimaks som at «[it] begins with a blow and, after a little urging on both sides, culminates in an armed confrontation and the death of one of the protagonists» (Andersson, 1967, s. 16).

2.5.4 Hevn

I sagauniverset er det ikke knyttet noen form for moralsk stigma til drap, men det er et ufravikelig prinsipp at det skal gjøres opp for. I sagaer der konflikten ender med et drap, må det derfor alltid gjøres rede for hvordan drapet blir gjengjeldt. Gjengjelding kan skje på tre måter: ved blodhevn, ved en avgjørelse i domstolen eller ved en kombinasjon av disse to (Andersson, 1967, s. 19). Ved blodhevn kan hevnen ramme forbryteren selv eller noen i hans familie. Noen ganger fører dette til en voldsspiral, der det vekselvis blir drept noen i hver av ættene, men oftest blir striden avgjort ved ett «motdrap». Dette er tilfelle i *Soga om Gunnlaug Ormstunge*. Både protagonisten Gunnlaug og antagonisten Ravn som følge av holmgang mellom de to, men Ravn bryter æreskodeksen under holmgangen og lurer Gunnlaug inn i døden. Dette sviket må hevnes, og Ravns bror blir drept av Gunnlaugs slektning (Jørgensen, 2014a, s. 287-289).

Dersom saken føres for domstolen, kan lovbrøtteren dømmes til å betale «blodpenger», altså erstatning til offerets familie, eller bli lyst fredløs, men dette blir sjelden gjort uten at det er i kombinasjon med blodhevn. I noen sagaer blir det drept flere enn det blodhevn-prinsippet krever, for eksempel blir det i andre del av *Njáls saga* drept fjorten menn. Det vanligste er at én eller to menn må bøte med livet. Det er mange tilfeller der det er lovbrøtteren selv som blir drept, men det kan like gjerne være en eller flere av hans slektninger. Hevn-delen i en saga er som

regel et kort suffiks til klimakset og ender med motdrapet. I noen tilfeller er hevn-delen en egen utviklet del av sagaen, som i siste del av *Njáls saga*, men den er fremdeles av underordnet betydning i forhold til klimakset. De fleste sagaer avsluttes etter en hevnakt, men i *Laksdølenes saga* og *Røykdølenes saga* er neste akt, mothevnakten, utbygget som en egen selvstendig del av sagaen (Andersson, 1967, s. 22-23).

2.5.5 Forsoning

I mange tilfeller opphører, som vi har sett, fiendtligheten mellom partene i konflikten rett etter at hevn er utført og balansen er gjenopprettet. I omtrent halvparten av sagene finner det derimot sted uttalt forsoning mellom partene. Forsoningen kan være av personlig eller rettslig karakter, og de to variantene er omtrent like ofte representert i sagaene. Et personlig oppgjør kan innebære at partene blir enige om betingelser som skal innfris for at begge skal anse utfallet som rettferdig. En annen variant er at det inngås giftemål i familien til de stridende partene, som vil gjøre dem gjensidig avhengige av hverandre. I det avsluttende kapittelet i *Njáls saga* reiser Kåre, som har utført en hard, men rettferdig hevn på en frende av Flose, til Flose på Island etter et utenlandsopphold for å forsones med ham. Forsoningen fullendes ved at Flose tar vennlig imot Kåre og gifter niesen sin bort til ham (Andersson, 1967, s. 24).

Oppgjør av rettslig karakter kan skje på tre måter: Det første alternativet er at parten med minst makt lar motparten avgjøre utfallet. Dette kalles *sjálfðæmi* (selvdømming). Selvdømming representerer aldri et endelig oppgjør i en konflikt, mest sannsynlig fordi det ikke oppleves tilstrekkelig genuint, og den forulepede parten ikke vil oppleve oppgjøret som tilfredsstillende. I *Njáls saga* får vi et eksempel på at selvdømming ikke oppleves tilstrekkelig. Hogne og Skarphedin har fått selvdom fra Mord etter drapet på Gunnar, men da det endelige oppgjøret skal gjennomføres, blir forliket avgjort av utpekte domsmenn (Andersson, 1967, s. 25):

Dette [forliket] var lagt til heradsdommen med oppnemnde domsmenn, og alt vart oppgjort, også drapet på Gunnar, jamvel om han var fredlaus. Og alle bøkene som vart ilagde, laut Mord betala, for avgjorde ikkje saka mot han før resten av søksmålet var opp og avgjort. Alt gjekk då opp og det vart fullt forlik». (Jørgensen, 2014d, s. 93)

Det andre alternativet er at partene blir enige om å la en uavhengig person som de begge stoler på avgjøre, og det tredje er at begge parter velger en eller flere representanter til en

«kommissjon» som skal avgjøre saken. Partene forplikter seg da til å ta dommen til følge. De to siste variantene her finner vi i til sammen seks sagaer (Andersson, 1967, s. 25).

2.5.6 Avslutning

Det siste elementet i Anderssons handlingsskjema for islendingesagaene er avslutningen (Andersson, 1967, s. 26). Som for innledningen, er hovedregelen for avslutningen at den er uten funksjon for sagaens hovedhandling. Kun tre sagaer avsluttes uten en form for «ikke-funksjonell» avslutning, sett i sammenheng med hovedhandlingen. Sammen med innledningen utgjør avslutningen en ramme som har biografisk preg, og den finnes i to varianter. Med unntak av *Sagaen om Droplaugsønnene* kombineres ikke de to variantene.

I den første, minst vanlige varianten, fortelles det om heltens liv etter at konflikten i sagaen er løst, og det vanligste motivet er reiser helten foretar. I *Sagaen om Egil Skallagrimsson*, etter Egils siste konfrontasjon med en norsk konge, fortelles det utførlig om blant annet en reise til Värmland og om omstendighetene omkring to av Egils kjente kvad (Jørgensen, 2014b). Den andre varianten er at det blir gitt bruddstykker av informasjon om skjebnen eller handlingene til andre personer i sagaen, som oftest hovedpersonens etterkommere. Disse er av varierende lengde og består noen ganger kun av en kort kommentar, som i *Sagaen om Ravnkjell Frøysgøde*, der det står en setning om at sønnene til Ravnkjell overtok høvdingsetet etter ham og ble mektige menn. Avslutningen i *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge* er litt mer innholdsrik og forteller om Helga den fagres andre ekteskap og hennes død (Andersson, 1967, s. 28). I *Sagaen om Gisle Sursson* fortelles det om hvordan ætten til Gisle emigrerte, og spesielt om hvordan det går med Vesteins sønner i Norge og på Grønland, og det fortelles om Gudrid, fosterdatteren til Gisle, at «hun har mange etterkommere» (Jørgensen, 2014c, s. 47). I siste del av *Sagaen om Egil Skallagrimsson* gjøres det også nøye rede for etterkommerne til Torstein, Egils sønn, i oppregning av en genealogi som avsluttes med: «Frå borna til Torstein er ei talrik ætt kommen og mange stormenn. Myrmannsætta blir ho kalla, ho som er kommen frå Skalla-Grim» (Jørgensen, 2014b, s. 127).

Soga om Geirmund Heljarskinn – en moderne islendingesaga

Sjangerkonvensjonene og Anderssons handlingsskjema, som redegjort for i kapittel 2, er grunnlaget for analysen av *Soga om Geirmund Heljarskinn* i denne masteroppgaven. Som problemstillingene legger opp til, analyseres teksten først med utgangspunkt i de generelle sjangerkonvensjonene og deretter med utgangspunkt i Anderssons handlingsskjema. I analysen vil jeg, som tidligere nevnt, bruke oversettelsene av islendingesagaene i samlingen *Islendingesagaene. Samtlige sagaer og førtini tætter*, som ble utgitt av Saga forlag i 2014, som sammenligningsgrunnlag (Jørgensen, 2014a). Dette skyldes både egne begrensninger med hensyn til norrønt språk, og av den praktiske grunnen at samlingen inneholder alle de kjente islendingesagaene. Eksempler fra sagalitteraturen som er gitt i teorikapittelet brukes også der det er relevant.

Et premiss som legges i problemstillingene er at *Soga om Geirmund Heljarskinn* er en islendingesaga. Sagaen har nok også flest likhetstrekk med denne gruppen sagaer, men jeg trekker også inn fornaldersagaene da *Sagaen om Halv og halvsrekkene* (se Bugge, 1911) er en viktig kilde til fortellingene i innledningen i *Soga om Geirmund Heljarskinn*. *Sagaen om Halv og Halvsrekkene* er en fornaldersaga og kan, ifølge inndelingen til Else Mundal, klassifiseres som både en vikingsaga og en eventyrsaga (se 2.3). En annen viktig kilde til informasjon om Geirmund Heljarskinn er «Tåtten om Geirmund Heljarskinn», som finnes som en del av kongesagaen *Sagaen om sturlungene* (se Kålund, 1904). Tåtten forteller, på liknende måte som *Sagaen om Halv og halvsrekkene*, om starten på Geirmunds liv, men også livet hans på Island og fram til hans siste dager (se Kålund, 1904). Deler av de avsluttende kapitlene av *Soga om Geirmund Heljarskinn* sammenfaller med innholdet i tåtten. Da tættene skiller seg fra islendinge- og fornaldersagaene på mange punkter, vil det ikke være aktuelt å sammenligne trekk i tåtten med *Soga om Geirmund Heljarskinn*, selv om deler av innholdet i tåtten altså er å finne både i innledningen, hoveddelen og avslutningen i *Soga om Geirmund Heljarskinn*.

Bergsveinn Birgisson's *Soga om Geirmund Heljarskinn* skiller seg også, som vil skal se, på flere punkter fra islendingesagaene. En viktig forskjell er at sagaen har kjent forfatter, eller «forfattere»: Det er skrevet en fiktiv forfatter inn i sagaen, augustinermunken «prior Brand den frode» fra klosteret på Flatøy i Breiðafjörður. Bergsveinn Birgisson har også skrevet forord og etterord til sagaen. Ingen håndskrifter av islendingesagaer har forord eller etterord fra forfatteren, men utgivelser fra det islandske forlaget *Hið Íslenska bókmenntafélag*, har forord av redaktøren for utgivelsen. Da Birgisson også har rollen som en slags «redaktør» for

utgivelsen av *Soga om Geirmund Heljarskinn*, passer dette inn i bildet av sagaens angivelige opprinnelse. Sagaen har også to fiktive «senere avskrivere» som også har lagt til kommentarer i sagaen. Da sagaen består av mange deler og har flere angivelige forfattere, kan det være nyttig å starte med en oversikt over paratekstene, innholdet i sagaen og «forfatterne» av sagaen:

- Tittelblad (s. 1)
- Tittelblad med navn på forfatter, oversettere og forlag (s. 3)
- Kolofon (s. 4)
- Forord av forfatteren Bergsveinn Birgisson (s. 5–16)
- «Prologus» («prolog») av «den opprinnelige forfatteren», prior Brand den frode, med et innskudd av «avskriveren» Magnús Þórhallsson (s. 19–22)
- Sagaen, skrevet av «Brand» med innskudd av «avskriverne», og med fotnoter av Birgisson:
 - En innledende del med overskriften «Her byrjar forteljinga om nokre av forfedrane til Geirmund Heljarskinn i Roga» (kapittel I–VII, s. 23–48)
 - Resten av sagaen med overskriften «Her tek sjølv saga om Geirmund Heljarskinn til, eller når byrjar ein manns soge, og kvar sluttar ho når den eine følgjer den andre?» (kapittel VIII–LXXI, s. 49–257)
- «Epilogus» («epilog») av «avskriverne» Magnús Þórhallsson og Svanur Þorleifur Kjerúlf (s. 258–259)
- Etterord av Bergsveinn Birgisson (s. 261–336)

3.1. Sagaens angivelige opprinnelse

I en rammefortelling i forordet til sagaen iscenesetter Bergsveinn Birgisson seg selv som mottaker av et gammelt manuskript som ble funnet i kjelleren på Nasjonalbiblioteket på Island. Manuskriptet viser seg å være en avskrift av et pergament som munken «prior Brand den frode» skal ha skrevet på Flatøy mellom 1180 og 1190. Opprinnelsen til pergamentet er altså lagt til perioden da de tidligste islendingesagaene ble skrevet. I manuskriptet er det også lagt til kommentarer av senere avskrivere: «Magnús Þórhallsson» på 1400-tallet og «Svanur Þorleifur Kjerúlf» tidlig i 1940-årene. Da Birgisson er norrønfilolog tok han angivelig på seg «å lage ei kommentert utgåve av den norrøne teksten» (s. 15), og han skal altså ha gitt ut denne under tittelen *Geirmundar saga Heljarskinns* i 2015.

Når en tar fatt på «prior Brands» saga vil man raskt merke seg avvik fra den klassiske «sagastilen». I *Soga om Geirmund Heljarskinn* finner vi, som nevnt i innledningen, en type underbuksehumor og harselering som en kanskje ikke forventer å finne i en islendingesaga. Sagaen gir også leseren innblikk i hovedpersonens tanker og følelser og bryter dermed med den objektive fortellerstilen, som er et kjent trekk ved islendingesagaene. En kan undres over at Birgisson velger denne stilen. Med *Den svarte vikingen* (2015) forsøker han å underbygge at Geirmund Heljarskinn hadde en sentral posisjon på Island i landnåmstiden og at han fortjener sin egen islendingesaga. Birgisson har lansert *Soga om Geirmund Heljarskinn* som «den manglende sagaen» (Birgisson, 2015, baksidetekst). For at boka skal oppleves som mest mulig autentisk, vil en kanskje forvente en stil som ligger tettere opp til de klassiske islendingesagaene enn den Birgisson har valgt. I «§ 5. Kunst og livssyn» i etterordet i boka får vi derimot en forklaring på sjangerbruddene. Her skriver han:

På mange måtar liknar *Soga om Geirmund Heljarskinn* på andre islendingesagaer. Vi skimtar den klassiske forma og kan augne klassiske verdiar. [...] Men ein kunne dvele lenger ved slikt som på den andre sida ikkje liknar på andre sagaer, der Brand ikkje knyter sekken sin med same knutar som andre i denne greina av litteraturhistoria. Det har komme fram ei oppfatning om at han skal ha rydda veg for ei ny form, og derfor famlar han rundt i krokane og brukar stoff som menn i seinare tid blei einige om å la ligge i ro. (s. 319)

Noen av stiltrekkene, som i første omgang kan oppleves som at Birgisson ikke gjennomfører sjangeren, blir tilskrevet en plausibel forklaring: «Prior Brand» er en pioner innen sagaskrivning. Sjangeren når ikke høydepunktet for kunstnerisk utførelse før utover på 1200-tallet (se. 2.3). At «Brands» saga derfor ikke passer inn i sjangeren på alle punkter, passer med sagaens angivelig tidlige nedskrivningstidspunkt. Birgisson gir seg selv handlingsrom, eller rettere sagt skriverom, ved å gi «forfatteren» en aktiv rolle i fortellingen.

3.2. Skriftlig og muntlig tradisjon

Bergsveinn Birgisson gir altså «prior Brand den frode» til kjenne som *Soga om Geirmund Heljarskinns* «forfatter», og han har latt kildegrunnlaget som «Brand» skriver på, samsvare med kildegrunnlaget for de klassiske islendingesagaene (se 2.4.1). Han har angivelig samlet og brukt det som fantes av skriftlige kilder fra «gamle skinnbøker» og skrevet ned fortellinger som var overlevert gjennom den muntlige fortelletradisjonen.

«Brand» gjør rede for kildene i prologen («Prologus») til det «originale manuskriptet» om Geirmund Heljarskinn: «Den første delen av sagaen», skriver «Brand», er «skreven etter gamle

skinnbøker som fortel om framstående menn som i gammel tid budde og bygde i Roga, og som Geirmund var ætta frå» (s. 21). Han skal altså ha brukt skriftlige kilder i arbeidet med *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Med utgangspunkt i dette sitatet må man forstå «den første delen» som innledningen, (kapittel I-XIV, s. 23-71) og de fire første kapitlene i hoveddelen (kapittel XV-XIX, s. 72-80), da det er disse delene som omhandler «menn som i gammel tid budde og bygde i Roga». Mye av innholdet i denne delen, bortsett fra i det første kapittelet, er bygget på *Sagaen om Halv og halvsrekkene* (se Bugge, 1911), som er en fornaldersaga. Det eldste bevarte håndskriftet med denne sagaen er fra 1450-tallet (Birgisson, 2016, s. 307). Det aller første kapittelet i *Soga om Geirmund Heljarskinn* forteller om kong Augvald som hadde kongsete på Augvaldsnes på Karmøy, trolig en gang 600-tallet. Det fortelles om kong Augvald i et gammelt norsk folkesagn, han er nevnt i *Sagaen om Halv og Halvsrekkene*, og han nevnes også i flere andre sagaer, blant annet Snorre Sturlassons saga om Olav Tryggvasson i *Heimskringla* (Vea, u.å.). Disse andre sagaene som Augvald er nevnt i, kan ikke «Brand» ha basert seg på, da de er skrevet etter at *Soga om Geirmund Heljarskinn* angivelig ble skrevet på slutten av 1100-tallet. «Brand» må, ifølge Birgissons konstruksjon av *Sagaen Geirmund Heljarskinns* opphav, ha hatt tilgang til håndskrifter av både fortellingen om Augvald og av *Sagaen om Halv og halvsrekkene* som senere har gått tapt og ikke lenger finnes. Om den siste delen av sagaen skriver «Brand»:

Den siste delen av saga er skriven etter folk som har fortalt vidare fråsegner frå vesterveg og slike som hadde minne om forfedrane sine som gjorde landnåm her i Breidafjorden. Ingen stad er det gjort fråvik frå det dei har sagt, og fleire veit at det ikkje er lagt noko til. Om noko i denne samanheng er rangt attgjeve, er det valda av meg og mi vanrøkt og ikkje av dei eg meiner å ha denne lærdommen frå. (s. 21)

Med «den siste delen» mener Brand delen av sagaen som foregår på Island, etter at Geirmund og følget hans har bosatt seg der (kapittel XXIII–LXXI, s. 105–257). Denne delen er angivelig basert på muntlige kilder, som sitatet over viser. Det finnes informasjon om Geirmund Heljarskinns liv på Island i *Landnåmabok* fra 1100-tallet, hvor det blant annet står om Geirmund at «Kunnige menn seier at han har vore den gjævaste av alle landnåmsmenn på Island», og «Og då Geirmund fór bustadane imellom, hadde han jamleg åtti mann med seg» (Birgisson, 2016, s. 264). «Brand» har angivelig altså skrevet ned de muntlig overleverte fortellingene om Geirmund som tilsynelatende fortsatt var levende på «hans tid».

Bergsveinn Birgisson gir altså en tilsynelatende plausibel og gjennomført forklaring på opprinnelsen til *Soga om Geirmund Heljarskinn*, gjennom rammefortellingen i forordet til den norske utgaven av boka. Den islandske versjonen av sagaen inneholder ikke den samme

rammefortellingen, men har forord med annet innhold. Før jeg undersøker sjangerkonvensjoner i *Soga om Geirmund Heljarskinn*, vil jeg kommentere paratekstene i de to utgavene som finnes av sagaen, den islandske *Geirmundar saga Heljarskinns* fra 2015 og den norske *Soga om Geirmund Heljarskinn* fra 2016. Jeg ser på om omslagene på bøkene, og om forord og etterord er utformet i tråd med utgaver av klassiske islendingesagaer. Grunnen til at jeg velger å kommentere begge utgavene, er at i tillegg til forskjellene i forordet og etterordet, er også for- og baksidetekstene til de to utgavene ulike. Jeg ønsker derfor å undersøke om de to utgavenes paratekster kan ha ulik funksjon eller ulikt formål. Når jeg sammenligner paratekstene i Birgissons sagaer med utgivelser av de klassiske islendingesagaene, tar jeg utgangspunkt i forlaget *Hið Íslenska bókmenntafélags* skriftserie «Íslenzk fornrit». Forlaget ble stiftet i 1933 og har lang tradisjon som utgiver av islendingesagaer og annen norrøn litteratur på Island. Islandske og norrøne ord og formuleringer i *Geirmundar saga Heljarskinns* (2015) er oversatt i parentes der de blir gjengitt i teksten. Oversettelsene er gjort med applikasjonen *Google lens* og kontrollert av min veileder Klaus Johan Myrvoll.

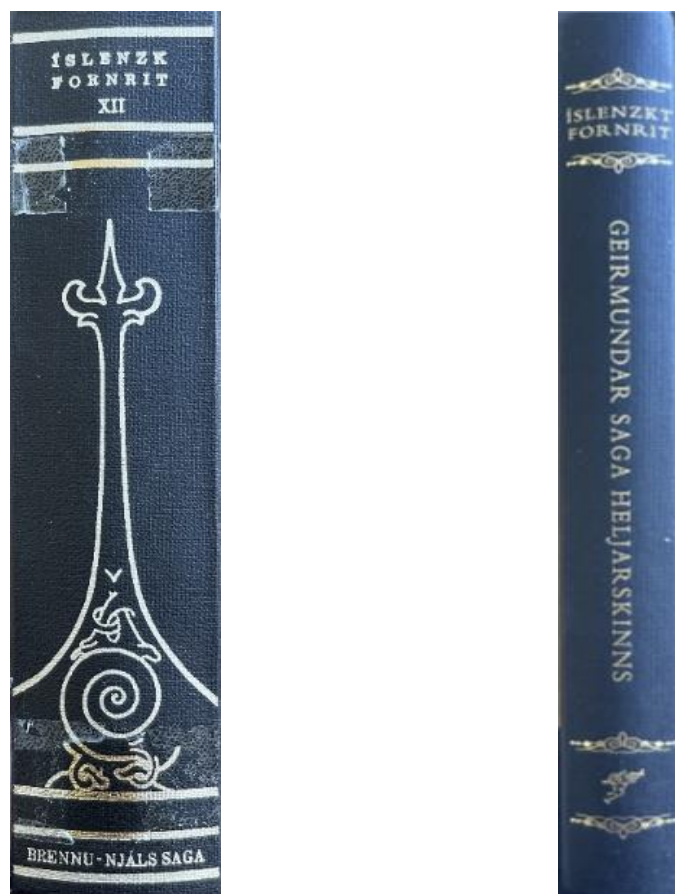
3.3 Paratekster i *Geirmundar saga Heljarskinns* og *Soga om Geirmund Heljarskinn*

Førsteintrykket av en bok får man ved å se på bokens omslag med tittel og bilder eller illustrasjoner, og av å lese baksideteksten. Mange bøker har et papiromslag med farger, bilder og tekst, mens selve permene på boken er mer nedtonet og nøytrale i uttrykket. De to utgavene av *Soga om Geirmund Heljarskinn*, den islandske og den norske, er ulike med hensyn til omslagene. Den islandske utgaven har et papiromslag over bokens harde permer, mens den norske utgaven har bilder og tekst trykket rett på permene. Utgivelsene av de klassiske islendingesagaene i skriftserien *Íslenzk fornrit*, har harde permer med papiromslag over. Papiromslagene fra *Íslenzk fornrit*-serien ligner ikke forsidene på de to utgavene av sagaen om Geirmund Heljarskinn. De harde permene under papiromslagene, derimot, har en type standard utforming, og ligner de harde permene på den islandske utgaven. Før jeg sammenligner for- og baksidetekstene på den norske og den islandske utgaven av sagaen, vil jeg derfor sammenligne den islandske versjonens permer, med permene på en utgave av *Brennu-Njáls saga* (1971) fra *Íslenzk fornrit*-serien.

3.3.1 Permer og tittelblad i den islandske utgaven

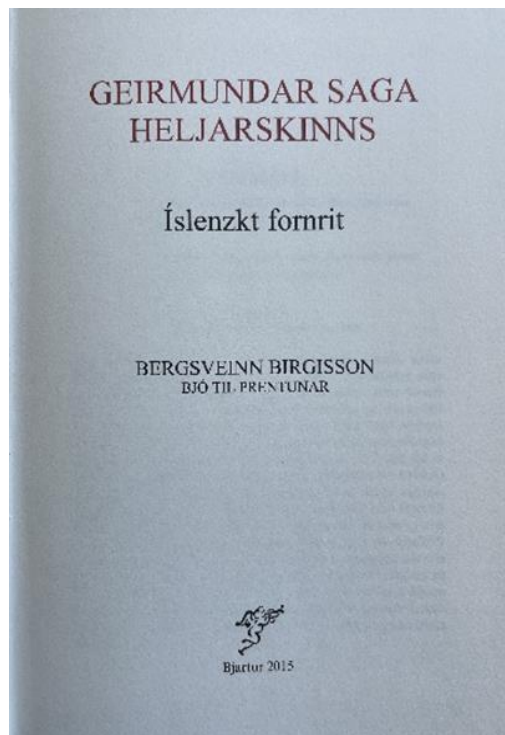
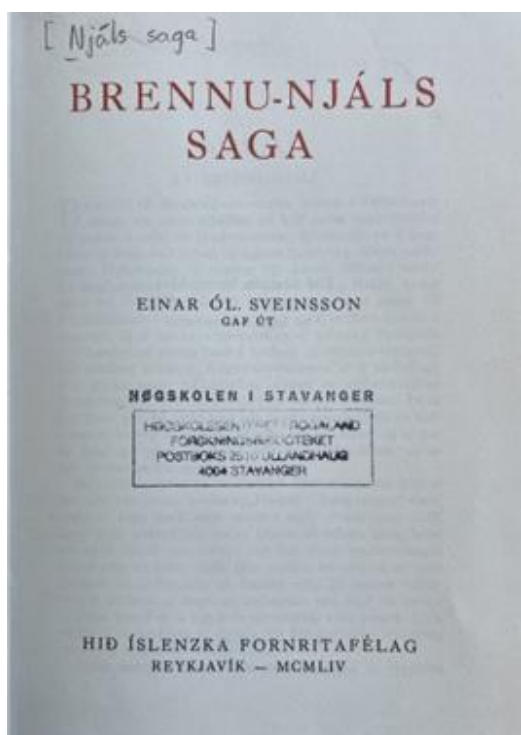
Selve for- og baksidene på både *Brennu-Njáls saga* og *Geirmundar saga heljarskinns* er i nedtonede sorte eller grå farger og uten tekst eller bilder. Begge bøkene har trykk på bokryggen.

Bildene nedenfor viser bokryggen til *Brennu-Njáls saga* og bokryggen til *Geirmundar saga heljarskinns*:

Bilde 1: *Brennu-Njáls saga* til venstre og *Geirmundar saga heljarskinns* til høyre

Selv om bokryggene ikke er identiske med hensyn til for eksempel ornamentenes størrelse og plassering av tittel, er det mange likheter. For det første står navnet på skriftserien Íslenzk fornrit øverst på *Brennu-Njáls saga*. Ved første øyekast er tilsynelatende det samme som står på *Soga om Geirmund Heljarस्कinn*, men t-en på slutten av «Íslenzkt», gjør at «Íslenzkt fornrit» betyr «islandsk oldtidstekst» (i entall) i stedet for å vise til navnet på skriftserien Íslenzk fornrit. I tillegg til dette, er det kun tittelen på sagaen som er trykt på begge bøkene. Det er tydelig at utsiden av Bergsveinn Birgisson's saga om Geirmund er inspirert av Hið Íslenzka bókmenntafélags utgivelser av de klassiske islendingesagaene. Også tittelbladene i de to sagaene har flere likhetstrekk, som bildene på neste side viser:

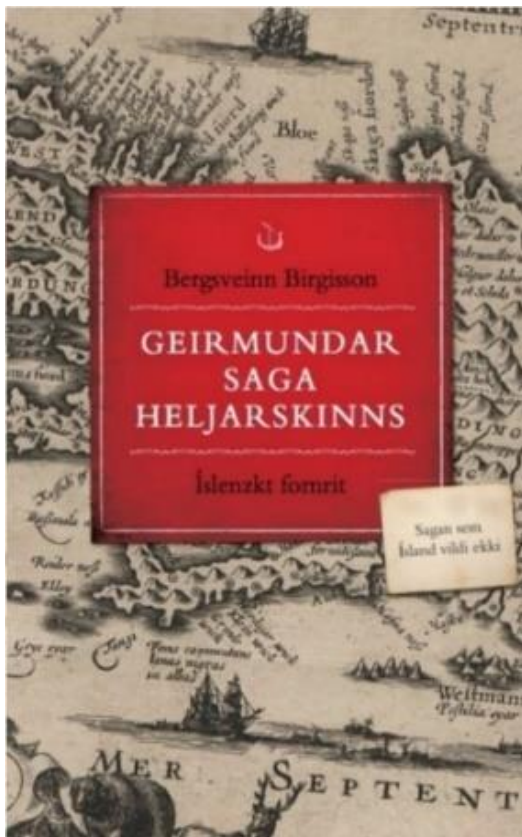
Bilde 2: Tittelbladet i *Brennu-Njáls saga* (t.v.) og tittelbladet i *Geirmundar saga heljarskinns* (t.h.)

Selve tittelen står med rød skrift øverst, og navnet på forlaget som har gitt ut bøkene står nederst. Midt på siden i *Brennu-Njáls saga* står navnet til en av redaktørene for utgivelsen, Einar Ól. Sveinsson. Noe liknende er gjort i *Geirmundar saga heljarskinns*, men med forfatterens, Bergsveinn Birgissons, navn. I tillegg står det også «Íslenzkt fornrit» i *Geirmundar saga heljarskinns*, mest sannsynlig for å opprettholde illusjonen om at boka er en versjon av de klassiske sagaene og tilsynelatende utgitt i serien Íslenzk fornrit. Om en ser bort fra det firkantede stempelen, som er Universitetsbiblioteket i Stavangers stempel, er de to tittelbladene svært like med hensyn til tekstelementer, komposisjon og fargebruk. Den islandske utgavens permer og tittelblad har altså likhetstrekk med Íslenzk fornrit-utgavene. Omslag og tittelblad på den norske utgaven har ikke disse likhetstrekkene. Foreløpig virker det som den islandske versjonen, *Geirmundar saga heljarskinns* imiterer de tradisjonelle utgivelsene av islendingssagaene, mer enn det den norske versjonen gjør.

3.3.2 Forsidetekst

Når jeg i det videre skriver «forside», «forsidetekst», «bakside» eller «baksidetekst» mener jeg henholdsvis papiromslaget på den islandske versjonen og de harde permene på den norske, altså tekst og bilder som er trykt på forsiden og baksiden av bøkene, slik de framstår i bokhandelen

og nettbutikkene. For- og baksidetekstene på omslaget til den islandske utgivelsen, *Geirmundar saga heljarskinns* (2015), skiller seg fra for- og baksidetekstene på den norske *Soga om Geirmund Heljarskinn* (2016), som bildene under viser. Den islandske utgaven har en rød etikett der forfatter, tittel og «Íslenzkt fornrit» («islandsk oldtidstekst») er skrevet, over en tegning av et tilsynelatende gammelt kart over Island i dus gråbrun farge. Den lyse «lappen» nede til høyre har påskriften «Sagan sem Ísland vildi ekki» («Sagaen som Island ikke ville ha»). På den norske utgaven står forfatter og tittel i hvit runetegninspirert skrift over en litt kornete og uskarp tegning av urolig sjø og et vikingskip. Fargene er duse brun- og gråtoner.

Bilde 3: Forsidene på *Geirmundar saga heljarskinns* (t.v.) og *Soga om Geirmund Heljarskinn* (t.h.)

Helhetsinntrykket av forsidene gjør at førsteinntrykket av den islandske utgaven oppleves mer appellativ og argumenterende enn den norske. Påstanden om at Island «ikke ville ha» sagaen, gir inntrykk av at informasjon som i utgangspunktet var «uønsket» nå skal avdekkes, en får en følelse av at «sannheten skal på bordet». Rødfargen, som kan oppleves dramatisk på grunn av konnotasjoner til sterke følelser som sinne eller kjærlighet, og som kan symbolisere ild, fare eller blod, kan forsterke dette. Påskriften «Íslenzkt fornrit» («islandsk oldtidstekst»), som også står på bokryggen under papiromslaget, kan øke inntrykket av autensitet ved teksten, da det

gir assosiasjoner til skriftserien Íslenzk fornrit, som forklart i 3.3.1 ovenfor. Ved første øyekast kan man reagere på at forfatterens navn står trykt på forsiden, da det er en kjent sak at islendingesagaene er anonym litteratur. På den andre siden samsvarer dette med «Íslenzk fornrit»-utgivelsene, som har navngitte redaktører, som nevnt under 3.3.1 ovenfor. Forsiden på den islandske *Geirmundar saga Heljar skinns*, sammen med tittelbladet og de harde permene på boken, gjør at den angivelige historisiteten ved teksten kommer i forgrunnen. Kartet i bakgrunnen kan også forsterke dette inntrykket. Helhetlig sett kan en tolke denne forsiden som at sagaen er en «sann, men uønsket» historie fra «oldtiden» på Island.

Forsiden til den norske utgaven kan oppfattes som mer skjønnlitterær i uttrykket. De runetegninspirerte bokstavene og vikingskipet signaliserer at fortellingen handler om vikingtiden, og den uskarpe tegningen av vikingskip og sjø i duse farger gir forsiden et eventyraktig preg. Med tittelen *Soga om Geirmund Heljar skinns* konnoteres det til sagalitteraturen, som kan skape forventninger til sagaens form og innhold. På den andre siden står også forfatterens navn i store bokstaver over tittelen. I motsetning til den islandske utgaven står det ikke «Íslenzk fornrit» på den norske, men forlagets navn, Pelikanen, står øverst i venstre hjørne. Det er altså ikke gjort noe forsøk på å etterligne utgivelsene av de klassiske islendingesagaene med denne forsiden. Det poengteres derimot at sagaen er forfattet av Bergsveinn Birgisson og altså i vår samtid. I motsetning til den islandske utgaven er det heller ingen hint om at fortellingen er «uønsket» på forsiden til den norske utgaven. Forventningene til teksten basert på førsteinntrykket, er at boka er en fortelling om vikingen Geirmund Heljar skinns, skrevet i «sagastil» i vår samtid.

3.3.3 Baksidetekst

Baksidene på både den islandske og den norske utgaven av sagaen har farger i duse brune og grå toner, men den islandske tar også opp igjen rødfargen fra forsiden i noen detaljer. Begge baksidene har fotografi av forfatteren Bergsveinn Birgisson og brødtekst. Bildene på neste side viser de to utgavens baksider.

Bilde 4: Baksidene på den islandske versjonen (t.v.) og den norske versjonen (t.h.) av sagaen

Baksideteksten på den islandske utgaven poengterer igjen at sagaen om Geirmund er en «glemt» fortelling: «Geirmundur heljarskinns var sagður göfugastur allra landnámsmanna á Íslandi. Þó hefur sögu hans aldrei verið haldið á lofti – fyrr en nú» («Geirmund Heljarskinns ble sagt å være den edleste av alle nybyggere på Island. Historien hans har imidlertid aldri blitt gjort kjent – før nå»). Dette er ikke uventet, da et sentralt spørsmål Birgisson stiller i *Den svarte vikingen*, er hvorfor Geirmund Heljarskinns ikke fikk sin saga skrevet ned til tross for hvor mektig han var. Noe som er litt mer overraskende, er at det står: «Enda má segja að hann sé, þegar öllu er á botninn hvolft, aldar maður, þótt hann hafi verið uppi fyrir 1100 árum» («Han er tross alt en mann fra det 21. århundre, selv om han levde for 1100 år siden»). Hva mener Birgisson med at Geirmund Heljarskinns er «fra det 21. århundre»? I forordet til sagaen under overskriften «§ LIST OG LÍFSSKOÐANIR» viser Birgisson til Einar Ólafur Sveinsson innledning til *Brennu-Njáls saga*, der Einar Ólafur «segir það ef til vill réttast af öllu að segja að Gunnar á Hlíðarenda sé 19. aldar maður» («meiner at kanskje rettast av alt er det å seie at Gunnar på Lidarende var ein mann av det 19. århundret») (s. LII–LV). Birgisson bruker en lignende formulering om Geirmund Heljarskinns: «Réttast væri að segja að Geirmundur heljarskinns sé 21. aldar maður» («Rettast ville det da vere å seie at Geirmund Heljarskinns er ein

mann av det 21. århundret») (s. LV). I dette ligger det mest sannsynlig en henvisning til Geirmunds «expand or die»-framferd (s. 330) og rovdrift på naturressursene på Island, som er påfallende lik i ånden med dagens kapitalisme. Det ligger kanskje også en henvisning til framstillingen av Geirmunds indre konflikt i fortellingen, som gjør den tematisk sett aktuell som samtidslitteratur.

Baksideteksten på den islandske utgaven avsluttes med «Hér er hins vegar loks hægt að lesa stórbrotna sögu Geirmundar sjálfs. Og kominn tími til» («Her kan du imidlertid endelig lese Geirmunds egne storslåtte historie. Og det er på tide»), altså igjen en henvisning til påstanden om Geirmund ikke har fått den plassen den fortjener tidligere. Det lille bildet av Birgisson midt på siden er i svart-hvitt, og han ser konsentrert og betenkt ut. Dette forsterker alvoret i budskapet fra brødteksten, og de røde detaljene viderefører det litt dramatiske uttrykket fra forsiden (se 3.3.2 over). At Birgisson har gitt ut skjønnlitterære bøker er ikke nevnt, men det står at «Bergsveinn Birgisson vakti mikla athygli í Noregi árið 2013 fyrir fræðirit sitt um Geirmund heljarskinn [...]» («Bergsveinn Birgisson vakte stor oppmerksomhet i Norge i 2013 for sitt vitenskapelige arbeid om Geirmund Heljarskinn»). Det «vitenskapelige» og dermed altså «sanne» ved fortellingen om Geirmund Heljarskinn er i fokus. Baksideteksten til *Geirmundar saga Heljarskinns* forsterker budskapet fra forsiden: Teksten er en beretning, på vitenskapelig grunnlag, om en historisk viktig person som tidligere ikke har fått den plassen han fortjener blant landnåmsmennene på Island.

Baksideteksten på den norske utgaven skiller seg, som var tilfelle med forsideteksten (se 3.3.2 over), fra baksideteksten på den islandske utgaven. På bildet øverst til venstre er Birgisson iscenesatt som skrivende munk med fjærpen og munkekutte. Med denne bruken av humor og selvironi skaper Birgisson assosiasjoner til «opphavsmannen» til *Soga om Geirmund Heljarskinn*, «den skrivende munken», «prior Brand den frode», og impliserer at han og Birgisson er en og samme person. Bildeteksten på høyre side gir informasjon om bakgrunnen til Birgisson, og det vises blant annet til to skjønnlitterære bøker han har gitt ut, i motsetning til den islandske utgaven, som kun nevner den «vitenskapelige» boka *Den svarte vikingen*. I brødteksten under stilles det spørsmål om hvem Geirmund Heljarskinn egentlig var, og det vises til Birgissons arbeid med å svare på spørsmålet i boka *Den svarte vikingen*. Her trekkes det historiske ved fortellingen inn, ved å vise til at Geirmund er en faktisk person. Videre står det: «[For] Geirmund var definitivt ein mann ein saga verdig, men det finst inga saga! Denne svært påfallande mangelen nærmar seg her ei oppklaring. For no er *Soga om Geirmund Heljarskinn*

endeleg funnen!» Utropstegnene etter «saga» og «funnen» gir inntrykk av at «funnet» av «sagaen» er en sensasjon, og gjør at det er det fiksjonelle ved sagaen som kommer i forgrunnen. Baksideteksten på den norske versjonen fortsetter med en henvisning til forordet der Birgisson også har iscenesatt seg selv, men her som mottaker av manuskriptet med «denne manglende sagaen». Teksten avsluttes med «Viss det heile då ikkje er eit plagiat og eit falsum ...». Den siste setningen er et tydelig signal om at teksten ikke er «sann». Bildet av en utkledd Birgisson sammen med brødteksten skaper et humoristisk uttrykk, og den logiske bristen med at Birgisson tar på seg roller som aktør på to ulike fortellernivå, framhever også tydelig det fiksjonelle ved sagaen. Helhetsinntrykket er at dette er en oppdiktet fremstilling av Geirmund Heljarskinns liv, forfattet av Bergsveinn Birgisson.

Helhetlig sett gir forside- og baksidetekstene på de to utgavene av sagaen ulike budskap. Den islandske *Geirmundar saga Heljarskinns* signaliserer at teksten først og fremst er en tekst med historisk innhold om en mektig og viktig mann fra Islands landnåmstid, som «Island» ikke har villet ha fram i lyset. Birgisson har tatt på seg oppgaven med å rette opp feilen, og resultatet av arbeidet hans er utgivelsen av *Geirmundar saga heljarskinns*. Det er i seg selv også et paradoks at «sagaen er funnet». En del av spekulasjonene Birgisson kommer med i *Den svarte vikingen*, om hvorfor det ikke fantes noen saga om Geirmund Heljarskinn, går ut på at Geirmund ikke passet inn i opphavsmytene som Islands nasjonale identitet ble bygget opp omkring på 11- og 1200-tallet (Birgisson, 2013, s. 28). Dette blir en selvmotsigelse da det kommer frem at det faktisk var skrevet en saga om ham likevel. Den norske utgaven av sagaen er kanskje litt mindre pretensiøs og selvhøytidelig. Her iscenesetter Birgisson seg selv både som «opphavsmann» fra middelalderen, og som «oversetter og formidler» av sagaen i vår samtid. Bildet og teksten har humoristisk preg, og budskapet er nok kanskje at teksten først og fremst er hans egen tolkning av historien til Geirmund Heljarskinn.

Forskjellen i appell og budskap kan altså skyldes at bøkene gis ut for ulike publikum og til ulike tidspunkt. På Island har sagalitteraturen en annen plass i kulturen enn i Norge. *Geirmundar saga Heljarskinns* (2015) gir inntrykk av å være, som de andre islendingesagaene, en fremstilling av en vikings liv i landnåmstiden, en blanding av fakta og fiksjon basert på historisk kildemateriale. Denne sjangeren er velkjent for alle islendinger. For at det skal oppleves som meningsfullt å lese boka, må den kanskje lanseres som «den undertrykte sannheten» og «den manglende sagaen». I Norge er ikke sagaene i samme grad en del av barnelærdommen, og et norsk publikum vil ikke ha referanserammer for å kunne stille seg kritisk på samme måte som publikummet på Island. Imitasjonen av Íslenzk fornrit-serien vil heller ikke resonnerer hos

nordmenn, da serien ikke er kjent i Norge utenfor kretsen av norrønfilologer. Da *Soga om Geirmund Heljarskinn* (2016) ble utgitt i Norge, var nok «funnet» og «sensasjonen» for lengst avslørt, både på Island og for aktuelle lesere i Norge. I tillegg var *Den svarte vikingen* også gitt ut i Norge tre år tidligere (2013). Den solgte bra og ble nominert til Bragprisen for beste sakprosa, og mange i den lesende delen av befolkningen i Norge hadde hørt om boka. Å lansere den som «den glemte sagaen» ville ikke hatt «nyhetens verdi» på samme måte som på Island, der *Den svarte vikingen* først ble gitt ut i 2016 under tittelen *Leitin að svarta víkingnum* («Jakten på den svarte vikingen»). Den nye innfallsvinkelen til fortellingen i den norske versjonen av sagaen var kanskje et forsøk på å skape ny interesse hos den sagalesende befolkningen i Norge.

3.3.4 Forord og etterord

Forordet og etterordet i den norske *Soga om Geirmund Heljarskinn* (2016) og den islandske *Geirmundar saga Heljarskinns* (2015) skiller seg også fra hverandre. I sammenligningen av forordet og etterordet undersøkes de to utgavene i lys av forord og etterord i utgivelser av klassiske islendingesagaer fra skriftserien Íslenzk fornrit. Jeg har valgt *Brennu-Njáls saga* (Sveinsson, 1954), *Egils saga Skalla-Grímssonar* (Nordal, 1933) og *Vestfirðinga sögur* (Þórolfsson & Jónsson, 1943) som sammenligningsgrunnlag. Sistnevnte er en samling av tre islendingesagaer og tre tætter.

De tre utgivelsene fra Íslenzk fornrit fra har samme oppbygning. De starter med et forord («FORMÁLI») signert en redaktør, henholdsvis Einar Ól. Sveinsson, Sigurður Nordal og Guðni Jónsson. Innledningene er paginert med romertall og inneholder henholdsvis 12, 7 og 15 paragrafer og 160, 100 og 109 sider. Forordet i *Egils saga Skalla-Grímssonar* har en kort innledning, mens de andre to starter rett på første paragraf etter overskriften «FORMÁLI». Paragrafoverskiftene er skrevet med store bokstaver, og forordet til *Brennu-Njáls saga* inneholder følgende paragrafer: «§ 1. BRENNU-NJÁLL», «§ 2. GUNNAR AÐ HLÍÐARENDA», «§ 3. RITAÐAR HEIMILDIR», «§ 4. TÍMATAL», «§ 5. NJÁLA OG AÐRAR SÖGUR», «§ 6. ALDUR SÖGUNNAR», «§ 7. STAÐFRÆÐI», «§ 8. LEITIN AÐ HÖFUNDI», «§ 9. SAMTÍMINN», «§ 10 LIST», «§ 11. LIFSKOÐANIR» og «§ 12. HANDRIT OG ÚTGÁFA» (s. VI–CLXIII).

Selve sagaen i *Brennu-Njáls saga* og *Egils saga Skalla-Grímssonar*, og sagaene og tættene i *Vestfirðinga sögur*, utgjør hoveddelen av bøkene og er på henholdsvis 476, 298 og 372 sider. Alle tre utgivelsene har slektstre («Ættaskrá»), navnerregister («Nafnaskrá»), oversikt over

bilder («Myndir») og kart («Kort») som er brukt i bøkene, og et innholdsregister («Efni»), etter selve sagaen.

Forordet («FORMÁLI») i *Geirmundar saga Heljarskinns* (Birgisson, 2015) starter med et sitat av Horats: «Mörg orð, þau er nú eru fallin, munu endurfæðast, og þau orð falla, sem nú eru í álti» (s. V). I *Soga om Geirmund Heljarskinn* (Birgisson, 2016) står det samme sitatet i etterordet og er gjendiktet på norsk av Peter Astrup Sundt (2016): «Mange begreper som først har blitt avleggs, vil komme igjen, og ord som har hevd i vår tid, vil bli glemt» (Birgisson, 2016, s. 262). Sitatet kan tolkes som at det som blir ansett som viktig og verdifullt endrer seg med tiden, og at gamle verdier igjen kan bli aktuelle.

Etter sitatet i den islandske utgaven følger en innledning med en rammefortelling der Birgisson redegjør for «prior Brand den frode», «opphavsmann» til manuskriptet, og de to senere «avskriverne» «Magnús Þórhallsson» og «Svanur Þorleifur Kjerúlf». Birgisson skriver altså inn de fiktive opphavsmennene til sagaen i den islandske versjonen også, men uten Birgisson selv som aktør, i motsetning til rammefortellingen i den norske utgaven (se også 3.1):

Þessi bók, sem ég hef valið að kalla íslenskt fornrit, hefur að geyma Íslendingasögu sem ber nafnið Geirmundar saga heljarskinns. Ástæður þess að sagan hefur aldrei áður komið fyrir sjónir almennings eru brotakennd varðveisla og viss andúð sem fylgt hefur sögunni frá upphafi vega. Samkvæmt afritara sögunnar snemma á 15. öld, Magnúsi presti Þórhallssyni, er sagan rituð af Brandi þórhallssyni á 12. öld. (s. V)

«Denne boken, som jeg har valgt å kalle en islandsk oldtidstekst, inneholder en islendingesaga kalt Geirmund Heljarskinns saga. Årsakene til at sagahistorien aldri før har blitt sett av offentligheten er den fragmentariske bevaringen og en viss fiendtlighet som har fulgt sagahistorien siden tidenes begynnelse. Ifølge avskriveren av sagahistorien på begynnelsen av 1400-tallet, presten Magnús Þórhallsson, er historien skrevet av den lærde prior Brand Halldorsson på 1100-tallet. (s. V)»

Fiksjonen er skrevet inn mer subtilt enn i den norske utgaven. Innholdet her har mindre sensasjonelt og mystisk preg, og er mer anklagende i tonen med formuleringen: «[...] en viss fiendtlighet som har fulgt sagahistorien siden tidenes begynnelse». Det knyttes en tråd til påstanden på forsiden, «Sagan sem Ísland vildi ekki» («Sagaen som Island ikke ville ha»), som forsterker førsteinntrykket av boka fra forside- og baksideteksten: Noen har holdt sannheten tilbake.

Hoveddelen av forordet består av seks paragrafer med titlene «§ 1. GEIRMUNDUR HELJARSKINNS», «§ 2. FLATEYJARKLAUSTUR OG BRANDUR ÞRÍOR HINN

FRÓÐI», «§ 3. HEIMILDIR GEIRMUNDAR SÖGU HELJARSKINNS, «§ 4. TÍMATAL», «§ 5. LIST OG LÍFSSKOÐANIR» og «§ 6. FERILL HANDRITA ÚTGÁFA» (s. V-LXVII). Når vi sammenligner paragrafoverskriftene med overskriftene i *Brennu-Njáls saga* (ovenfor, s. 47) er det lett å se at de til en stor grad samsvarer. Forordet er på 63 sider (IV-LXVII) og er signert Bergsveinn Birgisson «Á ströndum, veð Þorláksmessu á sumri, 2015» («På Strandi ved torlaksmesse om sommeren, 2015»). Etter forordet er det et tittelblad hvor kun tittelen «GEIRMUNDAR SAGA HELJARSKINNS» står i store bokstaver (s. 1), en angivelig «Ljósrit af rithönd» («fotokopi av håndskriftet») til «Svan Kjerúlf» (s. 2) og «prior Brand den frodes» «PROLOGUS» («prolog») (s. 3–5). Selve sagaen starter med presiseringen «Hér hefr upp forsögu um nökkura forfeðr Geirmundar heljarskinns á Roga» («Her begynner fortellingen om noen av Geirmund Heljarskinns forfedre i Roga»), etterfulgt av overskriften «I. KAPITUL» («I. kapittel»).

Forordet i den norske *Soga om Geirmund Heljarskinn* (2016, s. 5–16) er også signert Bergsveinn Birgisson, men innholdet er altså et annet enn i den islandske utgaven. I rammefortellingen til denne utgaven av sagaen iscenesetter som nevnt Birgisson seg selv som aktør (se også 3.1, s. 36). Han blir angivelig oppringt av «en gammel kjenning» som hevder å ha funnet manuskriptet til en saga om Geirmund Heljarskinn:

[...] opphavet til denne utgivinga kan førast tilbake til ein kald februar morgon i 2014. Ein gammal kjenning som arbeider ved Nasjonalbiblioteket på Island, ringde meg der eg sat i Bergen og pusla med eit omsettingsarbeid. Han fortalde at ein kollega heilt tilfeldig hadde oppdaga ei eske med manuskript som av ein eller annan grunn ikkje hadde blitt registrert i databasen. (s. 5)

Videre i forordet redegjør Birgisson for rollene «prior Brand», «Svanur Kjerúlf» og «Magnús Þórhallsson» har i forbindelse med manuskriptet, som i forordet til den islandske utgaven. Birgisson viser til etterordet «for dei som er interesserte i vidare drøfting av mannen og miljøet bak denne sagaen» (s. 15), og har flyttet de seks paragrafene (som utgjør forordet i den islandske utgaven) bak i boka med overskriften «Etterord» (s. 261–336). Etterordet starter med samme sitat av Horats som forordet i den islandske utgaven, men etterfølges direkte av avsnittet «§ 1. SOGA OM GEIRMUND HELJARSKINN», da gjennomgangen av opprinnelsen til manuskriptet er gjort i forordet. Etter forordet av Birgisson kommer «PROLOGUS» av «prior Brand den frode» (s. 19–22), før selve sagaen starter med presiseringen: «Her byrjar forteljinga om nokre av forfedrane til Geirmund Heljarskinn i Roga» etterfulgt av kapitteloverskriften «I. KAPITTEL», på samme måte som i den islandske utgaven.

Forordet og etterordet i de to utgavene skiller seg altså først og fremst fra hverandre med plasseringen av de seks paragrafene, henholdsvis i forordet og etterordet i den islandske og den norske utgaven. Den islandske utgaven samsvarer med organiseringen av sagaene utgitt i skriftserien Íslenzk fornrit, med unntak av at det ikke er vedlagt slektstavler, kart eller innholdsfortegnelse til slutt i boka. Forordet i den norske utgaven tilsvarende i stor grad innledningen til forordet i den islandske utgaven: Det redegjøres for «opprikkelsen» til manuskriptet, med den forskjellen at Birgisson iscenesetter seg selv som aktør i den norske utgaven, som forklart ovenfor. Sammen med budskapet fra omslaget på boken blir fiksjonen i fortellingen tydelig for leserne av den norske *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Den islandske utgaven imiterer utgivelsene av islendingesagaene fra Íslenzk fornrit, både på omslaget og i paratekstene til sagaen. Helhetlig sett formidler paratekstene i de to versjonene av *Soga om Geirmund Heljarskinn* noe ulike budskap, sannsynligvis med formål om å nå ut til de ulike målgruppene som befolkningen på henholdsvis Island og Norge utgjør, som forklart i 3.3.3. Den islandske utgaven, *Geirmundar saga heljarskinns*, framhever historisiteten ved teksten, mens den norske *Soga om Geirmund Heljarskinn* lar det fiksjonelle dominere. I det videre vil jeg la den islandske versjonen av fortellingen om Geirmund ligge, og undersøke *Soga om Geirmund Heljarskinn* (2016) i lys av sjangerkonvensjoner og Theodore M. Anderssons handlingsskjema for islendingesagaer, som forklart i innledningen til kapittel 3.

3.4 Sjangerkonvensjoner og sjangerbrudd i *Soga om Geirmund Heljarskinn*

3.4.1 Forfattere, avskrivere og kommentatorer

De klassiske islendingesagaene er anonym litteratur, som jeg har vært inne på flere ganger tidligere. Forfatteren viser seg ikke i teksten, og fortellerstemmen har rolle som en gjenforteller, heller enn en dikter. *Soga om Geirmund Heljarskinn* (2016) er skrevet av Bergsveinn Birgisson. Sagaen bryter derfor med anonymiteten som altså er et gjennomgående trekk ved de klassiske islendingesagaene. For å legitimere bruddet bygger Birgisson altså opp en rammefortelling (se også 3.1 og 3.3.4). Han har «kommet over et manuskript» som angivelig er en avskrift av en av de aller første av tekstene som i dag faller inn under betegnelsen islendingesaga. Teksten er tilsynelatende skrevet av munken «Prior Brand den frode» på Flatøy på slutten av 1100-tallet. Det er også lagt inn kommentarer og tilføyelser fra flere «avskrivere» i «manuskriptet», som forklart i 3.1 (s. 36). Med disse grepene gir Birgisson seg selv alibi for uoverensstemmelser med sjangerkonvensjonene for de klassiske islendingesagaene: «Prior Brand» var kanskje «en av de første islendingesagaforfatterne» og høydepunktet for sjangeren som kunstform var ikke

nådd, som den derimot gjorde senere på 1200- og fram mot begynnelsen av 1300-tallet (Lassen, 2017, s. 26). Birgisson reflekterer omkring «Brands» skrivestil selv også, i etterordet under «§ 5. KUNST OG LIVSSYN» (s. 319–331), som jeg kommer tilbake til nedenfor i 3.4.2.

Rammefortellingen til sagaen er konstruert på fire ulike fortellernivå. På det første nivået finner vi «prior Brand den frode», på nivå to og tre de to «avskriverne» «Magnús Þórhallsson» og «Svanur Þorleifur Kjerúlf». Det fjerde, nåtidige fortellernivået ligger hos Birgisson selv. Fortellernivåene kan illustreres følgende figur:

Figur 1: Oversikt over rammefortellingen med de fire fortellernivåene i *Soga om Geirmund Heljarskinn*

Første nivå: prior Brand den frode, omkring 1180–90-tallet, prest og munk på klosteret på Flatey i Breiðafjörður. Brand skriver angivelig *Soga om Geirmund Heljarskinn*. I forordet av Bergsveinn Birgisson plasserer han sagaen i «apologia-sjangeren» og mener at Brand skriver for å «reinse folkesjela for vranglæra frá heidenske forfedrar, utukt og misgjerningar, for å komme nær Gud» (s. 13). Prologen («PROLOGUS», s. 19-21) og epilogen («EPILOGUS», s. 258-259) til sagaen er også tilskrevet av Brand.

Andre nivå: Magnús Þórhallsson, 1400-tallet, angivelig en historisk avskriver som har skrevet deler av Flatøyboka. Et «velstående ektepar» har hatt en avskrift av håndskriftet til Brand (s. 14). De ber Magnús gjøre en avskrift og lage en pergamentbok med *Soga om Gerimund Heljarskinn*. I siste del av prologen til Brand er det et innskudd som Magnús visstnok også har skrevet, i tillegg til et kort avsnitt i epilogen (s. 258).

Tredje nivå: Svanur Þorleifur Kjerúlf, tidlig i 1940-årene, «Har litt kjennskap til norrønfaget» (s. 9) og skal ha blitt kontaktet av slektninger som har funnet en skinnbok på loftet. Han skal så ha laget to håndskrevne kopier og en kopi på skrivemaskin, i tillegg skrev han angivelig også et forord til sagaen (s. 9), men det har Birgisson tydeligvis utelatt i sin utgivelse.

Fjerde nivå: Bergsveinn Birgisson, 2015, forfatter og norrønfilolog. Birgisson mottar manuskriptene som ble funnet på Nasjonalbiblioteket på Island i 2015 av «Ein gammal kjenning» (s. 5). Han oversetter teksten fra norrønt til islandsk og skriver eget forord og etterord. Han kommenterer også innholdet i

manuskriptet med fotnoter. Til den norske utgaven oversatt av Jan Ragnar Hagland i 2016, skriver han et eget forord om da han ble «oppringt» av «kjenningen» fra Island.

Ifølge Birgissons konstruksjon av sagaens tilblivelse, har altså tre personer lagt til kommentarer og tilføyelser til «Brand originale manuskript» gjennom historien. På denne måten kan Birgisson legge til opplysninger og kommentarer uten å bryte illusjonen om at «Brands» «manuskript» er autentisk. Som Birgisson skriver i en fotnote til epilogen: «Dette må vere eit innskott gjort av skrivaren Magnús. Det er ikkje alltid lett å avgjere kvar det er Magnús sjølv som kjem med tillegg om korleis det skal lesast, og kvar det er Svan Kjerúlf» (s. 258). Når Birgisson i tillegg legger nedskrivningstiden for «manuskriptet» til «Brand» på slutten av 1100-tallet, har han skapt seg et åpent skriverom med frihet til å avvike fra sagastilen (se 2.1) og sjangerkonvensjonene for de klassiske islendingesagaene, samtidig som han kan hevde at det «originale manuskriptet» nettopp er en islendingesaga.

3.4.2 Avvik fra objektivitetsprinsippet

Fortellerstemmens tilbaketrukne rolle, sammen med forfatterens anonymitet, gjør at framstillingsformen i islendingesagaene helhetlig sett oppleves nøytral og distansert fra hendelsene det fortelles om. «Fortellerstemmens objektivitet» er også ett av de tre særpregene som Preben Meulengracht Sørensen viser til for framstillingsformen i de klassiske islendingesagaene (1993, s. 52). «Prior Brand» er ikke objektiv i framstillingen av Geirmund Heljarskinn. Som nevnt over reflekterer tilsynelatende også Bergsveinn Birgisson omkring «prior Brands» skrivestil i etterordets § 5, «KUNST OG LIVSSYN»:

Lidenskapen til Brand gjer han eineståande. Han vil kle av Geirmund og driftene hans, la oss sjå inn i sinnet hans. [...] utbrodere tenkemaaten hans ut frå sin eigen hug, slik han gjorde da han gjetta seg til kva som kjempar i sinnet til Geirmund når han ligg og lyttar til kvalrossøyret. (s. 326–327)

Denne kommentaren kommer etter at Birgisson delvis har forklart skjebnen til Geirmund med at han «som leiar manglar [det] som nå er kalla ‘følelser-intelligens’. Han lyttar ikkje til sine næraste, vender ryggen til det som murrar under overflata» (s. 326). Birgisson vil altså gi leseren innblikk i Geirmunds indre liv, og begrunner bruddet med objektivitetsprinsippet med at «Brand» har en «lidenskap» som gjør at han vil «utbrodere» tankene til Geirmund «ut frå sin eigen hug». Selv om Geirmund selv altså mangler «følelser-intelligens» gir innsikten i sinnet hans grunnlag for betraktninger og refleksjoner knyttet til nettopp følelser og opplevelser.

I flere av tilfellene får vi innsikt i Geirmunds følelsesliv gjennom direkte tale og samtaler mellom ham og hans nære venn, Trond Mjåbein. Eksempelet under er en sekvens som starter med at Geirmund og Trond og ser utover landet på Island. Geirmund har planer om å reise til Norge for å hevne Harald Hårfagres drap på Geirmunds far, kong Hjør, og ta tilbake kongsgården på Augvaldsnes som Harald har overtatt. Dette er en sentral konflikt i sagaen og et viktig motiv for Geirmunds indre konflikt også, og som jeg skal komme tilbake til flere ganger. Trond Mjåbein prøver å overtale Geirmund til å bli på Island ved å problematisere det å knytte ære og lykke til hevngjerninger og eiendom. Han sier:

‘Gamle og vise menn har sagt at ingen mann kan eiga land. Eller rettare sagt så får mennene landet til låns. Og før du varast ved det, reiser jordneven seg opp or molda og dreg deg ned til seg. Då eig landet deg. Og alle kongar i gammal tid som fór omkring og bløytt opp jorda med blod og drap og sa: Dette landet er mitt land. Kvar er landet deira no? [...] Ei roten fåfengd hòle i helheimen – det er landet deira no.’ (s. 199)

Etter dette har Geirmund og Trond en diskusjon om hva som gir fred i sjelen; å vise styrke og handlekraft ved å hevne urett som er begått, eller å være takknemlig for det en har, og snakke om det en har på hjertet, for på den måten å gjøre «hugen heil» (s. 200). Geirmund sier: «‘Det vil ikkje verta fred å få før tjukkhalen ligg daud’», og Trond svarer at «‘Den gir etter som har mest vett’» (s. 199). De diskuterer fram og tilbake, og samtalen ender som følger:

Geirmund sa: ‘Handa kan hemna og gjera ende på hatefull hug - hugen åleine får ikkje gjort noko med det.’

Trond: ‘Språkets lækjarhender gjer hugen heil, men ikkje den som er hogd ned av hender.’

Geirmund: ‘Hugen tek sott og vert krøpla om handa ikkje gjer noko med det.’

Trond: ‘Hugen et hjarta om ein ikkje snakkar ut. Og då feller handa oss alle og deg sjølv med.’

Geirmund: ‘Eg har ikkje lenger tiltru til menneskeord, det er ingen lækjedom i det for meg.’

Då sa Trond: ‘Kor rik er den som einast har tiltru til handa, og ikkje har tru på gudar, hug eller ord?’

Dette svara ikkje Geirmund på.

(s. 199–200)

Trond vil å få Geirmund til å snakke om det som plager ham. Han mener at dersom Geirmund setter ord på problemene kan «hugen» (sjelen) bli «heil». Gjennom samtalen viser Geirmund holdninger som samsvarer med de tradisjonelle vikingverdiene. Han ser det som en svakhet å «gi etter». Han vil heller la «handa», som er pars pro toto for «kroppen» og en metafor for «handlekraft», «hemna og gjere ende på hatefull hug». I stedet for å forsone seg med situasjonen, vil Geirmund altså gjennomføre hevnhandlingen som æreskodeksen krever av

ham, og på den måten få fred i sjelen. Det er ikke uvanlig å la vilje, tanker eller minner komme fram gjennom samtaler i islendingesagaer, som vist i sitatet fra samtalen mellom Gunnar og Hallgjerd i *Njáls saga* i 2.4.4, men innholdet her gir innsikt i tankene og verdiene til begge mennene på en måte som ikke er vanlig i islendingesagaer. At Trond Mjåbein oppfordrer Geirmund til å «snakke om det», altså følelsene sine, og prøver å overtale Geirmund til å ikke hevne drapet på faren, strider mot deres tids idealer og er ikke et scenario som er å finne i noen klassisk islendingesaga.

Etter samtalen flyttes fortellerstemmen, nesten umerkelig, over til «Brand» gjennom den knappe anføringsfrasen «folk seier at» som også minner oss om at det er «folkets egen stemme» som er den egentlige fortelleren av sagaen (se 2.4.2:

Folk seier at ord beit ikkje lenger på Geirmund Heljarskinn. Ingenting som kunne seiast eller noka overtaling, fekk famla seg inn i hjartets mørker liksom lysstrålar gjennom ljoren i ein skåle. Det har ikkje lenger noko å seia, det rører ikkje meir enn regn som slår mot stein, fordi du er vorten som daudingane i hjadningesoga, som ikkje har anna for auga enn strid og død, og difor vart du den fattigaste av menn med riset bora inn i rauvhola, tenkjande på gullet i Jassarfjella som du aldri får, og du har nådd å sjå i land, men det er ikkje hamna du drøymde om, det er eit anna land med høymole og løvetann, meir steinete og ufruktbart enn du hadde tenkt; det er ikkje buande der, og det skjeret påstår du er busett av nokre få stakkarar, men dei er ikkje noko folk og har inga framtid, og såleis stemner du med god bøn til helheimen for å flakka om som ein skugge der, refsa av den blåe Hel ved låtten til stortrolla jævlar og stanken av små-jævlar.

(s. 200)

Etter at «Brand» gjennom «folkets stemme» har gjort det klart at ingen kan snakke Geirmund til fornuft i den første og den andre setningen, skifter synsvinkelen. «Brand» går over til å snakke direkte til Geirmund i andreperson (du), tilegne ham følelser og gjengi, eller gjette seg til, hvordan Geirmund må ha følt og tenkt. Fortellermåten gjør at det blir usikkert om det er «Brand» som forteller, eller om det er Geirmunds indre monolog «Brand» gjengir, og at det er Geirmund som tiltaler seg selv med «du»: «Brand» skriver at «du er vorten som daudingane i hjadningesoga, [...], tenkjande på gullet i Jassarfjella». Her alluderer «Brand» sannsynligvis til *Hervors saga*, en fornaldersaga om en kongeslekt der brødrene Angantyr og Lad kjemper mot hverandre om farsarven sin i et slag mellom gotere og hunere ved foten av Jassarfjella i Reidgotaland (område i dagens sør-Sverige). Angantyr beseirer sin bror og hunerne, og blir konge (se Petersen, 1847). Allusjonen fremstiller Geirmund som så besatt av den tapte æren og eiendommen sin i Norge, at han er som en «dauding», han er fortapt, og ser ikke hva han faktisk har i landet han har kommet til. I den siste delen av sitatet står det at «såleis stemner du med

god bør til helheimen, for å flakka om som ein skugge der», som hincer om at sorg og død vil bli utfallet dersom Geirmund ikke endrer kurs.

I tillegg til at det kommer fram moderne tanker og syn om hva som gir «sjelefred» i samtalen mellom Trond og Geirmund, gir «Brands», eller Geirmunds, refleksjoner en bredere innsikt i Geirmunds psyke og indre liv, enn en kan få gjennom replikker og handlinger i klassiske islendingesagaer. I etterordet gir Birgisson dette fortellergrepet legitimitet ved å vise til forfatteren av *Sagaen om fosterbrødrene*, som også la inn egne kommentarer i teksten: «Brand har kanskje aller helst ein åndeleg bror i forfattaren av *Soga om fosterbrørne* med sine følelsesladde innskott og ettertankar, tilvisingar til lærdom og allmenne ‘innsikter’» (s. 327). *Sagaen om fosterbrødrene* er skrevet rett rundt år 1200 og, som Birgisson påpeker, altså før islendingesagaene «var fullt utvikla som litterær sjanger», i likhet med «Brands» saga om Geirmund (s. 327).

Andre brudd med objektiviteten kommer i situasjoner der Geirmund lytter til et «kvaløyre». Geirmund finner et hvaløre i fjæra på Island: «Geirmund satt lenge og heldt dette til øyret sitt og rugga på seg, og slik blei han roleg. Andre seier at han hørde sin eigen hug i det øyret» (s. 136). Hvaløret blir et ledemotiv i sagaen. Når Geirmund opplever motgang, ender det ofte med at han legger seg til sengs og lytter til hvaløret. Et eksempel på dette finner vi etter at Geirmund har snakket med Trond Mjåbein, og Trond forteller om misnøye blant befolkningen etter at Geirmund har kalt sammen til ting for å fortelle befolkningen om planene sine: «Geirmund var ivrig og frisk i talen og sa: ‘Eg har kalla dykk saman hit av di eg vil gjera det kjent at neste vår, [...] skal [vi] alle segla saman til heimstadene våre i Rogaland og gjera oppreist for æra vår’» (s. 207). Geirmund bruker alle midlene sine på forberedelsene til reisen, og befolkningen har ikke fått lønn selv om Geirmunds skip kommer med store laster og rikdom. I tillegg gjør Geirmunds rovdrift at det er vanskelig å finne fangststyr på Island. Geirmund innser at hevntoktet til Norge ikke kan gjennomføres:

Han heldt seg i ly for folk ei lang tid og lydde på kvaløyret. Der i suget inne frå den vridde pipa lydde han etter det som trengde på inne i han, om han kunne finne ro og på noko vis halda på æra jamvel om han ikkje fór imot Harald... kva er det som får meg til å tenkja at livet var betre ulevd om eg ikkje fer... og kvifor kjenner eg dette djupe hatet til han som hengde far vår i ein galge ... eg som ikkje elska faren vår... korleis all uro set seg i oss som grums i botnen av eit kjerald ... korleis løysast unna... eg har ikkje lenger det gode hjartes selskap... kva jartegn skal eg tvinga fram ... at alle skulle sjå at far vår skulle ha gitt meg riket og ikkje bror vår... kva skal sannast for kven ... (s. 213)

Her skifter synsvinkelen igjen fra «Brand» og hans gjetninger om Geirmunds tanker og over til en gjengivelse av Geirmunds indre monolog. Setningene er ufullstendige og gjenspeiler Geirmunds tanker; frustrasjonen han opplever da han forstår at slaget mot Harald Hårfagre er tapt. Han reflekterer omkring følelser av hat, tvil, svik og stolthet, og «om han kunne finne ro og på noko vis halde på æra jamvel om han ikkje fór mot Harald», altså om forsoning er mulig uten hevn. Uten disse innsynene i Geirmunds tanker, ville det vært vanskelig å fremstille Geirmunds indre konflikt, som er et viktig motiv og en av de sentrale konfliktene i sagaen, som vi skal komme tilbake til senere.

Som eksemplene viser er det mange brudd med den objektive fortellerstemmen, som er et gjennomført trekk i de klassiske islendingesagaene. I tillegg til at «forfatteren», «Brand», kommenterer handlingen, gis leseren innsyn i Geirmunds sinn. Gjennom samtaler med Trond og gjengivelser av Geirmunds tanker, fremstilles Geirmund som en tradisjonsbundet mann som må leve opp til sin tids idealer og bevare sin egen og sin ætts ære. På den måten er han gjenkjennbar som en klassisk sagahelt. Innblikket vi får i Geirmunds sinn gjør at han framstår som et menneske med typen indre konflikter som tematiseres i dag, og som kan sies å være helt utypisk for islendingesagaene. Geirmunds verder gjenspeiler altså de tradisjonelle vikingverdiene i motsetning til Trond Mjåbein, som gjennom sine holdninger og råd til Geirmund framstår som en «moderne mann». Han oppfordrer Geirmund til å snakke om følelsene sine, og han mener det finnes viktigere ting i livet enn ære og rikdom.

3.4.3 Genealogier og introduksjon av personer

Handlingen i de fleste islendingesagaer dreier seg om forhold omkring en enkelt person eller en ætt, og en av funksjonene innledningen har er å presentere de sentrale personene. I lange sagaer kan personer også presenteres utover i sagaens handling (se 2.4.3). I innledningen finner vi ofte lange genealogier som skal klargjøre relasjonene mellom sentrale personer og ætter, og vise at personene er betydningsfulle, ved for eksempel å knytte dem til kjente historiske personer. Etter genealogiene følger det ofte personkarakteristikk av de sentrale personene, som vi skal komme tilbake 3.5.1. *Soga om Geirmund Heljarskinn* må med sine 237 sider defineres som en lang saga, og, som i *Njåls* saga presenteres personene etter hvert som de kommer inn i handlingen.

Det første kapittelet i *Soga om Geirmund Heljarskinn* åpnes med setningen «Geirmund Heljarskinn var av gjævaste ætt i Noreg». Denne formuleringen ligner ikke de typiske

åpningene i islendingesagaene (se 2.4.3), og vi skal komme tilbake til setningens funksjon nedenfor. Den neste setningen, «Augvald heitte ein mann» (s. 23), er derimot en klassisk formulering og ligner åpningene i mange kjente sagaer. Augvald er Geirmunds tipp-tipp-tippoldefar og med ham introduseres Geirmunds ætt for leseren.

Flere personer introduseres også med typiske sagastil-formuleringer gjennom det første kapitlet, for eksempel kong Augvalds rival, kong Kviting: «Kviting heitte ein konge som åtte land innåt Augvald og hadde sete i søre del av Hordaland» (s. 24). Åpningen av kapittel II forteller videre at «Koll heitte ein mann som var den framste hirdmannen til kong Alrek på Alreksstad, som rådde over Hordaland» (s. 29). Denne setningen bygger på et avsnitt i fornaldersagaen *Sagaen om Halv og Halvsrekkene*, der vi får høre om Koll: «Men en gang Alrek var i Sogn, fortalte en av hirdmændene hans ved navn Koll [...]» (se Bugge, 1911). Formuleringene i introduksjonen av Koll i fornaldersagaen er gjort om til passende sagastil i *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Vi finner lignende introduksjoner gjennom hele *Soga om Geirmund Heljarskinn*. For eksempel starter kapittel VII med «Åsmund heitte ein konge som hadde riket sitt nord i Rogaland» (s. 47), og kapittel XIX med «Oblaud heitte sonen til Hjørleiv den kvinnekjære og Æsa, slik det tidligere er gjort greie for» (s. 80). I starten av kapittel LII står det: «Helge heitte son til olv frå Gnupufell, som somme seier skal vera sonen til Helge den magre» (s. 194). Den siste gangen en slik formulering forekommer er i åpningen av det nest siste kapitlet: «Ein mann er kalla Torvald Trumbubein» (LXX, s. 250).

I flere av introduksjonene blir det gjort rede for personenes genealogier. En enkel introduksjon og presentasjon av slektsforhold finner vi åpningen av kapittel III: «Ein son av kong Hjør var Hjørleiv; han rådde over Rogaland og Hordaland og var ein svært mektig konge. Han vart kalla Hjørleiv den kvinnekjære. Han var gift med Æsa den lyse, dotter til Øystein jarl av Valdres» (s. 30—31). Her trengs det ikke noen videre redegjørelse av Hjørleivs slekt, da det er fortalt utfyllende om opphavet hans gjennom fortellingen om kong Augvald. For dronning Æsas slekt er det ikke gjort en oppregning i mange ledd bakover, men det kommer fram at hun var av en fin ætt, da hun presenteres som «dotter til Øystein jarl av Valdres». Et eksempel på en lengre genealogi får vi med presentasjonen av «Oblaud», som er Geirmunds slektning. Den siste delen av sitatet «Oblaud heitte sonen til Hjørleiv den kvinnekjære og Æsa, slik det tidligere er gjort greie for», som vist ovenfor, viser til «Oblauds» genealogi i innledningen:

Son til Hjørleiv den kvinnekjære og Æsa var Oblaud, far til Otrygg, far til Hogne den kvite, som var far til Ulv Skjalge, far til Jørund som var gift med Torbjørg Knarre bringe, som var dotter til Gils Skeidarnev, far til Hallgrima som Trond Mjåbein var gift med. Han var far til Hergils

Knappress, far til Ingjald i Hergilsøy som tok hand om Gisle Surrsson og sa til Bork Digre at han hadde ringe klede. Frå Ulv og sønene hans er røyknesingane komne. (s. 42)

Her er gjennomgangen mer omfattende og ligner genealogiene i de klassiske islendingesagene. Det gjøres også rede for en angivelig forbindelse mellom Geirmunds venn, Trond Mjåbein, og den kjente sagapersonen Gisle Surrsson. Ifølge genealogien ovenfor er Trond Mjåbein altså farfaren til Gisle surssons frende, Ingjald. Ved å synliggjøre et bånd mellom Trond Mjåbeins barnebarn og en venn av Gisle Surrsson, settes *Soga om Geirmund Heljarskinn* i sammenheng med den kjente klassiske islendingesagaen *Sagaen om Gisle Surrsson*, som styrker historisiteten ved *Soga om Geirmund Heljarskinn*.

Et annet eksempel er introduksjonen av Ketill Guva, som Geirmunds datter Yri blir gift med: «Ketill Guva heitte ein mann, han var son av Ørlyg Bodvarsson, som var årmann for Geirmund Heljarskinn [...] Ørlyg var gift med Signy, dotter til Oblaud Otryggsson, son til Hjørleiv den kvinnekjære, ho var søster til Hogne den kvite, far til Ulv Skjalge» (s. 201). Her klargjøres relasjonen mellom Geirmunds kommende svigersønn og Ulv Skjalge, som er Geirmunds fostbror. De to er søskenbarn, og begge er også slektninger av Geirmund, da de er etterkommere etter Geirmunds oldefar, Hjørleiv.

I kapittel IV, som handler om Hjørleiv den kvinnekjære og mennene hans, gjør Birgisson et humorstisk poeng av hevnplikten som fulgte med slektskap og allianser mellom mennesker i det middelalderske ættesamfunnet. Foranledningen til hendelsene i utdraget under er at to menn, Hallgrim og Steinar, har kjempet om den samme kvinnen. Steinar, som ikke fikk henne, blir i tillegg hånet av Hallgrim fordi han har et sår som ikke vil gro. Steinar hugger Hallgrim i hodet med en øks og dreper ham, som gjør at hevnplikten som andre menn i selskapet har blir utløst:

Olve Teiande-måse heitte også ein mann i følgjet, son til Gudmund Tøygja, som var son til Åsolv Bjartmarsson Røyknjole som var gift med Gerd, dotter til Kjetil Smjor, som var bror til Raud Rugge, oldefar til den Hallgrim det her er tale om, og måtte difor hemna dette. Han reiste seg frå setet, drog sverdet og hogg til Steinar; hogget råka ved eit øyre slik at jekslane raut or Steinar og ned på bordet. Han fall så framover død. (s. 45)

Her viser «genealogien» hevnplikten «Olve Teiande-måse» har, på grunn av at han er i slekt med Hallgrim. Det samme er tilfelle med mannen som igjen hevner Steinar:

Jon Kjølfare var ein annan mann ved bordet. Han var son av Onund Ruga, som var son til Bork den buldrande, som var gift med Aud den ovdjupe, syster til Sigerbjørg Bajarpryd, dotter til Erling Geispe som førnemnde Gudmund Aume var gift med. Han laut no for slektskaps skuld

hemna Steinar og greip ei øks med b e hender, kløyvde Olve Teiande-m ase ned til herdane og sa at no bar han namnet med rette.

Her er det alt a også «slektskap» som gjør at «Jon Kj lfare» har plikt til   hevne Steinar, men navnene til slektningene og måten slekten ramses opp på, gjør at det f r en ironisk undertone. Det neste drapet er begrunnet på en tydelig parodisk måte:

Det sat ein mann ved bordet der som heitte Solve Betre-budd-i-kufte-skald, son av Sigurd Rauv, son av Magnus Hoggenkinn; han var på noko vis knytt til  solv R yknjole, oldefar til Olve Teiande-m ase, uvisst korleis, men somme seier at bestefedrane Magnus og  solv skal ha arbeidd saman i høyonna eller hatt høns saman i noko slags fellesskap. Så hemna m tte han, og han hogg ned Jon Kj lfare, og Tosti Eldjarn hogg ned Solve Betre-budd-i-kufte-skald, Illuge Lavskjegg hogg ned Tosti Eldjarn, Einar Taskebak Illuge Lavskjegg, Gisl Lyshorn Einar Taskebak heilt til Hjorleiv sat  leine oppe ved langbordet og ein  ttlaus tr legut ved andre enden av bordet. (s. 44–46)

At oldefaren til denne «Solve» skal ha arbeidet sammen med oldefaren til «Olve Teiande-m ase» eller at de hadde «høns saman i noko slags fellesskap», ville neppe ha medført hevnplikt. Her gjør «forfatteren», «prior Brand», et humoristisk poeng av hevnplikt-motivet, for   vise «den vonde sirkelen med plikt til   hemne, som folk i heiden-tid var fastlåst i», som Birgisson selv skriver i en fotnote (22, s. 46).

Som eksemplene viser introduseres sentrale personer i sagaen med gjenkjennelige sagastil-formuleringer, og de er som oftest   finne i starten på kapitlene, som også er vanlig i islendingesagaene. Genealogiene skrives også i kjent stil, men Geirmunds slekt bakover i tid blir ikke redegjort for med en typisk oppregning av generasjonene, som forklart ovenfor. Hevnplikten i det hedenske samfunnet blir også parodiert gjennom bruk av genealogier. Et tema som går igjen i de klassiske islendingesagaene er overgangen fra hedensk til kristen tro. Spiralen av vold, og sorgen som hevnplikten kunne føre til, er problematisert i flere kjente sagaer, for eksempel *Sagaen om Gisle Sursson* (Birgisson, 2016, s. 46). I *Soga om Geirmund Heljarskinn* har «Brand» alt a brukt humor for   markere dette poenget.

Som nevnt i starten av dette kapitlet, representerer den første setningen i kapittel I, «Geirmund Heljarskinn var av gjævaste  tt i Noreg» (s. 23), et brudd med sagastilen. Ingen andre islendingesagaer starter med navnet på hovedpersonen, eller karakteriserer ætten hans eksplisitt som «gj v». Andersson konkluderer med at hovedformålet med introduksjonen av personene i islendingesagaene, er   understreke «pomp siteten» knyttet til slekten (se 2.4.3). Birgisson

går rett på sak og fastslår at Geirmund er av «gjævaste ætt» fra første setning, og sparer leseren for arbeidet med å jobbe seg gjennom en lang slektsoppregning for så å selv kunne komme til den samme konklusjonen. Samtidig kan det også skape mer engasjement og forventning til fortellingen når det er litt «sus» over åpningen. Formuleringen er altså unik i islendingesagasammenheng, men den minner om formuleringer i den nevnte fornaldersagaen *Sagaen om Halv og halvsrekkene*. Mye av innledningen i *Soga om Geirmund Heljarskinn* er også bygget på denne fornaldersagaen, som vi skal komme tilbake til i 3.5.1.

I innledningen til *Sagaen om Halv og halvsrekkene* står det:

Det var mange gjæve kjæmper og uforfærdede krigere i Norge ved denne tid. Men det var ingen som i førstningen av vikingetiden hadde et større navn end de mænd som kom fra fjordene paa Vestlandet, især fra Hordaland og fra Rogaland. [...] Den navngjetneste av alle kongerne i Hordaland og Rogaland var Halv Hjørleivsson (Bugge, 1911)

Halv Hjørleifsson er, som tidligere nevnt, Geirmunds farfar. En oppsummering av sitatet ovenfor kunne nettopp vært formulert med setningen «Geirmund var av gjæveste ætt i Noreg». Denne åpningen skaper også, sammen med overskriften før første kapittel («Her byrjar forteljninga om nokre av forfedrane til Geirmund Heljarskinn i Roga»), sammenheng mellom den innledende delen (kapittel I–VII, s. 23–48) og resten av innledningen (kapittel VIII–XIV, s. 49–71) i sagaen. Grunnen til at Birgisson velger å eksplisitt skrive at den første innledende delen handler om «nokre av forfedrane» til Geirmund Heljarskinn, kan være for å forberede leseren på at de kommende fortellingene ikke handler om Geirmund, og likevel få fram at det er han som er sagaens hovedperson. Før kapittel VIII (s. 49) er det også en overskrift: «Her tek sjølve soga om Geirmund Heljarskinn til, eller når byrjar ein manns soge, og kvar sluttar ho når den eine følgjer den andre?» (s. 49) De første kapitlene i denne delen (VIII–XIV, s. 49–71) handler om Geirmunds farfar, kong Halv, og Geirmunds far, kong Hjør. Som Birgisson antyder, kunne disse fortellingene også stått under den innledende delen av sagaen, da de jo også forteller om «nokre av forfedrane» til hovedpersonen. Geirmund nevnes altså igjen i denne overskriften, men han kommer ikke selv inn i sagaen før i hoveddelen (kapittel XV, s. 71–72).

De to overskriftene som står før kapittel I og kapittel VIII bryter med sjangerkonvensjonene for islendingesagaer, da ingen islendingesagaer har overskrifter eller presiseringer som deler opp innholdet på denne måten. Innledningen til *Soga om Geirmund Heljarskinn* er også langtrukket i forhold til det som er vanlig for islendingesagaer, og inneholder flere selvstendige fortellinger, som vi skal se i 3.5.1. Selv om innledningen til *Soga om Geirmund Heljarskinn* ikke starter med

genealogier som gir oversikt over slektsforhold, blir relasjonene mellom Geirmund og angivelige historiske personer i ætten hans tydelige, i og med at innledningen nettopp består av fortellinger om Geirmunds forfedre. Flere av dem var konger i «Roga» (dagens Rogaland) og en kan si at det knytter seg en viss «pompøsitet» til Geirmunds ætt. Introduksjon av personer i *Soga om Geirmund Heljarskinn* er gjort i tråd med flere av sjangerkonvensjonene for islendingesagaene. Personer introduseres etterhvert som de kommer inn i handlingen, som er vanlig i lange sagaer, de er formulert i typisk sagastil, og de klargjør relasjonene mellom personene i *Soga om Geirmund Heljarskinn*. I noen tilfeller viser de også relasjoner til historiske personer. Selv om den første setningen bryter med normene for åpningen i islendingesagaer, viser den storheten til hovedpersonens ætt, som er et viktig formål med innledningen i islendingesagaene.

3.4.4 Kronologi og kronologibrudd

Handlingsgangen i *Soga om Geirmund Heljarskinn* følger en kronologisk tidsakse. Innledningen (kapittel I–XIV, s. 23–71) starter, som tidligere forklart, med Geirmunds forfar i Norge, kong Augvald på Augvaldsnes, som sannsynligvis levde på midten av 600-tallet (Vea, u.å.). Vi følger så slekten ledd for ledd i kronologisk rekkefølge fram til Geirmunds far, Hjør Halvsson. Hoveddelen i sagaen (kapittel XV–LXXI, s. 71–257) fortsetter med fortellingen om Geirmund Heljarskinn som blir født midt på 800-tallet, og vi følger ham gjennom oppveksten og voksenlivet, fram mot hans død rett etter århundreskiftet.

Et særpreg ved fremstillingsformen i islendingesagaene er at tidsaksen som oftest er strengt kronologisk, som forklart i 2.4.4, men det hender at sentrale hendelser skjer parallelt. I disse tilfellene vil forfatteren gjøre grep for at handlingsgangen skal oppleves mest mulig naturlig. I *Soga om Gerimund Heljarskinn* er det eksempler på dette. Et eksempel er da kong Hjør tar med Geirmund på en reise til Bjarmeland, og Geirmund blir etterlatt der av Hjør og reisefølget hans (s. 92–93). Neste kapittel starter med «Soga vender no attende til kong Hjør og gjengen av nordmenn» (s. 93). For senere å ta opp tråden igjen hos Geirmund i Bjarmeland, innledes påfølgende kapittel med: «No lyt vi taka til att der vi tidlegare sleppte forteljinga om Gerimund Heljarskinn, som var etterlaten saman med bjarmene» (s. 95). Det står altså eksplisitt hvor og når det fortelles fra, når det forekommer brudd i kronologien. Dette gjør det lett for leseren å holde oversikt over handlingsgangen i sagaen.

Selv om handlingsgangen i islendingesagaene hovedsakelig er kronologisk, brukes det flere grep for å hinte om fortiden eller peke framover i handlingen (se 2.4.5). Den vanligste formen

for kronologibrudd er forvarsler som kommer gjennom sagapersonenes drømmer. Drømmene kan ha både symbolsk og strukturerende funksjon som forklart i 2.4.5, og vi skal se nærmere på den symbolske funksjonen i 3.4.5 nedenfor. Den strukturerende effekten skapes ved at drømmene fortelles om tre ganger (se 2.4.5) Dette skaper en handlingsstreng eller «drømmestreng» i sagaen. I første omgang forteller personen som har hatt drømmen om den til en annen person. Deretter tolkes drømmen og episoden blir fortalt om igjen. Til slutt vil episoden også utspille seg i sagaens virkelighet. Dette skaper sammenheng mellom ulike faser i handlingen, og det som foreløpig ikke har hendt i sagaens virkelighet, foregripes gjennom drømmen.

Det finnes flere eksempler på at forvarsler kommer gjennom drømmer i *Soga om Geirmund Heljarskinn*, og fire av drømmesekvensene kan sies å påvirke strukturen og handlingsforløpet i sagaen. Det første eksempelet utspiller seg over et kort tidsrom og i løpet av noen få sider i innledningen, men det skaper struktur og sammenheng i handlingen ved at tre drømmer først fortelles om og tolkes (s. 54–55), og i neste omgang at hendelsen de varslet om finner sted (57–58). Innstein, frenden til Geirmunds farfar, kong Halv, får varsler gjennom tre drømmer før Halv og mennene hans skal i gjestebud til Halvs stefar, Åsmund. Åsmund er konge i Hordaland, og giftet seg med Halvs mor, Hilde den mjåe, da kong Hjørleiv ble drept. Det har begynt å gå rykter om motet og styrken til Halv som arvet kongesetet i Roga etter Hjørleiv, og Åsmund frykter nok for sin posisjon (s. 54). Innstein forteller Halv om den første drømmen, og Halv tolker den:

Han sa: «Eg drøymde det at det leika eldar kring flokken vår, og det var ingen veg å komma ut frå elden. Kva trur du, konge, at denne draumen ber bod om?» Halv sa at det kunne komma av gullslegne brynjer som Åsmund, fosterfar hans, nok ville gi dei, og å sjå slikt gull ville vera som ein skinande eldsloge. (s. 54)

Drømmen følger mønsteret med at den først fortelles og deretter tolkes. Drømmen peker framover, og ild-motivet i drømmen henter om at Halv kan bli skadelidende hos Åsmund. Halv selv overser eller fornekte dette forvarselet. Den neste natten har Innstein drømt igjen, og forteller om drømmen til Halv som tolker den:

Neste morgon tala Innstein på nytt: «Eg drøymde meir om eld, og denne gongen at det brann eldar på akslene våre, og eg venta meg at vi alle brått berre skulle bli til oske, attergangarar og gjetord.» Halv sa at den draumen kunne bera bod om dei gullslegne hjelmane som dei nok ville få av Åsmund, fosterfar hans. (s. 55)

Igjen er det ild-motivet som vises i drømmen, og Innstein sier at han trodde de skulle bli «oske», «attergangarar» og «gjetord», som kan leses som en direkte hentydning til at de vil bli drept. Den andre drømmen bygger opp om tolkningen og forutanelen fra den første. Halv er naiv og fornektende, men drømmen varsler om Halvs død for leseren. Den tredje natten drømmer Innstein igjen. Halv tolker drømmen, men påpeker også at Innstein ikke må tenke så mye på drømmene:

Og tredje morgonen sa Innstein: 'Denne gongen drøymde eg at vi var til sjøs og fór ned i kavet. Den kongen vil no ha noko stort å lura oss med.' Halv sa at det var godt drøymt og ikkje ille, for mykje vatn i skipet stod for mykje gods 'og du treng ikkje', sa han, 'seia så nøye frå om draumen.' (s. 55)

Innstein har drømt at skipet deres vil gå ned. Halv tolker det som at de skal få mye «gods» av Åsmund. Innstein prøver å advare kongen og sier direkte at Åsmund vil lure dem, men Halv avfeier ham. Halvs fornektelse gjør det mer eller mindre klart for leseren at Halv og mennene hans er på vei inn i en farefull situasjon. Sekvensen ender også med at kong Halv og mange av mennene hans dør i et slag med Åsmund, da Åsmund setter fyr på huset de oppholder seg i, og venter på dem utenfor med mange bevæpnede menn (s. 57–58). De tre drømmene til Innstein fungerer altså strukturerende på handlingen og skaper sammenheng i sagaen, samtidig som de bygger opp forventning til det som skal skje. Denne drømmesekvensen i innledningen kan også ha en annen effekt. Drømmene ble først fortalt og tolket, og deretter skjedde det som drømmen varslet om. Leseren vil sannsynligvis forvente det samme av eventuelle drømmer senere i sagaen også. Sagadrømmer etableres altså som forvarsel-motiv i innledningen til *Soga om Geirmund Heljarskinn*.

De neste to drømmene som har strukturerende funksjon er det Geirmunds far, kong Hjør, som har. Den første kommer da dronning Ljufvina nærmer seg nedkomst med Geirmund og Håmund, og Kong Hjør er på ferd med frenden sin, Krok den svarte. Om natten våkner Krok av at kongen sover urolig, og han spør kongen om drømmen:

Hjør sa: 'Eg drøymde at eg gjekk opp til garden på Augvaldsnes, og der i tunet venta husfrua Ljufvina. Ho vart følgd av to svarte gra-oksar. Den eine av dei var storskoren og olm og gjekk til åtak på meg då eg ville gi meg bort åt den som var tammast. Eg tenkte at den ustyrlege nok ville vera det beste trekkdyret om ein kunne få has på det. Men same korleis eg fór åt, fekk eg ikkje band på den oxen.' Det sa Krok var vel drøymt og ikkje ille. (s. 71-72)

I dette tilfellet tolkes ikke drømmen eksplisitt, og episoden avsluttes med Kroks kommentar om at drømmen var «vel drømt». Her overlates drømmetolkningen i første omgang til leseren, og drømmenes strukturerende virkning blir først tydelig da drømmen følges opp senere i sagaen.

Det skjer da Geirmund har vist styrke og mot, og har satt seg opp mot kong Hjør i konflikt med ham. Hjør har favorisert Håmund over Geirmund helt fra de var små, og har valgt Håmund som sin arvtager til kongesetet på Augvaldsnes. Etter at Geirmund har ytt kongen motstand, blir han usikker på om Håmund er den rette arvingen. Krok den svarte minner Hjør om drømmen:

Så seier folk at det skal ha byrja å gnaga i Hjør, og han skal seinare ha sagt at ein slik ein [Geirmund] skulle arva riket, sidan Håmund ikkje gjorde anna enn å stikka seg bak ryggen på Helge den magre. Då tala Krok den svarte og idet han mintest draumen [til Hjør], sa han: ‘Ofte er beste øyken den som før var mest umedgjerleg.’ (s. 103)

Kroks viser til drømmen kong Hjør hadde om oksene. Han sier ikke direkte at «øyken» er Geirmund, men det er en selvsagt tolkning ut fra konteksten som settes i setningene før: Hjør skal «senere» ha sagt at «ein slik ein skulle arva riket». Denne drømmen skaper sammenheng også senere i sagaen, der denne drømmestrengen avsluttes: Geirmund viser til kong Hjors avgjørelse om å la Håmund arve riket, da Håmund ikke vil støtte Geirmund mot Harald Hårfagre:

Då fauk Geirmund opp og ropa til bror sin med ei røyst som søkte si fylling nede i bakkdelen, slik at Håmund stivna til. Han sa: ‘Det finst to slags menn, han som gjer slik verda vil, og han som gjer verda slik han sjølv vil. Du høyrer til dei første og eg til dei siste. No kan ein klårt sjå kva villfaring det var av far vår å gi riket sitt til deg!’ (s. 165)

Denne drømmestrengen har en sammenbindende kraft gjennom store deler av handlingen i sagaen. Den skaper et inntrykk av personligheten til Geirmund fra den først blir fortalt, og inntrykket forsterkes når vi blir kjent med Geirmund utover i sagaen. Kong Hjør burde lagt mer i å tolke og følge varselet fra drømmen, da det er Geirmund, og ikke Håmund, som blir en mektig høvding på Island, og som derfor tydeligvis var den best egnede til å ta over etter Hjør.

Den andre av kong Hjors drømmer utspiller seg i løpet av noen få sider (s. 60–62). Hjør og mennene hans skal til Åsmund for å hevne drapet på Halv, som fortalt om i eksempelet ovenfor. Hjør ligger i båten:

Der sovna han og drøymde om to kvinner som baa famla etter han og ville dra han til seg. Den eine var blodig over heile seg og mørk av utsjånad, den andre var lys å sjå til. Den lyse møya ville få han med seg på eit skip og fara til eit kjøpstemne. (s. 60)

Hjør forteller frenden sin, Solve Hognesson, om drømmen, «og Solve lo» (s. 60), men Solve gir ingen tolkning av drømmen. Hjors menn går så til angrep på Åsmund og kvester ham

alvorlig (s. 61). Hjør skal fullbyrde hevnem på farens drapsmann, men spyr og besvimer i stedet. Tilbake på Augvaldsnes har to av Hjørers frender en samtale:

Han [Utstein] sa: 'Lite duger Halvsønene til hærferd'. Solve svara 'Det kan liggja anna for Hjør i framtida', og sa det ville vera heldigare for han å ha skip på ferder, slik forfedrane hans hadde hatt, og driva handel med bjarmene. (s. 62)

Etter samtalen klargjør mennene skip for å reise til Bjarmeland, og Solve sier at «han [Hjør] nok ville ha følge av den lyse draumekvinna, men først skulle dei leggje leia sør til Heidaby. For, sa Solve Hognesson, bjarmelandsferder tek til i sør» (s. 62—63). Et viktig motiv i sagaen kommer til syne gjennom Hjører drøm og samtale om den: Den mørke kvinnen varslar «det onde», kamp og vold, og varselet går i oppfyllelse hos Åsmund. Hjører reaksjon på blod og drap, sammen med frenderes kommentarer som vist i sitatet over, antyder at Hjør ikke vil bli en krigerkonge som sin far, kong Halv. Den lyse drømmekvinnen snakker om reiser og handel, og sammen med samtalen mellom Hjører frender, hiter dette om at handelsreiser skal bli Hjører hovedbeskjeftigelse. Geirmund blir, senere i sagaen, mektig og berømt, mye på grunn av bjarmelandsreisene og sin teft for handel. Den lyse «drømmekvinnen» til Hjør kan altså tolkes som et signal om at handel skal bli viktig i framtiden, både for Hjør og for hans etterkommere, og dette frampektet er nok denne drømmens hovedfunksjon. Som vi skal komme tilbake til i 3.5.1 nedenfor, kan fortellingene om forfedrene til Geirmund vise fram egenskaper i ætten hans. Gjennom framstillingen av forfedrene dannes bilder av sider ved Geirmunds personlighet. Et annet forhold som etableres med Hjører drøm er at «drømmekvinner» kan varsle om viktige hendelser og gi veiledning om framtiden. Dette videreføres også med Geirmunds «drømmekvinner», som vi skal se i det neste eksempelet, og som det også redegjøres for med hensyn til drømmenes symbolikk i 3.4.5.

Det siste eksempelet på at drømmene har strukturerende funksjon i *Soga om Geirmund Heljarskinn* finner vi i en drøm som Geirmund har på Island. Han drømmer om ei trellkvinne han har forvist, men ikke klarer å glemme. Geirmund gjenforteller drømmen til Trond Mjåbein, da Trond oppsøker ham fordi han har hørt at Geirmund er nedstemt og ligger til sengs. Trond spør Geirmund: «'Kva er det av draumar, frende?'» (s. 134). Geirmund beskriver først kvinnen i drømmen og at hun minner ham om en kvinne fra barndommen:

Geirmund sa: 'Eg har lite drøymt. Men eg kan likevel fortelja ein draum. Eg drøymde at eg vakna her i skålen. Eg var åleine i huset, men eg hørde kvinnegråt og gjekk og fann henne. Ho var vedunderleg vakker å sjå til, om enn nedstemd av gråt. Ho var lik ei kvinne eg før hadde sett. Det var for lenge sidan då eg vart slegen i trælehusa.' (s. 134)

Her viser Geirmund tilbake til da han ble mishandlet av Åsgrim, trellekvinnen Hilds sønn: Da Geirmund er liten bytter moren hans, Ljufvina, bort Geirmund og Håmund til Hild, og tar til seg Hilds sønn Leiv som sin egen, fordi hun er redd for kong Hjors reaksjon på at tvillingene er svarte i huden (s. 72). I trellehuset guttene kommer til er det også «ei tenestejente med raudt og fagert hår som synte godhug for Geirmund, ei uutgrunneleg god kvinne med salve som pleidde ham etter åtaka frå Åsgrim og gav han trøyst og varme» (s.74). Dette retrospektive innslaget skaper en sammenheng mellom fortiden og nåtiden i sagaen. Det er nærliggende å anta at kvinnen i Geirmunds drøm også representerer kvinnen som ga ham omsorg i trellehuset. Geirmund forteller videre:

‘Eg vart sint for at ho utan mitt løyve hadde gått inn og gjesta huset midt på natta. Det gjekk seg slik at eg jaga henne ut, gråtande som ei tiggarkjerring eller ei trælkvinne. Men då eg kasta henne på dør, kom det ei fæl kjensle over meg som eit bølgebrot. Eg fann at eg elska kvinna og hadde godhug for henne, eg ville ta henne att og verna om henne. Men det tyktest meg slik at eg ikkje kunne gi etter, for eg syntest det var komme folk i døropninga for å kikka, og det at eg hadde vist henne på dør, kunne ikkje gjerast om. Så stod eg der i døra, i draumen, og fekk ikkje rørt ein finger, slik som når mara rir ein mann, og eg såg henne kverva med gråt og hikst ned til stranda og søkkjast i fjorden. Då vakna eg, og denne kvinna har heile tida sidan følgt meg når eg er vaken. Eg har leita etter henne, men finn ho ingen stad.’ (s. 134)

Trond Mjåbein tolker drømmen og mener først at den betyr at kvinnen symboliserer «kjærligheten», som han kaller «hjärtelukka», og at Geirmund avviser den. Han sier: «‘Eg trur det var sjølve hjärtelukka di du jaga på dør, frende’» (s. 135). Trond ombestemmer seg da Geirmund etter litt sier at han vil ta opp kampen med Harald Hårfagre i Norge. Geirmund har fått høre om slaget ved Hafrsfjord, og at Harald Hårfagre drepte Geirmunds fag, kong Hjør, og tok over kongesetet hans på Augvaldsnes (s. 128). Æreskodeksen pålegger Geirmund å hevne ugjerningen for å gjenopprette ættens ære. Trond Mjåbein tolker nå drømmen på ny og mener at den betyr at Geirmund ikke bare vil miste «lukkekvinna», men at han også vil skape misnøye og uro blant folket på Island, som vil slå tilbake på ham selv, om han velger å reise til Norge. Han sier til Geirmund:

‘No forstår eg draumen din betre. Og eg må berre seia dét at det fjellet kan ikkje klivast utan å tapa lukkekvinna og mange andre i tillegg. Og det er heilt uvisst kva som ligg på andre sida av fjellet anna enn feigd og død. Ein vennesæl mann vert du ikkje av slike planar, og otten i draumen din vert vår alles otte.’ (s. 135)

Trond mener at å ta opp kampen med Harald Hårfagre vil ha for store konsekvenser, både for Geirmund og for folket på Island, og råder ham til å la være. Gjennom Tronds

drømmetolkninger etableres et viktig motiv i sagaen; Geirmunds indre konflikt og dilemma, som skal følge ham gjennom resten av sagaens handling, og som vi skal se nærmere på i 3.5.2. I tillegg til disse fire drømmene, som både skaper sammenheng og peker framover i handlingen, er det er flere andre frampek i sagaen. Noen av dem, de som er sentrale for handlingen, gjentas flere ganger og bidrar til å bygge opp spenning og forventning. Foranledningen til et viktig frampek er at Geirmund dreper en mann, Torbjørn Bitra, fordi han prøvde å lure unna et skip med varer fra Geirmund (s. 143–146). Torbjørns sønn, Tore, er da «seks eller sju vintrar gammel» (s. 145–146). Trond Mjåbein aner at drapet vil få konsekvenser da gutten blir voksen: «‘Til stor ulukke, stor ulukke’, stønna Trond, ‘Det er andre tider når denne guten er vel til alders kommen’» (s. 146).

Senere i sagaen følges dette frampeket opp, og det blir helt tydelig at Tore, sønnen til Torbjørn Bitra, representerer en fare for Geirmund: Mange i befolkningen på Island er misfornøyde med Geirmund. Han krever inn skatt og behandler dem dårlig. I tillegg er det mangel på mat og varer, som resultat av Geirmunds rovdrift på naturressursene. Kjallak, en av Geirmunds undersåtter, som har blitt plassert på Bitra etter Torbjørn, er også misfornøyd med Geirmunds maktbruk. Kjallak spør Tore:

‘Kva står hugen din til, Tore, når du vert vaksen?’ spurde Kjallak. ‘Eg vil fara ut og verta ein stor viking’, svara guten. ‘Kva så, når du har vorte viking?’ spurde Kjallak. ‘Då skal eg komma attende hit’, sa han, ‘og hemna far min.’ Det tykte Kjallak og dei var vakse tala. Kjallak sette guten på kneet sitt og kalla han Tore Kapphug. Det vart han sidan kalla. (s. 191)

Kjallak «tok straks til å herda guten med sverd og skjold» (s. 191), og etter hvert flytter Tore og Jorunn, Tores mor, til Bitra og bor der i skjul. Kvinnene på Kvenkvåle, en gård hvor Geirmund har plassert kvinner som kan dyrke jorda, kommer med korn til dem når de får høre om Tores planer, og de lever godt på Bitra: «Då Tore Kapphug var fullvaksen, vart han ein av dei mest duglege mennene som budde og bygde på Island. Han var brun i håret, storlemma og brei over skuldrene og så stor at dei største mennene rakk han til akslene» (s. 191). Litt senere skal Tore reise i vesterveg. Før han reiser minner Kjallak ham om hva han har lovet:

Kjallak helsa han farvel med desse orda: ‘No fer du ut som du ønskte, Kapphugen min, og måtte du duga i alle hærferder. Men ikkje skal du gløyma det du har svore eid på for oss som bur her under den trugande makta til den svarte, og oppfyll det før det er for seint.’ Tore takka han for alt han hadde gjort for han og sa han ikkje skulle gløyma lovnaden sin. (s. 192)

Tore Kapphug blir den som til slutt dreper Geirmund ved å hevne drapet på faren sin, Torbjørn (s. 254). Konflikten og handlingstråden som starter med Torbjørn Bitras provokasjon mot Geirmund, fortsetter videre gjennom sagaen og helt til siste kapittel, og har en strukturerende funksjon i handlingen. Likevel er det ikke mye plass totalt i sagaen som brukes på dette. Vi skal komme nærmere inn på konflikten mellom Geirmund og Tore Kapphug i 3.5.4.

I tillegg til eksemplene som er vist over, kommer det forvarslar i form av naturfenomener, mystiske dyreskikkelser og ulike former for overnaturlige syn i *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Disse har mer symbolsk enn strukturerende betydning, og kommer gjerne like i forkant av en hendelse. Disse forvarslene forklares derfor nærmere i 3.4.5 nedenfor.

Handlingsgangen i *Soga om Geirmund Heljarskinn* er først og fremst kronologisk, som i de klassiske islendingesagaene. Likevel utgjør frempekene i sagaen en stor gruppe motiver og virkemidler som strukturerer handlingen og bygger opp spenning og forventning. Ulike drømme- og handlingsstrenger blir etablert og videreføres gjennom flere deler av sagaen, som gjør at det skapes flere nivå med parallelle handlingsløp. Sentrale motiver som spiller viktige roller gjennom store deler av sagaen introduseres som vist gjennom drømmer: konflikten mellom Geirmund på den ene siden og kong Hjør og Håmund på den andre, «drømmekvinnene» til både kong Hjør og Geirmund og Geirmunds dilemma i forhold til om han skal hevne seg på Harald Hårfagre eller finne «hjartelukka» på Island. Andre typer frampek har også viktige funksjoner, som for eksempel konflikten mellom Geirmund og Torbjørn Bitra.

3.4.5 Drømmer og varsler

Vi har sett hvordan flere drømmer i *Soga om Geirmund Heljarskinn* bidrar til å strukturere handlingen, og dermed påvirker kronologien og sammenhengen i sagaen. De samme drømmene har som nevnt også symbolsk betydning. Drømmer og drømmetydning var et sentralt aspekt ved virkelighetsoppfatningen i norrøn middelalderkultur, og var knyttet til troen på skjebnen, som forklart i 2.4.5. Gjennom tolkning av drømmer kunne man forstå tilværelsen bedre og finne retning når avgjørelser skulle tas. Drømmer har en stor plass i *Soga om Geirmund Heljarskinn*, også som symbolske forvarslar og veivisere. En enkel demonstrasjon av drømmenes betydning får vi da Geirmund og mennene hans har seilt til Island, og leter etter et sted å gå i land: «Dei spurde om han ville lenda. ‘Vidare fram skal det stemnast’, svara Geirmund og sa: ‘Likevel seier draumane at noko ventar på hi sida av dette neset’» (s. 112). Vi har ikke tidligere fått innblikk i drømmen det vises til her, og kommentaren må forstås som en generell henvisning til at Geirmund tar avgjørelser på grunnlag av drømmer han har. Andre typer varsler

forekommer også i sagaen, som nevnt i 3.4.4. Det kan være naturfenomener, dyr med uvanlige egenskaper, overnaturlige syn, forbannelser og spådommer. Budskapet i varslene kan være advarsler eller gode råd som kommer fram gjennom symbolbruk og andre typer virkemidler. I denne delen gjøres det rede for symbolikken i drømmer og varslere i den rekkefølgen de har i sagaen.

I de første to kapitlene, om kong Augvald og de følgende to generasjonene, kommer det ingen varslere eller lignende med betydning for senere deler av handlingen. Hjørleiv den kvinnekjære, Geirmunds oldefar som introduseres i kapittel III (s. 30), blir derimot utsatt for to forbannelser som får følger for ham ved senere anledninger. Problemene skyldes hans sterke kvinnebegjær, som også har gitt ham tilnavnet hans. Den første forbannelsen er det Hogne den rike som står for. Hogne er høvding i Namdalen, og sender sønnen sin Solve med Hjørleiv på bjarmelandsferd. Han gir også Hjørleiv skip og mannskap og sier han vil ha halvparten av utbyttet i bjarmeskatt. Hjørleiv synes det er for mye, men etter at Hogne har bedt datteren Hilde den mjåe forføre Hjørleiv, og gifter henne bort til ham, gir Hjørleiv tilsynelatende etter. Da han er tilbake, nekter han likevel å betale skatten. Hogne lyser så en forbannelse over Hjørleiv: «Du og alle dine ættingar skal æveleg pinast av lyst på kvinner og komma i store vanskar av denne uforløyste kjensla, og mennene dine skal drepa kvarandre og du med dei» (s. 34).

Den andre forbannelsen er det Hognes datter, Hilde den Mjåe, som kaster på Hjørleiv for å prøve å forhindre at han er utro mot henne: «Hilde tala med Hjørleiv og sa seg å ha lyst den forbanninga på han at om han låg med andre kvinner, ville livskrafta deira ebba ut, eller ulukke og sorg henda, og dei ville raskt rotna, så no laut han halda styr på seg» (s. 37). Disse forbannelsene skaper store problemer for Hjørleiv, som vi også skal komme tilbake til i 3.5.1, og fungerer derfor som forvarslere i sagaen. Dette kvinnebegjær-motivet videreføres til Geirmund som en nedarvet ætteegenskap, som også var tilfelle med handelsreisemotivet fra fortellingene om Hjør (se 3.4.4) Geirmunds kvinnebegjær fører også til at han kommer i vanskeligheter, som vi skal se i 3.5.2.

Hjørleiv får altså to forbannelser over seg, og vil reise til Jylland for å slippe unna. Da han skal dra av gårde får han et varsel: «Men då gøydde hunden hans, Floki, som aldri gøydde utan at han hadde kjennskap til noko fælsleg for kongen» (s. 39). I norrøn mytologi er hundemotivet knyttet til død, og inngangen til dødsriket voktes av hunden Garm. Hunder som gjødde om natten kunne være varsel om dødsfall eller brann, og hunder ble sett på som synske. Dette varselet krever lite fortolkning, da det står at hunden «hadde kjennskap til noko fælsleg for kongen» (s. 39). Hunden varslere om Reidars plan om å drepe Hjørleiv for å hevne datteren,

Ringja, som han tror Hjørleiv har myrdet. Reidars plan mislykkes, og Hjørleiv dreper Reidar i stedet (s. 38-41).

I opptakten til scenen som derimot fører til Hjørleivs død, kommer et forvarsel om den forestående skjebnen hans. Hjørleiv og mennene hans er på gjesting hos Sigmund Gunnlaugsson Hausaklepp i Namdalen. Da er Høgne, som tidligere kastet forbannelsen over Hjørleiv, død. Følget hører at det blir «kvedet» fra Hognes grav «om fæl forbanning og fiendskap, alt blanda med ram runetale» (s. 44). Strofe fra gravhaugen blir ikke gjengitt, og formålet med å fortelle om dette varselet, er nok mest å følge opp normen for islendingesagaer, at viktige hendelser stort sett varsler på forhånd. Innholdet i varselet har ikke noen videre funksjon i sagaen, men sekvensen om gjestingen hos Sigmund fører følgelig til Hjørleivs død.

Innsteins tre drømmer i forkant av gjestebudet hos Åsmund, som vist i 3.4.4, varsler om at Åsmund vil utsette kong Halv og hans menn for et angrep (s. 54–55). En erfaren sagaleser vil kjenne igjen «brenne»-motivet fra sagalitteraturen. Å brenne inne motstandere er en taktikk som blir brukt i flere kjente sagaer, blant annet i *Sagaen om Egil Skallagrimsson* og i *Njáls saga*, og ilden i drømmen til Innstein kan tolkes som et varsel om bakholdsangrep og husbrenning hos Åsmund. Halvs tolkning, at Åsmund vil gi dem «gullslegne brynjer» og «gullslegne hjelmar», oppleves naiv og fornektende, og gir dermed inntrykk av at Halv ikke tar faren på alvor (s. 57). Halvs tolkninger kan også forsterke inntrykket av ham som en fryktløs og mektig viking. Han er en krigerkonge og leser betydninger som passer hans virkelighetsoppfatning inn i drømmen, nemlig motiver knyttet til krig og ære. I etterspillet etter drømmene har Innstein og kong Halv en samtale. På uortodoks måte stiller Innstein spørsmål om hvorfor Halv ikke hører på varslene, og kongen svarer: «‘Kongar skal ein ha til ære, og ikkje til langt liv’» (s. 55). Han sier også han ikke vil «‘bryta heilage ætteband og sulka til mågskaps heilagdom’» (s. 56). Åsmund er stefaren til Halv og har sverget troskap til ham (s. 54). Det ville bryte æreskodeksen å avslå Åsmunds invitasjon. Halv velger å akseptere invitasjonen, opprettholde æren og møte skjebnen sin, framfor å vise frykt og vike unna. Halvs tradisjonelle vikingheltegenskaper kommer tydelig til uttrykk. Halvs situasjon med Åsmund og valget han tar, kan også leses som en parallell til Geirmunds konflikt med Harald Hårfagre senere i sagaen (se 3.5.2. Halv valgte å trosse faren han ble varslet om og møtte skjebnen i tråd med vikingidealene. Geirmund er også stilt overfor et lignende dilemma: hevne drapet på faren, eller leve i fred på Island (se 3.5.2.

Den neste drømmen er kong Hjors drøm om to okser, som vist 3.4.4. Oksene er representasjoner av Håmund og Geirmunds personligheter. Drømmen gir forvarsel om hvordan guttene vil bli

som voksne menn, og hvordan forholdet vil være mellom Geirmund og faren. Da kong Hjør i første omgang forteller om drømmen, dannes et bilde av kontrasten mellom guttenes personlige egenskaper. Den ene oxen omtales som «tammast» og kong Hjør vil gå til den. Den andre oxen er «storskåren og olm» og angriper kong Hjør i drømmen. Gjennom Hjors kommentar, «Eg tenkte at den ustyrlige nok vil vere det beste trekkdyret om ein kunne få has på det», legges det en forventning hos leseren om at Hjors observasjon vil få konsekvenser fram i tid. Geirmund er «det beste trekkdyret», men kongen får ikke «has på det»: Det viser seg etter hvert at Geirmund er den beste arvtakeren og at Håmund er feig og unnvikende, men konflikten mellom Geirmund og kong Hjør vedvarer likevel.

I drømmen speiles altså guttenes karaktertrekk i oksene, samtidig som flere motiver for handlingen kommer til syne. Det står at Hjør «ville gi seg bort» til den tamme oxen, som viser hans favorisering av Håmund (s. 85). Det står også at Hjør tenkte at den «ustyrlig nok ville vera det beste trekkdyret». Implikasjonen her er at Geirmund har bedre lederegenskaper enn Håmund. Likevel var Geirmund for egenrådige og vanskelig for Hjør å styre: «Men same korleis eg fór åt, fekk eg ikkje band på den oxen». Senere i sagaen prøver Hjør å korrigere Geirmunds oppførsel, men lykkes ikke: «Geirmund var no større og meir for seg enn Hjør og så uhorveleg sterk og smidig at ingen ville røyna seg på han, aller minst når han var så grim og morsk i andletet» (s. 103). Krok minner kong Hjør på drømmen: «Ofte er den beste øyken den som før var mest umedgjørlig» (s.103). Kong Hjør, som tidligere har favorisert Håmund som tronarving, ser nå Geirmund i lys av drømmen, og endrer oppfatning om hvem som egner seg best til å ta over riket hans. Det var feil å la Håmund arve riket. I sagaens realitet er det også Geirmund som blir farens arvtaker, da det er han som ser det som sin plikt å hevne kong Hjør, og planlegger å ta tilbake eiendommen deres fra Harald Hårfagre. Beskrivelsene av oksene virker inn på oppfatningen av Geirmund og Håmunds personligheter fra første gang drømmen nevnes, til Håmund nekter å bli med Geirmund på hevtokt (s. 165). Geirmund roper til Håmund hvilken «villfarelse» det var av faren å «gi riket sitt til deg!» (s. 165). Denne drømmen, og omstendighetene som kommer i konteksten av den, er kanskje det elementet i sagaen som gir det sterkeste inntrykket av lederegenskapene til Geirmund.

Den andre drømmen til kong Hjør, om de to «drømmekvinnene» (s. 60), har en viktig funksjon når det gjelder å peke fram mot to sentrale motiver i fortellingen om Geirmunds liv: Handel og fangst, og «drømmekvinner» (se også 3.4.4). Sekvensen starter med at Hjør drømmer om en mørk og en lys kvinne «som baa vil dra han til seg» (s. 60). I kunst generelt, og også i litteratur, symboliserer «det mørke», og «det lyse» ofte det som er «ondt» og det som er «godt». Da den

mørke kvinnen i tillegg er «blodig over heile seg», er det rimelig å konkludere med at denne tradisjonelle symbolikken nok også gjelder i denne drømmen. Den lyse, og dermed gode, kvinnen vil ta med seg Hjør på et skip og reise til et «kjøpstemne» (s. 60). Sammen med Utsteins kommentar, «Lite duger halv sønnene til hærferd», etter at Hjør besvimer da han skal ta livet til Åsmund (s. 62), kan det tolkes dit at denne drømmens hovedfunksjon er å introdusere handelsreisemotivet som et viktig motiv i *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Med denne drømmen alluderer Birgisson mest sannsynlig til «drømmekvinne»-motivet fra *Sagaen om Gisle Sursson*, der Gisle drømmer om en «god» og en «ond» kvinne, som varsler om framtiden og døden hans.

Både faren og farfaren til Geirmund hadde altså drømmer som de burde lagt mer i tolkningen av, da det fikk alvorlige konsekvenser at varslene i drømmene ikke ble tatt på alvor. Kong Halvs unnlåtende holdning til varslene i drømmene til Innstein gjorde at han mistet livet. For Hjør sin del gjorde det at den mindre egnete sønnen fikk arveretten til tronen hans. At disse to drømte om avgjørende forhold i livet, kan også leses som et frampek mot at Geirmunds drømmer vil være viktige og avgjørende senere i sagaen. «Drømmekvinne»-motivet videreføres også i Geirmunds drøm.

Den kanskje mest sentrale av drømmene i sagaen er nettopp Geirmunds drøm om en «drømmekvinne» (se også 3.4.4): En gråtende kvinne har kommet inn i huset til Geirmund. Han jager henne på dør, da han i første omgang ikke forstår at han dette er kvinnen han elsker. Geirmund ønsker at kvinnen skal komme til ham likevel, men «folk» har sett at han avviste henne. Dersom han kaller henne tilbake framstår han som ubesluttsom, svak og æreløs. Han velger æren framfor kjærligheten, og kvinnen drukner seg i fjorden (s. 134).

Trond Mjåbein tolker drømmen i to omganger. I den første tolkningen ser han kvinnen i drømmen som en personifikasjon av «hjartelukka», altså «kjærlighet og lykke». På Geirmunds spørsmål om hva som kan gjøres for å «få denne kvinna i hus att», sier Trond: «‘No dryp det av kvart eit strå og det er to hovud på kvar ein skapnad. No burde du tenkja over kor dei mørke understraumane kjem frå. Tenk no etter og sei alt du har i hugen’» (s. 135). Første del av Tronds utsagn er en metafor på at det er gode tider for Geirmund økonomisk sett, og han har få bekymringer. Han må derfor tenke seg om og finne ut hvorfor han ikke er tilfreds. Geirmund forteller så at han har tanker om å reise til Norge og ta opp kampen med Harald Hårfagre (s. 135). Trond Mjåbein tolker drømmen for andre gang: Geirmund plages av skyldfølelse på grunn av hevnplikten han ikke har fullbyrdet, som gjør at han vil reise til Norge og ta opp kampen med Harald Hårfagre. Trond advarer Geirmund mot å reise og sier: «‘Det fjellet kan ikkje

klivast utan å tapa lukkekvinna og mange andre i tillegg» (s. 135). Trond bruker «fjellet» som metafor på utfordringen det vil være å gå mot Harald Hårfagre. Trond advarer Geirmund mot å reise, og oppfordrer ham til å se bort fra den gamle hevnplikten og satse på kjærligheten. Dette er et paradoks med hensyn til viktigtidens idealer. At en sagahelts frende anbefaler ham å sette seg selv og egen lykke høyere enn æren og ettermælet til hele ætten, er nokså unikt i islendingesaga-sammenheng.

Både Innstein og Trond råder frendene sine, henholdsvis kong Halv og Geirmund, om å ta drømmene på alvor, og begge prøver å få dem til å handle på tvers av æreskodeksen. Da Innstein forstår at Halv ikke vil ta advarselen fra drømmene på alvor, har de en samtale:

[Då sa Innstein: 'Kvifor høyrer De aldri på meg?' Halv sa 'Hæ?' Innstein sa: 'Eg er rådgjevaren og vennen din, men du høyrer ikkje på meg i noko og stuper rett i døden.' Halv svara: 'Kongar skal ein ha til ære, og ikkje til langt liv.' Innstein sa: 'Det er eitt som bind heltar og tale om ære og storverk saman, og det er dårskap. Kva tener gjetord og ære til om du er kasta i hel og ligg i ro og mak der i skodda, medan andre tuktar arvingane dine og stikk seg inn i lekamen på kona di.' [...] Halv sa: 'Ikkje ottast eg å slåst til æveleg tid som det høver seg for ein, men eg er redd for å bryta heilage ætteband og sulka til mågskaps heilagdom. Åsmund har gått i fars stad for meg.' Då sa Innstein: 'Hahaha. Modig er den som i hjarta sitt viser kva han duger til, og ikkje med hendene åleine. Drit no i det du har skyldnad til.' [...] Men ikkje torde Halv, den store kjempa, å gjera opprør mot mågskapen.] (s. 55—56)

Her blir forholdet mellom diskutert på en måte som man ikke finner igjen i de klassiske islendingesagaene, og det skal sies at passasjen også tilskrives «avskriveren» «Svan Kjerúlf», som hakeparentesene markerer. For det første klager Innstein på at Halv ikke hører på ham, som tidligere nevnt, men han sier også at «'Det er eitt som bind heltar og tale om ære og storskap saman, og det er dårskap'» (s. 55), og «'Modig er den som i hjarta sitt viser kva han duger til, og ikkje med hendene åleine'» (s. 56). Med det første av disse to sitatene sier han at det er «dumskap» å forbinde helter med «tale om ære og storskap». Videre kan «Modig er den som i hjarta sitt viser kva han duger til» forstås som at den som er «tro mot seg selv» og «handler i tråd med egen samvittighet», er modigere enn den som blindt handler etter æreskodeksen. Dette bryter helt klart med idealene på kong Halvs tid, da en vant ære gjennom å gjøre det stort på vikingferder, hevne urett som ble begått mot en selv eller andre i ætten sin, og gjennom å følge forpliktelsene som fulgte slektskap og allianser med frender. Følgelig står det til slutt i utdraget ovenfor: «Men ikkje torde Halv, den store kjempa, å gjera opprør mot mågskapen». Halv representerer den stereotype vikingen som heller ofrer livet enn æren. Innsteins forsøk på å overtale Halv til ikke å reise til Åsmund, viser, i likhet med Tronds råd til Geirmund at *Soga om Geirmund Heljarskinn* er en moderne saga. Verdiene som Innstein og Trond formidler

bryter med helteidealene og ligner mer moderne verdier med søkelyset på følelser i stedet for styrke, mot og hevnplikt.

Sagadrømmer har ofte sterk symbolikk, som vist ovenfor. Andre elementer i sagaen har også symbolsk betydning. Noen steder er det magiske eller overnaturlige innslag som ikke ser ut til å ha noen bestemt funksjon, annet enn å være en slags forklaring på et fenomen. Et eksempel gjelder jakten og fangsten som Geirmund og folket på Island driver, og hvorfor det er «utbyterike eggvær kringom strendene og tjukt med ærdun» (s. 170). Dette skyldes angivelig at et «sjømonster freista seg opp i fjæra, apalgrå og hesleg på let, og difor kom det ikkje rev der og skremde fuglen» (s. 170-171). Denne typen innslag finnes det flere av i sagaen og de gir inntrykk av menneskene på denne tiden som hedenske og overtroiske, og de skaper en eventyraktig atmosfære omkring hendelsene.

Som nevnt over er handelsreiser og fangst et viktig motiv i *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Fra kapittel XXXII (s. 121) foregår handlinga på Island. Geirmund samler ressurser og makt og han driver rovdrift på naturressursene. Han blir svært mektig, men i perioder ligger han til sengs og er nedstemt, som da Trond Mjåbein kommer og tolker drømmen hans om trelkvinnen (s. 134-136).

I kapittel XLVII (s. 177-179) er Geirmund på vei til å ta imot en skipslast i Bitra da hesten kaster ham av, og Geirmund får et varsel gjennom synet av et «halvmenn» (Birgisson forklarer dette med «halvmenneske» i etterordet s. 299). «Halvmennesket» blir sett mange ganger etter dette. Det lurar folk, barn og voksne, i døden på ulike måter, og voldtar kvinner (s. 178-179). Rett før episoden der Geirmund blir kastet av hesten står det: «På den tida var pågangen av hans menn på sitt hardaste i fangsten på Standir», og «Det var raude strender av kvalross der [...]. Og sidan rådde dødens togn» (s. 177). Det står også at «halvmennesket» er en «arv etter bjarmene». Dette gjør at varselet kan forstås som en advarsel mot rovdriften Geirmund bedriver (s. 178). At varselet kommer da Geirmund er på vei til Bitra, kan også ses som et varsel om at det i Bitra utvikler seg en trussel mot Geirmund, da det er her Tore Kapphug vokser opp, som vi kommer tilbake til i 3.5.2 (s. 95-96). Geirmund tar varselet tungt og legger seg til sengs igjen. Trond Mjåbein tar opp igjen fjellmetaforen fra sin tidligere drømmetolkning, og gir Geirmund råd (s. 181). Han snakker lenge om «fjellet» og sier blant annet: «‘Enno skal du slite deg ut på fjellet [...]. Følgjesmennene vil du missa og verta vitne til at hesten din vert halt, og bork og bar vil tærast opp for deg på heia der du finn di lukke-dis daud’» (181). «Fjellet» representerer som nevnt utfordringen Geirmund står overfor om han går mot Harald Hårfagre. Kort sagt blir

det her gjentatt at Geirmund vil miste lykken i livet, sin «lukke-dis», om han ikke forsoner seg med at eiendommen og æren i Norge er tapt.

Trond og Geirmund har nettopp hatt samtalen som forklart over, når Trond spør Geirmund: «Draumar, frende. Korleis går det med dei?» (s. 183). Geirmund forteller om en gjentakende drøm han har: «'Eg står bunden til ein stolpe og vert slegen med ein lime'» (s. 183). Ingen av dem tolker drømmen, men Geirmund sier videre: «'Det er mi største lindring å vakna og skjøna at det var ein draum, og at eg no er ein fri mann. Likevel er eg slett ikkje sett heilt fri når draumane fører meg attende dit» (s. 183). Drømmen kan være et bilde på den indre konflikten i Geirmund. På den ene siden er han en «fri mann», han har Kormlod, en irsk trellekvinne som han kjøper i Irland (s. 160) og som han, som vi senere skal se, utvikler et slags kjærlighetsforhold til, og ligger trygt i sengen med henne. Likevel har han en følelse av å være «bundet» av æreskodeksen og skjebnen. Han er «fri», men plages av pliktfølelsen han har om å hevne farens død og ta tilbake eiendommen i Norge. Derfor kommer drømmen tilbake om igjen og om igjen. Den er utløp for Geirmunds undertrykte skyld- og skamfølelse. Også at Geirmund får Kormlod og andre kvinner til å slå ham med en lime når de har sex, underbygger denne tolkningen. Geirmund straffer seg selv ved å bli slått med en lime i drømmen (s. 184). Gjennom varslene og drømmene øker spenningen med tanke på til hvilke hensyn som kommer til å veie mest når Geirmund skal ta avgjørelser, og om han kommer til å reise til Norge.

Etter at Trond Mjåbein har forstått hva Geirmund går og tenker på, blir han bekymret for utviklingen videre, og hva Geirmund kommer til å gjøre. Han våkner fra en drøm av at en ravn «skreik høgt» i rommet (s. 206). Han framfører en skaldestrofe:

Hardt skal mennene slåast
Med hemnens strenge stökk
Heljarskinn skal gjeva
Haralds ramnar våre liv.
Ilt på jorda er det vorte,
Skaldens liv skal stytstast,
Lukke-disa i bloduge dulklede
Lutar seg motlaust ned

Her blir det ikke vist til drømmen Trond har, men innholdet i strofen henspiller sannsynligvis på innholdet i drømmen. Motivet i strofen er konsekvensene Geirmunds hevnplaner vil få, om han gjør alvor av å reise til Norge med mennene sine: «Heljarskinn skal gjeva/ Haralds ramnar våre liv» og «Skaldens liv skal stytstast», viser at Trond ser for seg at de vil bli drept av Harald Hårfagre. Han viser også til den tapte lykken igjen: «Lukke-disa i bloduge dulklede/ Lutar seg

motlaust ned». Her personifiseres «lykken», som i «drømmekvinne»-drømmen til Geirmund. Hun har på seg «bloduge dulklede», og hun «lutar seg motlaust ned». Trond advarer igjen om at det å gå mot Harald vil innebære at lykken i livet går tapt. I de to første verselinjene i strofen problematiserer Trond hevnplikten: «Hardt skal mennene ståast/ Med hemnens strenge stokk». Denne åpningen signaliserer en negativ holdning til hevnplikten. Mennene blir «slått» med «hemnens strenge stokk». Hevnen er en forpliktelse som skader mennene, og som altså fører til død og tap av lykke. Det er ikke vanskelig å tolke kvadet, og det underbygger Trond Mjåbeins tolkning av drømmen til Geirmund, som forklart ovenfor. På dette tidspunktet er Geirmund fast bestemt på å reise til Norge, og han holder en tale «noko seinare», på tinget på «Geirmundarstadir», der han ber mennene forberede seg på å reise til Norge (s. 206–207). Etter denne talen kunne mange varsler ses i lufta:

Ein kunne sjå urdarmánnar renna ned som skred frá Havratind, og ein storfelt komet var á sjá med ein lang skremmeleg hale liggjande tett inntil, og han stemnde mot Breidafjorden. Trond og hans menn såg eit mannshovud på Leidarskjera oppunder Flatøy, det sa fram viser på eit framandt mål, og det vall blod og slev ut av munnvikane på det, ramnar som ein likevel ikkje såg, skreik, menn med kniv gjekk på i draume, og halvmenne med eitt auga og ein fot og ei hand sprang rundt om på strendene saman med røyster ein kunne høyra leande frá mørkeret, men det var ingen der då ein famlande søkte etter. (s. 208).

Det nærmer seg et klimaks i handlingen, som vi skal se i 3.5.2 og 3.5.3, og drømmene og varslene som kommer er tydeligere og mer direkte enn tidligere i sagaen. Etter talen til Geirmund, begynner det også å gå dårlig for ham, og det ender med at mennene hans vender seg mot ham (se 3.5.2). Det siste synet en sagaperson har i *Soga om Geirmund Heljarskinn*, er en kvinne som Geirmund ser sittende ved bordet i stua hans på «Geirmundarstadir»:

Han kjende ikkje kvinna og såg på henne. Ho var kledd i ein svart kjortel og småvaksen, med eit smalt band om hovudet, mørk i håret og med så store augo at Geirmund aldri hadde sett så store augo på eit menneskehovud. Ho spurde Geirmund: ‘Kva heiter du?’ sa ho. Geirmund svara: ‘Eg heiter Geirmund, og du sit ved mitt bord. Og kva heiter du?’ Ho svara: ‘Eg heiter Geirmund.’ ‘Kva gjer du ved mitt bord?’ spurde Geirmund. Ho svara ‘Lendelivsbekken er oppstemd og fallen or faret.’ ‘Kva tyder det?’ spurde Geirmund. Ho sa: ‘Hól i vass-karet. Eg er den andre. Sprekk ikkje. Blir strekt ut.’ Utysket sette så i ein fælsleg lått, men det hørde eller såg ingen annan enn Geirmund. (s. 249—250)

Dette varselet kommer kort tid før Tore Kapphug dreper Geirmund Heljarskinn, og må leses som et varsel på den forestående døden hans. Kvinnen har «svart kjortel». Svart er sorgens og dødens farge. «Hel», dødsgudinnen i norrøn mytologi er også kledd i svart. Kvinnen sier at hun heter «Geirmund». Dette kan tolkes som et tegn på at det er Geirmund selv som er skyld i at

han kommer til å dø, som også forsterkes av at Geirmund, rett før han dør, sier at «kvar og ein laut ha ansvar for sin eld», og «som oldefaren sin at ikkje hadde han levd eit lastelaust liv og at det laut til slutt slå ned på han sjølv» (s. 255). «Lendelivsbekken er oppstemd og fallen or faret», kan forstås som at «livets elv har stoppet opp og gått over breddene sine», og kan være en metafor for at det ikke lenger er framgang i livet, og at Geirmunds liv er ved sin slutt. Kvinnens siste replikker, «Hól i vasskaret. Eg er den andre. Sprekk ikkje. Blir strekt ut» er vanskelige å tolke, men helhetlig sett må altså forvarselet tolkes som et varsel om Geirmunds død.

3.4.6 Skaldekvad – dramatiserende replikker

Et kjennetegn ved komposisjonen i islendingesagaene er innslag av norrøne dikt, eller skaldestrofer. Diktene kan være fullverdige kvad, eller enkeltstående strofer (løsvers) som forklart i 2.4.6. I *Soga om Geirmund Heljarskinn* er det totalt 15 slike strofer eller bolker av kvad. Det første finner vi i starten av kapittel I (s. 25), og det siste i kapittel LVI (s. 206). De siste 53 sidene har ikke innslag av skaldestrofer. Noen av strofene har historisk opphav og er hentet fra skriftlige kilder, mens andre angivelig er laget av en av sagapersonene i *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Det er også noen strofer som synges, eller kvedes, av et overnaturlig vesen, eller som er en del av et mystisk fenomen i naturen. Strofene er referert i tabellen på de neste sidene. Den gir også oversikt over strofenes opphav, hvor i handlingen strofene forekommer og hvem eller hva som framfører dem (kontekst), og funksjonen strofene har i fortellingen. Det er også oppgitt sidetall for hver enkelt strofe.

Under «opphav» står det at dette kan være «historisk», det kan være vist til en «mytisk sagaverden» eller til en «realistisk sagaverden». Med «historisk» opphav menes det at strofene er hentet fra en skriftlig kilde der innholdet stammer fra norrøn tid, som sagaer og eddadikt. «Mytisk sagaverden» brukes når strofen er fra deler av *Soga om Geirmund Heljarskinn* som har trekk som minner om fornaldersagaene, der grensen mellom menneskeverdenen og mytiske verdener kan krysses, og som er plassert i tid før landnåmstiden (se 3.2). Med «realistisk sagaverden» menes sagaverdenen som minner om den i de klassiske islendingesagaene (Mundal, 2004, s. 291; 2.3 s. 10–11), som til stor grad også sammenfaller med sagaene fra Lassens mellomste periode (Lassen, 2017, s. 27; 2.3). Sagaverdenen i disse ligger nærmere det vi kaller «realisme» i dag, altså tekster som beskriver «virkeligheten» slike vi opplever den. De klassiske sagaene beskriver likevel også forbannelser, spådommer og overnaturlige fenomener da disse hørte til i den middelalderske livsverdenen på Island, som vi var inne på i 2.4.4 og 2.4.5 i forbindelse med varsler og drømmer i islendingesagaene.

Nr.	s.	Strofe	Opphav	Kontekst	Funksjon
1	25	<i>Lenge sidan då av stad dei fór, dei heller hund-mange Kviting's karar.</i>	Historisk/ mytisk sagaverden, hentet fra <i>Sagaen om Halv og halvsrekkene</i> (se fotnote 9, s. 25. Her omtales også Finn den mektige).	«Landnåmsmannen Finn den mektige» hører sang fra gravhaugen til kong Augvald ved Augvaldsnes. Finn nevnes ikke andre steder i sagaen.	Bekreftende: forteller, som prosateksten, at Kviting gikk mot Augvald med mange menn
2	35	<i>Klagar du på pisset til denne kvinna når mig det smakar av møya di, nok av skit og stygg hemna skade. Ser eg dét i sinne, eg syng her inne du seglar med skadd lukke-dis.</i>	Mytisk sagaverden/ «Bestla-kvadet» (angivelig kvad om sagnet om Hjørleiv og trollkvinnen, se s. 150).	En trollkvinne synger til Hjørleiv den kvinnekjære etter at Høgne har kastet forbannelsen over ham. I mytologien er «Bestla» Odins mor, som var datter av jotnen Bøltorn (Horn, u.å.).	Dramatiserende: frampek – antyder at Hjørleivs «lukke-dis» er skadet på grunn av Hognes forbannelse, og foregriper Hjørleivs kvinneproblemer som får store konsekvenser for ham
3	38	<i>Eg ser for Ringja haug opp kasta og Heri komma med hunisk spjot. For Hjørleiv ser eg tvangslekkjer tvinna, og den galgen klar for den galne.</i>	Mytisk sagaverden	Hjørleiv den kvinnekjære hører kvad fra en bølge på havet, etter at han har vært utro mot Hilde den mjåe med Ringja.	Dramatiserende: frampek – viser til at Hildes forbannelse over Hjørleiv vil gå i oppfyllelse. Ringja vil dø fordi Hjørleiv var utro mot Hilde.
4	59	<i>Den harde sorgen endar på armen den kvite til Brynhild.</i>	Realistisk sagaverden	Brynhild, som ville gifte seg med Krok den svarte, kveder til ham før han skal på hevtokt til Åsmund, som drepte kong Halv.	Dramatiserende: Brynhild uttrykker at hun vil at Krok skal bli hos henne i stedet for å reise på hevtokt: Hun skal lette «sorgen» hans, altså vil han bli lykkelig hos henne.
5	77	<i>Han veg kvar ei sjel, heilage Mikaél.</i>	Realistisk sagaverden	En norrøn prest synger dette stevet til kong Hjør og mennene hans hos Ketill Flatnev på Suderøyene.	Dramatiserende: utdyper prosateksten. Presten prøver å kristne de hedenske mennene ved å fortelle om Mikaél som veier sjelen når man dør, før man eventuelt slippes inn i himmelen.
6	78	<i>To er dei inne Trur eg om båe vel. Håmund og Geirmund av Hjør borne, og Leiv den tredje, Lodhatt's son, ikkje fødde du dén sonen, kvinne!</i>	Historisk/ realistisk sagaverden, hentet fra <i>Sagaen om Halv og halvsrekkene</i>	Brage skald kveder til Ljuvvina, kona til Geirmund, etter at Geirmund og Håmund har vist egenskaper som gjør at de framstår som kongesønner.	Dramatiserende: Frampek – Brage skald konfronterer Ljuvvina med at hun har byttet bort tvillingene mot trellsønnen Leiv Lodhattsson, som foregriper Geirmund og Håmund skal tilbake til moren sin.

7	89	<i>Daud er den som med lime lamde lamd i sund eg han kramde hatefulle band og hug heim åt honom vart drivne.</i>	Realistisk sagaverden	Geirmund kveder etter at han har drept trelen Ásgrim Lodhattsson som mishandlet Geirmund i barndommen.	Dramatiserende: utdyper drapet som prosateksten forteller om, og skildrer hvordan Geirmunds hat for Ásgrim førte til at han drepte ham. Geirmunds temperament og brutalitet kommer fram, og det antydes at hendelser i barndommen har traumatisert ham.
8	120	<i>Fura som stár áleine folnar utan vern frá bork og bar. Slik er den karen som ingen gjev kjærleik. Kor lenge skal han leva?</i>	Historisk/ <i>Soga om Geirmund Heljarskinns</i> angivelige nedskrivningstid på Island. «Forfatteren», «Brand», gjengir strofen fra eddadiktet «Hávamáll» (strofe 50, se fotnote 78, s. 120).	«Brand» reflekterer over trellene som blir solgt til islendingene i Irlands lidelse, ved at de blir «rykte bort frå fedrar, frendar og ættegrunnen sin for å leva i trældom og einsemd» (s. 120).	Reflekterende: Strofen har ikke funksjon i handlingen i sagaen, men fungerer som en refleksjon fra «forfatteren» til leseren.
9	141	<i>Eg tenkjer tegner flest tykkjer lite om meg og mitt - slikt er oss mest til tap av glede.</i>	Historisk/ realistisk sagaverden, hentet fra <i>Grettes saga</i> (Jørgensen, 2014c, s. 52) (se også fotnote 97, s. 141).	Onund Trefot kveder til Geirmund på Geirmundarstadir. Onund har vært i Norge og halshugget år mannen til Harald Hårfagre som var satt på Onunds gård på Åkra på Karmøy.	Dramatiserende: Onund klager over at han blir ansett som svak etter at han mistet foten sin i slaget ved Hafrsfjord. Likevel har han drept Haralds år mann. Med dette egger han Geirmund til å gjøre det samme – reise til Norge og gå mot Harald Hårfagre.
10	141 - 142	<i>Storslått og utan styring sigler eg gjennom livet, roleg glir skipet langs kysten, rike og makt har eg mista. Landet og flokken av frendar flykta eg frå – dårleg bytte er å ende opp med Kaldbak, i staden for Åkra.</i>	Historisk/ realistisk sagaverden, hentet fra <i>Grettes saga</i> (Jørgensen, 2014c, s. 58)	Onund trefot kveder en strofe til under besøket hos Geirmund på Geirmundarstadir, etter at Geirmund har pekt ut land til Onund på Island.	Dramatiserende: skildrer hvor dårlig bytte eiendommen på Island er, sammenlignet med eiendommen i på Åkra i Norge.
11	149	<i>Sola fløder om håret, når den kvite, fagre kvinna med runde former, lar det falla laust ned.</i>	Realistisk sagaverden	Ulf Skjalge eller Geirmund kveder kjærlighetsdikt til Torkatla, som skal blir Geirmunds andre kone.	Dramatiserende: Utdyper prosateksten som forteller at Torkatla var populær blant mennene – skildrer Torkatlas vakre hår og utseende, og uttrykker Geirmund eller Ulfs begjær for henne.

12	150	<i>I håra eg hekk på hennar skrev, då ei utflod straumhardt susa; ei strid gul elv, strøymde om andlet, då kjønnsleppar dirra ved reine ausregnet.</i>	Realistisk sagaverden – viser tilbake til mytisk sagaverden via sagnet om Hjørleiv den kvinnekjære og trollkvinnen, som angivelig er bevart i «Bestla-kvadet» (s. 150).	Ulf Skjalge framfører en bolk av «Bestla-kvadet» som ei drikkevise i bryllupet til Geirmund og Torkatla.	Sammenbindende: tilbakeblikk – viser til episoden i innledningen og skaper sammenheng. «Bestla-kvadet» er angivelig diktet om Hjørleivs møte med trollkvinnen som sang til ham (se strofe nr. 2 ovenfor).
13	186	<i>Ikkje kan eg dansa om enn min fot er fri Blodregn, blodsjø og daude menn der i Mine er då sorgene tunge som bly</i>	Historisk/ realistisk sagaverden, hentet fra <i>Sagaen om sturlungene</i> (se fotnote 133, s. 186)	Steinolv Låge framfører dansevisa om kvelden, etter at Ulv Skjalge og Trond Mjåbein har fortalt ham om Geirmunds planer om å hevne seg på Harald Hårfagre i Norge.	Dramatiserende: skildrer Steinolvs følelser og forutanelser om konsekvensene av å reise til Norge. Strofen viser motstanden Geirmunds frender har mot planene hans.
14	188	<i>Nyt du nidlaust orda gode Noregs hovding; ein time til å rime tek eg, når eg kjør' deg om i høgste vogna åt aller største kongen.</i>	Historisk/ realistisk sagaverden – inspirert av «Haraldskvædet» av skalden Torbjørn Hornklove, som var en av Harald Hårfagres gjøglere. «Andad» er også nevnt i «Haraldskvædet» (se fotnote 134, s. 187)	Dvergen Velad kveder i en sketsj som han spiller for Geirmund og mennene hans på Geirmundarstadir, sammen med dvergen Andad. Frendene til Geirmund tar de to gjøglerne med seg fra vesterveg, og håper å få Geirmund fra hevnplanene med underholdningen deres, som gjør narr av Harald Hårfagre.	Dramatiserende: vise i sketsj om Harald Hårfagre – henvender seg til «Harald Lubba», som skal være Harald Hårfagre, og sier med ironi at han ikke må bli fornærmet av sketsjen – impliserer at Harald skal hånas i sketsjen.
15	206	<i>Hardt skal mennene slåast med hemnens strenge stokk, Heljarskinn skal gjeva Haralds ramnar våre liv. Ilt på jorda er det vorte, skaldens liv skal styttest, lukke-disa i bloduge dulklede lutar seg motlaust ned.</i>	Realistisk sagaverden	Trond Mjåbein kveder etter at skrikene til en ravn har vekket ham fra en drøm. Dette skjer kort tid før Geirmund samler de mektigste mennene til tings for å fortelle om planene om reise til Norge og gå mot Harald Hårfagre.	Dramatiserende: skildrer Tronds frykt og tanker om konsekvensene av Geirmunds hevnplaner. Personifiseringen av lykken: «lukke-disa i bloduge dulklede/ lutar seg motlaust ned», viser at Trond mener at sorg og ulykke vil følge dersom Geirmund gjennomfører planene.

Tabell 1: Oversikt over strofer i *Soga om Geirmund Heljarskinn*

Som det kommer fram av tabellen samsvarer tiden strofene angivelig blir framført i med typen sagaverden de er skrevet inn i. Strofer med mytisk opphav finner vi i den første delen av innledningen til *Soga om Geirmund Heljarskinn*, i fortellingene om Augvald og Hjørleiv som angivelig skal ha levd på 600–700-tallet. I denne delen kvedes strofene av henholdsvis av en «gravhaug» (nr. 1), «en trollkvinne» (nr. 2) og «en bølge på havet» (nr. 3). Hjørleiv, som er blant tilhørerne når strofe nr. 2 og nr. 3 kvedes, er far til Halv som er hovedperson i fornaldersagaen *Sagaen om Halv og halvsrekkene*, som store deler av innledningen til *Soga om Geirmund Heljarskinn* er basert på. Fornaldersagaene har mange innslag av mystikk, som forklart ovenfor, og verdenen som skildres stemmer i så måte med forventningene. Ingen av strofene i *Soga om Geirmund Heljarskinn* handler om Halv, men fra tidspunktet da Halv er ute av sagaen, skrives strofene inn i en mer realistisk sagaverden, altså fra og med Brynhilds lille strofe (se strofe 4 i tabellen). Etter dette passer beskrivelsene av verdenen strofene framføres i mer med sagaverdenen som den framstår i de klassiske islendingesagaene. Alle de resterende strofene, fra og med nr. 4, fremføres av en sagaperson, med unntak av nr. 8 som er «Brands» gjengivelse av «Håvamål»-strofen.

Når det gjelder formen strofene har og funksjonen de har i sagaen, samsvarer de med normen for skaldestrofer i de klassiske islendingesagaene. De aller fleste (med unntak av nr.1, nr. 8 og nr. 12) fungerer som dramatiserende replikker til handlingen. Ingen av strofene kan kalles «kvad», men har heller form som enkeltstående løsvers (se 2.4.6).

Strofe nr. 1 har en bekreftende funksjon, da den ikke utdyper handlingen i prosateksten, men bekrefter en del av den. De «pressefoto»-lignende strofene i kongesagaene som Heimir Pálsson beskriver dem, har bekreftende funksjon, og de kan ikke forstås uten prosateksten (se 2.4.6). Denne typen strofer skulle dokumentere viktige hendelser, og strofen fra gravhaugen til Augvald kan ikke sies å fylle kriteriene for denne typen skaldestrofer. Strofen er hentet fra fornaldersagaen *Sagaen om Halv og Halvsrekkene*, og kanskje er strofens opprinnelige funksjon hovedsakelig å underholde, som den kanskje også er i *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Strofe nr. 8, «Brands» gjengivelse av strofen fra «Håvamål», fungerer som en kommentar til hendelsene i sagaen. «Brand» påpeker at alle trenger kjærlighet for å leve gjennom strofen, og at urett ble begått mot trellene. I prologen skriver «Brand»:

Eg har skrive denne fråsegna for at ein av eit slikt døme skal kunna læra kor stor menneskets villfaring og ulukke var her nord før folk fekk kunnskap om sin skapar og kjende den søte ange av Jesu Kristi lære så vi skal kunna angra desse lyta i vårt lands barndom og betrast for han som er gata sanninga og livet.» (s. 20)

Strofen kan altså forstås som at «Brand» poengterer hvor stor «villfaring og ulykke» det var på Island før kristendommens tid. Strofe nr. 12 viser tilbake til episoden med trollkvinnen og Hjørleiv i innledningen. At strofen framføres i bryllupet til Geirmund og Torkatla impliserer kanskje at også Geirmunds, som Hjørleivs, «lukke-dis» er skadet som følge av Hognes forbannelse (se strofe 2 ovenfor), og at ekteskapet med Torkatla vil bringe ham ulykke. Dette får vi også bekreftet senere, da Torkatla konspirerer i et opprør mot Geirmund (se 3.5.2)

3.5 Theodore M. Anderssons handlingsskjema – en analyse

3.5.1 Innledningen i SoGH

Ifølge Theodore M. Andersson har innledningen i islendingesagaene to hovedfunksjoner, som forklart i 2.5.1. Den ene er å presentere de sentrale personene og ættene i sagaen, og relasjonene mellom dem. Den andre er å peke fram mot den sentrale konflikten i sagaen. Hint om at konflikt vil oppstå blir ofte gitt gjennom egenskaper som beskrives hos helten eller skurken. De gis karaktertrekk som tilsier at disse personene kan havne i konflikt. Det finnes også noen få tilfeller der handlingsgangen i innledningen er i analogi med handlingsgangen i hovedhandlingen og virker som et frampek til konflikten. Det vanligste er likevel at fortellinger i innledningen er helt løsrevet fra hovedhandlingen i sagaen.

Den innledende delen i *Soga om Geirmund Heljarskinn* går over de første sju kapitlene (s. 23-48), og har overskriften «Her byrjar forteljninga om nokre av forfedrane til Geirmund Heljarskinn i Roga». Overskriften bryter med normen for islendingesagasjangeren. Ingen av de klassiske sagaene har denne typen presiseringer i innledningen, men et hovedformål med innledningen er, som sagt, nettopp det som denne overskriften sier, å presentere sentrale personer og ættene deres. Denne innledende delen forteller om Geirmunds forfedre på Augvaldsnes, fra kong Augvald, Geirmunds forfar i sjetten ledd, fram til og med Geirmunds oldefar, Hjørleiv den kvinnekjære. Overskriften gjør det altså tydelig for leseren hva hovedformålet med denne innledende delen er.

Den neste delen starter med kapittel VIII (s. 49) og fortsetter videre ut hele sagaens hovedhandling, til og med kapittel LXXI (s. 255). Denne delen innledes med overskriften «Her tek sjølve soga om Geirmund Heljarskinn til, eller når byrjar ein manns soge, og kvar sluttar ho når den eine følgjer den andre?» (s. 49) En slik overskrift er på sin plass da det også i de første kapitlene i denne delen fortelles om «nokre av forfedrane til Geirmund i Roga». «Brand», sagaen angivelige forfatter, signaliserer at denne sagaen ikke har en åpenbart avgrenset

innledning, men at delene glir over i hverandre, som vi også var inne på i 3.4.3. I de første kapitlene i denne delen av sagaen (fra kapittel VIII, s. 49, til og med kapittel XIV, s. 71), fortelles det om kong Halv og kong Hjør, Geirmunds farfar og far, og viktige hendelser i livene deres.

En annen en del av formålet med innledningen er, ifølge Andersson (1967), å bygge opp en forventning om at konflikt vil oppstå som følge av karaktertrekkene til sagahelten eller «skurken». Hverken Geirmunds forfedre i den innledende delen, eller Kong Halv og kong Hjør, er hovedhandlingens helter, men de er forfedre til Geirmund, og han kan arve egenskaper fra dem. Som vist i 2.5.1, kan egenskaper videreføres gjennom generasjoner i ættene i islendingesagaene. Dette er tilsynelatende noe av intensjonen med fortellingene om Geirmunds forfedre. Fortellingene skal vise fram egenskaper de har som forklarer personligheten deres, retningen livene deres tar, og konflikter de havner i. I neste omgang bidrar de til forståelsen av Geirmunds personlighet, og valg han tar som påvirker livet hans. Da fortellingene om Halv og Hjør har formål som passer med Anderssons beskrivelser av formålet med innledningen i islendingesagaer, vil jeg altså også regne med kapitlene VIII–XIV (s. 49–71) som del av innledningen til *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Hovedhandlingen i sagaen må en kunne si er fortellingen om Geirmunds liv, fra fødsel til død. Geirmund blir introdusert i kapittel XV (s. 72), da han og tvillingbroren Håmund blir født, og han dør i det siste kapittelet LXXI (s. 255).

Et annet vanlig trekk ved islendingesagaenes innledning er som nevnt, med noen få unntak, at hendelsene det fortelles om ikke har noen sammenheng med sagaens hovedhandling. Dette er bare delvis tilfelle i *Soga om Geirmund Heljarskinn*. Hendelser i innledningen, fram til fortellingene om kong Hjør, Geirmunds far, er ikke direkte knyttet til det som skjer i Geirmunds liv, men hele innledningen er en sammenhengende fortelling, som også henger sammen med hoveddelen. Vi følger altså kongene på Augvaldsnes ledd for ledd, kronologisk, fram til Geirmund blir født. Tidsmessig starter handlingen i siste del av 600-tallet med kong Augvald og hans barn og barnebarn (s. 23–48). Den fortsetter med fortellinger om Geirmunds oldeforeldre, Hjørleiv den kvinnekjære og Hilde den mjåe, og Hjørolv, en av deres to sønner. Siste del av innledningen (s. 49–71) omhandler livene og skjebnene til kong Halv, den andre av Hjørleivs og Hildes sønner, og Halvs sønn Hjør, Geirmunds far. Alle forfedrene til Geirmund, fra kong Augvald og fram til kong Hjør, hadde kongsete på Augvaldsnes.

Gjennom innledningen får vi altså et grundig innblikk i ætten til hovedpersonen Geirmund Heljarskinn. Noen andre personer presenteres også i innledningen, som for eksempel Krok den svarte og Eyvind Austmann. Krok er en av mennene til kong Halv, og får et nært forhold til

Geirmund. Eyvind er kong Hjors handelsforbindelse i Irland som Geirmund opprettholder kontakten med, men ingen av disse har sentrale roller i hovedhandlingen i sagaen. Ingen av Geirmunds motstandere i konflikter eller andre sentrale personer i sagaens hovedhandling presenteres i innledningen, men de introduseres underveis i sagaen. Som vist i 3.4.3 er dette i tråd med normen for lange islendingesagaer.

Et formål med innledningen er som nevnt å karakterisere sentrale personer med egenskaper som tilsier at konflikt kan oppstå. To sentrale personer i innledningen er kong Augvald og kong Hjørleiv. Et gjennomgående motiv i fortellingene om dem er deres til dels ustyrlige appetitt for kvinner, og konsekvensene det får for dem. Sterkt kvinnebegjær er altså en personlig egenskap som begge disse forfedrene til Geirmund er utstyrt med. Både Augvald og Hjørleivs skjebner styres av tilbøyeligheten til å gi etter for kroppslige lyster. Kong Augvald hadde fått et glimt av Dronning Åsa, kona til kong Kviting av Hordaland, og Augvalds rival, naken:

No må det forteljast om kong Augvald at han drog heim til garden sin og vart svært låk til sinns av lekams attrå til Åsa. Somme seier at han let gjera ei biletstytte med det trinne åsynet hennar, som han dyrka og tok seg av når han ikkje tala med kua. (s. 24)

Augvald blir drept av mennene til kong Kviting fordi han har en affære med dronning Åsa. Resultatet av affæren er videre at dronning Åsa blir stammor til Geirmund Heljarskinn. Også skjebnen til Geirmunds oldefar, Hjørleiv den kvinnekjære, er sterkt knyttet til hans begjær for kvinner, som forklart i kapittel. Dette skaffer ham flere fiender. Hogne, faren til Hilde den mjåe som senere blir Hjørleivs kone, kaster en forbannelse over Hjørleiv da han bryter en avtale med ham, som vist i 3.4.5 (s. 68–69). Hjørleiv har også en kone, Æsa. Hilde den mjåe og Æsa er begge hos Hjørleiv, men han klarer ikke la andre kvinner i fred likevel. Hilde forbanner ham, og sier at sorg og død vil ramme kvinnene han er utro med (s. 37–39). Mot slutten av innledningen stiller «sagaforfatteren», «prior Brand», flere spørsmål om årsakene til Hjørleivs skjebne. For eksempel spør han:

Skulle vi tru på at attråa hans etter kvinner eine og åleine var forbanninga til Hogne på Nærøy si skuld? Eller hadde han arva denne bresten frå oldefaren Augvald om ikkje å kunna sjå ei kvinne utan at denne giren kveiktest? (s. 42)

Her trekker «Brand» en tråd mellom Augvald og Hjørleiv gjennom deres begjær for kvinner, og det pekes fram mot hovedhandlingen i sagaen. Da Hjørleiv muligens har arvet denne egenskapen fra sin oldefar, er det sannsynlig at Geirmund også kan arve den fra sin.

Augvald og Hjørleivs forhold til kvinner og kjærlighet kommer først og fremst til syne som seksuelt begjær. Augvald ser Åsa gjennom en dørsprekk og blir tent (s. 24), og Hjørleiv tiltrekkes av Hilde den mjåes og Ringjas utseende (s. 32 og 37). Alle disse tre tilfellene leder til utroskap. Om vi ser egenskapene til Augvald og Hjørleiv som «arvbare ætteegenskaper», legges det i innledningen altså opp til at omgang med kvinner skal by på utfordringer for Geirmund. Dette følges opp i hoveddelen av sagaen. Det seksuelle begjæret kommer i Geirmunds tilfelle tydeligst til uttrykk gjennom hans forhold til Kormlod, den irske trelkvinnen han kjøper i Irland, men også i forhold til de andre kvinnene på «kvinnegården» Kvenkvåle, hvor Geirmund har et slags harem. Kvinnene er irske trelkvinner «som han visste hadde arbeidd med korn i Irland» (s. 130), og de er i utgangspunktet på Kvenkvåle for å dyrke jorda. Om denne «kvinnegården» står det også at «Det var óg i denne ordninga at håret ikkje skulle takast av dei på Kvenkvåle, og dei skulle haldast vel i kost og klede» (s. 130-131). Kvinnene skulle altså ha langt hår og være velstelte. På kvinnegården får Geirmund utløp for sitt seksuelle begjær og prøver å skaffe seg en etterkommer til riket han har bygget opp, etter at samlivet med hans første kone, Illturka, tar slutt (s. 148). Det står at «Dei vakraste irske kvinnene [...] sette han på Kvenkvåle» (s. 150). I hans streben etter å få en arving står det at han «var [han] noko lauslynt i omgang med kvinner».

Selv om fortellingene om Geirmunds forfedres forhold til kvinner ikke peker fram mot en konkret konflikt i sagaen, kan man altså si at de peker fram mot en sentral egenskap hos sagahelten og et motiv som går igjen gjennom hele handlingen; Geirmunds forhold til kvinner og hans sterke seksuelle begjær. Geirmund kan ha arvet et kvinnebegjær som kan føre til komplikasjoner for ham, og forbannelsen som Høgne kaster over Hjørleiv fungerer også som et frampek mot dette. Kvinnebegjæret fører ikke bare til konflikter for Geirmund, men kan også tolkes som et utløpt for vanskelige følelser som skyld og skam, og en form for selvstraff: «Det er sagt at Geirmund ikkje fekk lyst eller reising til kvinner utan at han først vart slegen med ris bakantil, og då gjerne slik at det blødde om det var tale om limekvister og det vart slått hardt» (s. 151). Når lysten først tentes i Geirmund «er det sagt at slik ein galskap rann over han at han kunne ha lekamleg omgang utan stans, slik at når han hadde løyst ut attråa med ei kvinne, greip han lystent etter den neste» (s. 152). Her ser vi kanskje spor av forbannelsen som Høgne kastet over Hjørleiv den kvinnekjære. «Limekvistene» som beskrives her fungerer også som et ledemotiv i forhold til Geirmunds indre konflikt. Åsmund, sønnen til trelkvinnen som Geirmund og Håmund vokste opp hos, pleide å «binde brørne til stolpar og slo dei til blods med kvister» (s. 73). Dette er også er motivet i den gjentakende drømmen Geirmund har, som

forklart i 3.4.5. Geirmunds seksuelle preferanser må ses i sammenheng med traumene han ble påført i barndommen. På den andre siden er det også gjennom seksuell omgang med kvinner at Geirmund får utløp for frustrasjon og negative følelser, og med kvinnene får han en opplevelse av omsorg og trøst, spesielt sammen med Kormlod: «I Kormlod, er det sagt, fann Geirmund ikkje berre ein hjartevonn som han kunne fortelja alt som låg han på sinne, men han var dregen til henne av lekams lyst» (s. 216).

Etter fortellingene om Augvald og Hjørleiv fortsetter innledningen med å fortelle om Geirmunds farfar, Halv Hjørleivsson, som er inspirert av hovedpersonen i fornaldersagaen *Sagaen om Halv og Halvsrekkene* (se Bugge, 1909), og Hjør Halvsson, kong Halvs sønn og Geirmunds far. Halv karakteriseres med helteegenskaper som gir en forventning om at han skal utføre store ting. Det er vanlig med denne type personkarakteristikk av sagahelten i innledningen i islendingesagaene (se 2.5.1), men i dette tilfellet er det sagaheltens farfars egenskaper, og ikke Geirmunds, som presenteres. Formålet med dette er, som nevnt ovenfor, at egenskapene til Halv skal videreføres til Geirmund, og i dette tilfellet gi et bilde av hans kriger- og helteegenskaper. Vi aner Geirmunds storhet gjennom farfaren Halv. Fortellingen om Halv starter slik:

Hilde den mjåe og Hjørleiv den kvinnekjære hadde ein annan son, som tidleg vart svært dugleg. Han heitte Halv. Då Halv var tolv år gammal, var ingen like stor og sterk som han. Han var tjukklemma med diger hals og brei i kroppen og over ryggen. Ei djup røyst hadde han, som skar gjennom lyd frå vêt og vind, lysebrun og krølla i håret. Rygene tok han til konge etter Hjørleiv ti år gammal, og han sat på Augvaldsnes. Halv var alle tiders største viking. (s. 49)

Også Hjør, Geirmunds far, ble konge på Avaldsnes «medan han enno var barn» (s. 58). Selv om han ikke ble en sagnomsust vikinghelt som Halv, blir Hjør også framstilt som en dugelig mann:

Halv vart gift med Hagny, dotter til kong Haki Håmundsson, ei svært vakker kvinne. Og då Halv kom frå stormferda det er fortalt om, hadde ho fødd kong Halv ein som gav håp om å verta dugande og emneleg. Halv fall ned på kne og tok sonen i armane, løfta han til himmels og takka Frey og Freyja og den allmektige ås. Då og berre då er det sagt at tårer skal ha spruta som hagl og augo på Halv Hjørleivsson. Dei kalla sonen Hjør etter den fredsæle oldefaren, og han vart tidleg svært for seg. (s. 53–54)

Hjør var «tidlig svært for seg», og i hans tilfelle er det andre egenskaper enn kriger- og tradisjonelle «vikingkonge»-egenskaper som skal videreføres til Geirmund. Som forklart i 3.4.4. viser Hjør at han ikke egner seg for «hærferd». Han besvimer og spyr når Åsmund blir

torturert og mennene vil at Hjør skal drepe ham. Hjør drømmer også om en mørk og en lys kvinne (se 3.4.4). Den «gode» lyse kvinnen vil ha Hjør med seg på et skip til et «kjøpstemne», som kan tolkes som at Hjør skal drive med handel. Hjør «mislika mannedrap og herjing» (s. 68), og reiser derfor ikke i vesterveg, da dette ofte innebar kamper og slag med irene. I stedet reiser han til Bjarmeland og handler med folket der. Han får mange venner langs ruta mot Bjarmeland og mange «sjøkonger» kommer innom og kjøpte bjarmelands-varer av ham på Augvaldsnes (s. 68). I innledningen legges altså grunnlaget for at Geirmund lykkes i å bygge seg opp som en mektig vikingkonge på Island. Han arver krigeregenskapene fra farfaren, kong Halv, og forretningsteft fra faren, kong Hjør. Som vi har sett, arver Geirmund også en sterk seksualdrift fra sine tidligere forfedre, Augvald og Hjørleiv.

Innledningen i *Soga om Geirmund Heljarskinn* følger de fleste konvensjonene for innledninger i Islendingesagaer. Sentrale personer og ætter presenteres, og det legges opp til at konflikt kan oppstå som følge av egenskaper personene har. En forskjell er at det ikke er Geirmunds egne egenskaper som peker fram mot konflikt i hovedhandlingen, men det er egenskaper som mennene i ættens hans har, og som han tilsynelatende arver fra dem. En annen forskjell er at innledningen ikke er løsrevet fra hovedhandlingen i sagaen. Det er en tydelig sammenheng i handlingen fra fortellingen om Augvald og fram til Geirmund blir født. Likevel kan man si at de konkrete hendelsene i livene til Augvald, Hjørleiv og Halv er løsrevet fra fortellingene om Geirmund og hans liv. Den siste delen om kong Hjør er direkte knyttet til Geirmund. Det er Hjør som etterlater Geirmund i Bjarmeland, som markerer starten på Geirmunds vei mot å bli den «gjævaste av alle landnåmsmenn på Island».

3.5.2 Konflikter i SoGH

Hovedmotivet i islendingesagaene er alltid en feide eller konflikt ifølge Theodore M. Andersson, som forklart i 2.5.2. Den er det «organiserende konseptet» i handlingen (Andersson, 1967, s. 11). I det samlede korpuset av islendingesagaer, finnes det mange eksempler på konflikter som avviker noe fra «hovedregelen, men det er likevel noen aspekter ved konflikten som går igjen: Konflikten oppstår som oftest på grunn av at en enkelt persons handlinger leder fram til en hendelse som krenker motpartens ære. I de fleste tilfeller er konflikten mellom to menn, og stridens kjerne er ofte rivalisering over en kvinne, men også krenking av eiendom, fornærmelser eller drap kan være det som setter i gang den første provokasjonen (se 2.5.2). Loven i middelalderen på Island krevde at den krenkede part hevnet ugjerningen, eller fikk

oppreisning gjennom rettssystemet, som forklart i 2.4.5. En konflikt i islendingesagaene vil derfor alltid få et etterspill i form av hevnhandlinger eller rettslige oppgjør.

Fortellingene om Geirmunds forfedre i innledningen peker fram mot at konflikt kan oppstå, som forklart ovenfor. Geirmund arver egenskaper fra sine forfedre: et sterkt kvinnebegjær fra Augvald og Hjørleiv, krigeregenskapene fra Halv, og forretningsteft og interesse for handelsreiser fra Hjør. Alle disse karaktertrekkene kan knyttes til ambisjoner om å oppnå goder. Godene kan være ære, eiendom eller andre ressurser, og tilgang til seksuell omgang med kvinner. Det er lett å se for seg at konflikter kan oppstå i jakten på disse godene. I fortellingene i innledningen kommer forfedrene til Geirmund også opp i egne konflikter. Flere av disse konfliktene har trekk som er typiske for Anderssons beskrivelser av islendingesagakonflikter (se 2.5.2), som vi skal se. Konfliktene i innledningen introduserer også blodhevn-motivet i *Soga om Geirmund Heljarskinn*.

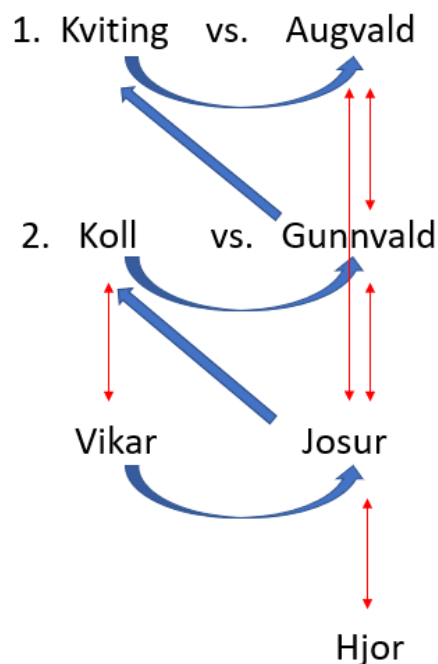
Soga om Geirmund Heljarskinn er som nevnt en lang saga med sine 237 sider, i likhet med for eksempel *Njáls saga* som, i en nyere utgave, er på 220 sider (Jørgensen, 2014d). I *Njáls saga* er det to konflikter, én i første del av hovedhandlingen, og én i andre del. I *Soga om Geirmund Heljarskinn* er det også flere sentrale konflikter, men i motsetning til konfliktene i *Njáls saga* samsvarer de ikke med Anderssons handlingsskjema på alle punkter. For eksempel mangler tradisjonell hevnhandling og forsoning i konflikten mellom Geirmunds ætt og Harald Hårfagre i hovedhandlingens første del, som vi skal se. Dette fører til et dilemma og en indre konflikt i Geirmund. Denne indre konflikten er et sentralt motiv i handlingen fra tidspunktet da Geirmund får vite om farens nederlag i møte med Harald Hårfagre i slaget ved Hafrsfjord (s. 128), og vedvarer gjennom stort sett hele sagaen, og bryter med tradisjonelle islendingesagakonflikter på flere punkter, som vi skal komme tilbake til. I hovedhandlingens andre del introduseres konflikten mellom Geirmund og Torbjørn Bitra (s. 143–146), som skal få store konsekvenser for Geirmund. Denne følger de fleste av punktene i handlingsskjemaet til Andersson, som vi skal se. Likevel er ikke handlingen i denne delen av sagaen bare konstruert omkring denne ene konflikten, forholdene omkring den er faktisk bare tema for innholdet i tre av de førtisju kapitlene som gjenstår etter at den blir introdusert. Dette bryter med normen ifølge Anderssons handlingsskjema, da han påpeker at ingenting i sagaen er viktig, dersom det ikke har en funksjon i forhold til konflikten (1967, s. 11; se også 2.5.2, s. 30). I hovedhandlingens andre del bygges det også opp til konflikt mellom Geirmund og befolkningen på Island. Denne konflikten skiller seg fra tradisjonelle islendingesagakonflikter ved at Geirmunds motpart er «befolkningen» og ikke en enkelt person eller ætt. Denne konflikten er også er sentral med

tanke på utviklingen Geirmund går gjennom. Etter dette sies det at han «[skal] ha vakna opp frå livet sitt og sett det han tidlegare ikkje såg, og ha vore så ærleg ein mann at han la om på leveviset sitt etter det som hadde hendt, og følgde sidan fredens og forsoningas veg» (s. 246). I tillegg til disse konfliktene spiller Geirmunds indre konflikt en sentral rolle i sagaens andre del. I hovedhandlingens første del er konflikten med Harald Hårfagre det som driver handlingen fremover. I den andre delen er det hele tre konflikter: Geirmunds indre konflikt, konfliktene med Torbjørn Bitra, og konflikten mellom Geirmund og befolkningen på Island. Før jeg går inn på konfliktene i hovedhandlingen, vil jeg gjøre rede for konfliktene i innledningen, da disse peker fram mot dem i hovedhandlingen.

Konflikter i innledningen

Innledningens første del, kapittel I–VII (s. 23–48), kan igjen deles i to, der den første delen er fortellingen om Augvald (kapittel I og II s. 23–30), og den andre er fortellingen om Hjørleiv (kapittel III–VII, s. 30–48). Disse kan undersøkes som egne fortellinger med utgangspunkt i Anderssons handlingsskjema, men jeg vil undersøke konfliktene og la de andre delene ligge, da det er konfliktene som er av interesse i denne sammenhengen. Den første delen med fortellingen om Augvald følger normen for islendingesagaer og har en konflikt som hovedmotiv. Den andre delen har ikke en tydelig konflikt, men den har et hovedmotiv, nemlig kong Hjørleivs begjær for kvinner (se også 3.4.5 og 3.5.1).

Fortellingen om Augvald er bygget på et gammelt sagn (se *Vea*, u.å.), samt at han er nevnt i flere sagaer (se 3.2). I *Soga om Geirmund Heljarskinn* har fortellingen om han fått «sagastil»-trekk og er konstruert omkring en konflikt. Konflikten foregår i to faser, og striden står mellom to menn i begge fasene, og i begge rivaliserer mennene over en kvinne. I første fase stjeler kong Augvald dronning Åsa fra kong Kviting, en konge i Hordaland. Augvald blir drept av Kvitings menn. Drapet på ham blir hevnet av Gunnvald, Augvalds hirdmann og fosterfar til Augvalds sønn, Josur. I andre fase blir Gunnvald drept av Koll, hirdmannen til kong Alrek, som også er en konge i Hordaland, fordi Gunnvald har fått kvinnen som Koll ville ha. Rivaliseringsmotivet kommer altså inn igjen i fase to og driver handlingen videre. Drapet på Gunnvald blir så hevnet av Josur. Den siste drapshandlingen i spiralen er da Vikar, Alreks sønn, slakter ned mange menn på kongsgården på Augvaldsnes i en hevnhandling mot Josur. Josur dør, men sønnen, Hjør, overlever. De to fasene i fortellingen, med konflikter og hevnhandlinger, kan illustreres med følgende figur:

Figur 1: Oversikt over de to konflikterne i den første fortellingen i innledningen.

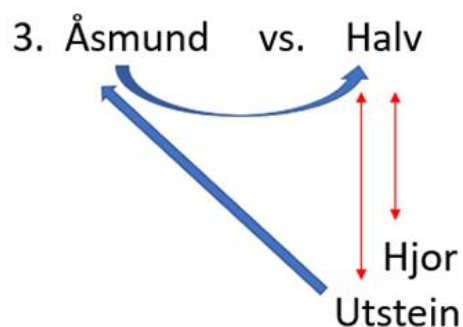
- A) Numrene viser de to fasene i konflikten
- B) De blå pilene peker fra gjerningsmannen til offeret for drapene og hevndrapene.
- C) De røde pilene viser relasjon som innebærer hevnplikt mellom mennene.

Soga om Geirmund Heljarskinn starter altså med å presentere konflikter med klassisk handlingsgang: Stridens kjerne er rivalisering over kvinner, og handlingen bygges opp mot et klimaks. Konfliktene ender opp i drap som introduserer det klassiske blodhevn-motivet og en voldsspiral av hevndrap. Denne delen av innledningen avsluttes som nevnt med at Josurs sønn, Hjør, overlever Vikars hevntokt. Hjør bygger seg opp som en mektig konge og blir Geirmund Heljarskinns stamfar. Vikingsamfunnets krav om opprettholdelse av ære gjennom blodhevn kommer tydelig fram som et motiv i sagaen gjennom denne første delen av innledningen. Det pekes fram mot den sentrale konflikten i *Soga om Geirmund Heljarskinn*, nemlig konflikten mellom Geirmund og Harald Hårfagre som står om æren til Geirmunds ætt og eiendommen på Augvaldsnes, kongesetet til Augvald, Josur og Hjør. Æreskodeksens krav om å gjenopprette den tapte æren hviler tungt på Geirmund Heljarskinns skuldre og samvittighet gjennom stort sett hele hovedhandlingen i sagaen.

I den neste fortellingen i innledningen (kapittel III–VI, s. 30–48) introduseres Hjørleiv den kvinnekjære, sønnen til Hjør (s. 30). I denne delen er ikke handlingen like tydelig konstruert

omkring en konflikt, men omkring Hjørleivs kvinnebegjær, som nevnt over. Fortellingens rolle i å peke fram mot konflikt er redegjort for i 3.5.1, og jeg går derfor ikke videre inn på det her.

Den siste delen av innledningen (kapittel VIII–XIV, s. 49–71) handler om kong Halv og kong Hjør som forklart i 3.5.1. Hovedmotivet i fortellingen om Halv er fremstillingen av ham som «alle tiders største viking» (s. 49), og «halvsrekkene», altså mennene hans, som de sterkeste og dyktigste vikingene: «Ingen av dei hadde mindre styrke enn tolv vanlege menn, og då dei slost, var dei som ein einaste mann, ikkje som mange. Somme seier dei hadde ein og same hug, og at dei oppførte seg i strid som ein fiskestim» (s. 51). Halv blir til slutt drept i et bakholdsangrep da han og mennene hans er på gjesting hos Åsmund, Halvs stefar, som vist i 3.4.4. Han retter seg ikke etter varslene som kommer i forkant av gjestingen og begrunner med at «Kongar skal ein ha til ære og ikkje til langt liv» (s. 55). Halvs oppførsel i møte med konflikt og fare samsvarer med normene og æreskodeksen som gjaldt for vikingene i middelalderen. Med drapet på Halv igangsettes det en konflikt som trekkes videre til neste del av innledningen i fortellingene om kong Hjør: Halvsrekkene samler seg for å reise til Åsmund og hevne kong Halv. De henter Hjør, Halvs sønn, for at han skal hevne faren sin, som æreskodeksen tilsier (s. 59–60). Som vist i 3.4.4, blir det Utstein som til sist dreper Åsmund, da Hjør ikke tåler blodet og volden og besvimer. Konflikten i den siste delen av innledningen kan illustreres med følgende figur:

Figur 2: Oversikt over konflikten i fortellingene om Halv og Hjør

- A) Nummeret markerer at konflikten er den tredje konflikten i innledningen
- B) De blå pilene peker fra gjerningsmannen til offeret for drapet og hevndrapet
- C) De røde pilene viser relasjon som innebærer hevnplikt mellom mennene.

Denne konflikten aktualiserer blodhevn-motivet i likhet med konfliktene i fortellingen om Augvald. Hjors manglende helteegenskaper kommer også fram gjennom denne konflikten. Han spyr og besvimer når han skal hevne faren sin, og han representerer den siden av Geirmund Heljarskinn som ender med å ta et steg bort fra æreskodeksen og unnlater å hevne drapet på faren. Det er rett etter scenen med drapet på Åsmund at Hjør «budde seg til Bjarmelandsferd», og at «Solve sa han nok ville ha følgje av den lyse draumekvinna» (s. 62–63), som forklart i 3.4.4. Her antydes det at det er bjarmelandsferder, og ikke vikingtokter, som skal bli det viktigste for Hjør. Med fortellingen om kong Hjør markeres det at andre forhold enn ære og status kan ha verdi i livet, og i Hjors tilfelle gjelder det å lykkes med forretninger. Faren, kong Halv, derimot, stiller ikke spørsmål ved å følge de tradisjonelle verdiene. Han følger æreskodeksen uten å reflektere omkring det som hender. Dette blir det gjort et humoristisk poeng av da han svarer «Hæ?» på spørsmålet fra Innstein om hvorfor han ikke hører på ham og tar varslene i forkant av reisen til Åsmund på alvor (s. 55). Han forstår tilsynelatende ikke spørsmålets relevans, og svarer at «Kongar skal ein ha til ære og ikkje til langt liv» som nevnt over, som indikerer at han forstår faren, men ignorerer den, da æren kommer foran alt.

Konflikter i hovedhandlingen

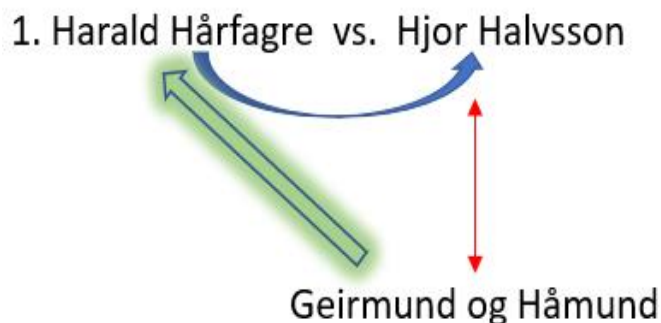
I sagaens hovedhandling er det, som forklart over (s. 88–89), tre konflikter som følger deler av Anderssons handlingsskjema, i tillegg til Geirmunds indre konflikt, som er utradisjonell i islendingesagasammenheng. Den første konflikten er mellom Geirmunds ætt og Harald Hårfagre. Den introduseres i kapittel XXV (s. 97), og utspiller seg gjennom første halvdel av hovedhandlingen til og med kapittel XLII (s. 160). Selv om den siste scenen i denne konflikten kommer omtrent midt i sagaen (kapittel XLII, s. 156–160), er konflikten med Harald Hårfagre motiv for den utradisjonelle sagakonflikten også, og utgjør en sentral handlingstråd i resten av sagaen. Harald Hårfagre har overtatt kongsgården på Augvaldsnes etter at kong Hjør falt i slaget ved Hafrsfjord. Geirmund opplever et dilemma om hvorvidt han skal reise til Norge og utføre hevnplikten som vikingkulturens æreskodeks pålegger ham, eller om han skal trosse forfedrenes idealer, bli på Island og sørge for pliktene sine overfor befolkningen der. Dilemmaet, Geirmunds indre konflikt, skiller seg fra andre sagakonflikter, både i egenart og fremstillingsmåte, da den foregår i en persons indre liv, og delvis blir framstilt gjennom skildring av Geirmunds tanker og følelser. Dette bryter med konvensjoner for islendingesagaene, som jeg skal komme tilbake til senere. Den andre konflikten i hovedhandlingen er mellom Geirmund og en av undersåttene hans, Trond Bitra. Denne

introduseres i kapittel XXXVIII (s. 143) og avsluttes i siste kapittel (LXXI, s. 255). Den fjerde og siste konflikten er mellom Geirmund og undersåttene hans på Island, og den er knyttet til både den første konflikten og Geirmunds indre konflikt. Samtidig som Geirmund bygger seg opp som en mektig høvding på Island, forbereder han seg til å reise på hevntokt til Norge, for å bli kvitt ætteskammen som følger om han ikke utfører hevnplikten. Prioriteringene han gjør på grunn av dette, sammen med styremåten hans og dårlig avkastning på fangsten, som følge av rovdrift på naturressursene, fører til misnøye blant befolkningen på Island. Det pekes fram mot denne konflikten ved flere anledninger som jeg skal komme tilbake til, men konflikten kommer ikke til uttrykk i handlingen før i kapittel LVI (s. 206), og den avsluttes i kapittel LXVIII (s. 246).

1. Konflikten med Harald Hårfagre

Opptakten til den første konflikten i hovedhandlingen starter da kong Hjør blir pålagt å betale Harald Hårfagre skatt fra bjarmelandsferdene (s. 98). Geirmund involveres i konflikten da han er hos Unn i Dublin og møter Onund Trefot fra Karmøy. Han får vite at det har vært et stort slag i Hafrsfjord, og Onund forteller at «han hadde sett skipet til Hjør, far til Geirmund, verta rydda i slaget» (s. 128), som innebærer at Hjør ble drept i slaget. Provokasjonen, altså et drap, samsvarer med en av de fire typene provokasjon som vanligvis setter i gang konflikter i islendingesagaene (se 2.5.2). Drap er sjelden en direkte igangsetter for konflikt, men det bygges ofte opp mot dette gjennom ulike provokasjoner. I noen tilfeller er det likevel drap som utløser konflikten, som for eksempel i *Sagaen om Egil Skallagrimsson*, der Egil dreper en av kong Eiriks menn (2.5.2). I denne konflikten skjer drapet ved at Hjør deltar og faller i slaget ved Hafrsfjord. Onund Trefot oppfordrer Geirmund til å reise hjem til Norge og ta opp kampen mot Harald, men Geirmund er lite interessert i å reise «ettersom alt folket i landet hadde gjeve seg under Harald», og han sa «at han ikkje brydde seg om å gjera seg til kongens træl ved å be om det han sjølv åtte før» (s. 128–129). I denne første scenen hvor drapet blir kjent for ham, vil Geirmund altså ikke reise til Norge. Drapet oppfattes kanskje ikke «provoserende nok» til hevnhandling, da det angivelig var et stort slag med mange involverte. Geirmund vurderer også mulighetene for suksess som små, da Harald Hårfagre har mange menn under seg. I tillegg er det Geirmund selv som har valgt å forlate Norge. Faren hans, kong Hjør, favoriserte også tydelig Håmund og valgte ham som sin etterfølger (se 3.4.4), som kanskje gjør at Geirmund ser det som Håmunds plikt å hevne faren.

Senere, på en reise til Eyvind Sleva på Syrøya, får Geirmund høre at Harald Hårfagre også har vanæret faren hans: «Kong Hjør var hengd opp i ein galge på Kuhaugen og, sa Eyvind, Harald hadde skore han opp så det fór fugl i liket» (s. 155). Dette representerer en ytterligere provokasjon fra Haralds side, og konflikten intensiveres. Drapet er en fornærmelse mot etterkommerne til kong Hjør; kongens ettermæle og hele ættens ære står på spill. En siste form for provokasjon som Harald Hårfagres handlinger også representerer, er krenking av eiendom. Harald overtar gården på Augvaldsnes, som er Geirmund og Håmunds farsarv og har vært i ætten i generasjoner. Konflikten mellom Geirmunds ætt og Harald Hårfagre kan illustreres med figuren under:

Figur 3: viser den første konflikten i hovedhandlingen i *Soga om Geirmund Heljarskinn*

- Nummeret viser at det er den første av i alt fire konflikter.
- Den blå og den røde pila har samme betydning som pilene i figur 2 over, og viser henholdsvis til drapet og hevnplikten.
- Den grønne pila markerer et mulig valg Geirmund kan ta, altså å hevne drapet på faren.

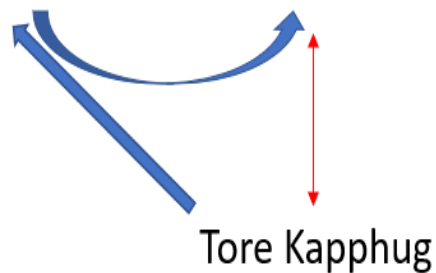
Den første konflikten i hovedhandlingen er altså mellom én person, Harald Hårfagre, og en gruppe eller ætt, Geirmunds ætt, som ikke er uvanlig i islendingesagaer og som for eksempel er tilfellet i første del av *Njál saga* (se 2.5.2). Det er to generasjoner av ætten til Geirmund som er direkte involvert, kong Hjør og sønnene hans, Geirmund og Håmund. Da eiendommen som Harald har tatt fra dem har vært i ætten i mange generasjoner, kan man også si at konflikten omfatter Geirmund og Håmunds eventuelle etterkommere på grunn av arveretten. Konflikten kommer til et klimaks i møtet mellom Geirmund og Harald Hårfagre, som vi skal komme tilbake til i 3.5.3. Konflikten med Harald Hårfagre er også grunnlaget for to av de tre konfliktene i hovedhandlingens andre del, Geirmunds indre konflikt og konflikten mellom Geirmund og befolkningen på Island, som vi skal se.

2. Konflikten med Torbjørn Bitra

Konflikten med Torbjørn Bitra introduseres etter at Geirmund har befestet sin stilling på Island og samlet mye rikdom og makt (kapittel XXXVIII, s. 143). Konflikten er uavhengig av resten av fortellingen om Geirmunds liv, og det er ingen spesifikke frampek mot akkurat denne konflikten tidligere i sagaen. Dramatikken og etterspillet etter den står derimot i kontrast til den siste setningen i kapittelet før: «Sola skein då på vegen til heljarskinna» (s. 142). Værmetaforen viser til Geirmunds suksess, og at kona hans, Illturka, nettopp har født ham en sønn, men de gode tidene er altså i ferd med å snu. Opptakten til konflikten er at Torbjørn Bitra, en av Geirmunds undersåtter, prøver å lure unna et skip med varer (s. 143–146), som forklart i 3.4.4. Situasjonen ender med at Geirmund dreper Torbjørn. Torbjørns sønn, Tore, er på dette tidspunktet et barn, men kommer inn igjen i handlingen da han har blitt eldre.

Etter konflikten med Torbjørn begynner det å gå dårligere for Geirmund. Sønnen han har med Illturka dør av sykdom, og Illturka flytter fra Geirmunds hovedgård, Geirmundarstadir, til tilholdsstedet på Budardalså, som bjarmefolket har blitt tildelt av Geirmund. Geirmund er ofte på Kvenkvåle hvor han har omgang med flere kvinner, for å prøve å skaffe seg en ny etterkommer: «ved dei tider lyt Geirmund sterkt ha ønskt seg ein son og arving, og difor har han halde seg med mange koner» (s. 168). Det blir født flere barn, men de ligner Kjallak, Geirmunds undersått som styrer på Kvenkvåle. Dette gjør Geirmund rasende og etter en konfrontasjon mellom Geirmund og Kjallak, flytter Geirmund Kjallak til Bitra, så han heller kan sørge for driften der, etter at Torbjørn Bitra er død (s. 169). Senere ser Geirmund også et «halvmenn» etter å ha blitt kastet av hesten sin på vei til Bitra, som forklart i 3.4.5. Dette kan være et varsel om at Bitra representerer fare for Geirmund. Jorunn den vene, enken etter Torbjørn Bitra, og sønnen hennes, Tore, er ofte i Bitra hos Kjallak. Tore reiser utenlands i ungdomsårene. Før han reiser, har han en samtale med Kjallak: «‘Kva står hugen din til, Tore, når du vert vaksen?’ spurde Kjallak. ‘Eg vil fara ut og verta ein stor viking’, svara guten. ‘Kva så, når du har vorte viking?’ spurde Kjallak. ‘Då skal eg komma attende hit’, sa han, ‘og hemna far min’» (s. 190–191). Tore kommer tilbake og blir den som til slutt dreper Geirmund som hevn for drapet på faren (s. 254–256). Figuren under illustrerer konflikten mellom Torbjørn og Geirmund:

2. Geirmund vs. Torbjørn Bitra

Figur 4: viser konflikten mellom Geirmund og Torbjørn Bitra

- A) Nummeret viser til at det er den andre konflikten i sagaens hovedhandling
- B) De blå pilene går fra drapsmann til offer for drap og hevndrap
- C) Den røde pilen viser relasjon som innebærer hevnplikt

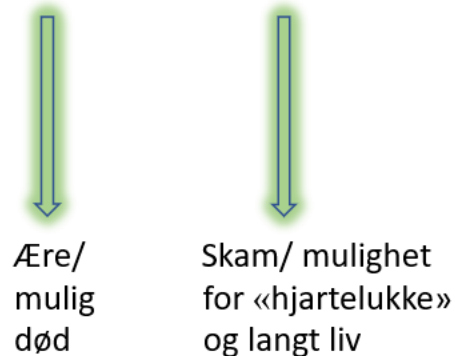
Konflikten mellom Geirmund og Torbjørn Bitra er en tradisjonell islendingesaga-konflikt med hensyn til hendelsesforløpet. Den starter med Torbjørns tyveri, eller forsøk på tyveri, som fører til at Geirmund dreper Torbjørn. Drapshandlingen blir siden hevet av Torbjørns sønn. I kampen mellom dem, som vi skal komme tilbake til i 3.5.3, påfører Tore Geirmund skader som han senere dør av, og Tore blir til slutt også drept av Geirmunds menn (s. 254–255). Denne konflikten er altså utslagsgivende i sagaen, men den spilles ut gjennom noen få og korte episoder i siste halvdel av sagaens hovedhandling. Her skiller *Soga om Geirmund Heljarskinn* seg fra klassiske islendingesagaer. Et viktig aspekt ved konflikten i islendingesagaene er at alle momenter i sagaen har en tilknytning til konflikten og en funksjon i forhold til den, som forklart i 2.5.2. Dette er ikke tilfelle i konflikten med Torbjørn Bitra. Det er mange vesentlige deler av handlingen i andre halvdel av hovedhandlingen som ikke er knyttet til dette. De dreier seg om Geirmunds bedrifter på Island, planene hans om å gå imot Harald Hårfagre og motstanden dette skaper hos folket og hos Geirmunds frender, og de dreier seg om Geirmunds indre konflikt og dilemma, som vi skal se nedenfor.

3. Geirmunds dilemma: hevn på Harald Hårfagre vs. «hjärtelukke»

På utradisjonelt vis i islendingesaga-sammenheng utgjør en indre konflikt et viktig motiv i sagaen, som jeg har vært inne på flere ganger. Som forklart i 3.5.2 krever æreskodeksen og hevnplikten at drapet på kong Hjør blir hevet, for at æren til Geirmunds ætts skal opprettholdes. Han står overfor to alternative valg: Om han velger å ta opp kampen med Harald Hårfagre vil ættens ære gjenopprettes. Ifølge Geirmunds livsanskuelse vil det gjøre «hugen» hans «heil», som det kommer fram i diskusjonen han har med Trond angående om det er

«handa» eller «hugen» som bør styre (se 3.4.2). Det andre alternativet vil muligens gi ham et godt liv som høvding på Island. Han har stor økonomisk suksess, mye makt og mange undersåtter som er avhengige av ham, og han kan finne «hjartelukka». Geirmund drømmer om en kvinne (se 3.4.4 og 3.4.5). Kvinner har ofte sentrale roller som motiv for konflikter i islendingesagaene som forklart i 2.5.2, men i Geirmunds tilfelle står det altså ikke noen strid om en kvinne. Geirmunds drømmekvinne er et symbol på lykke. Med «lykke» menes heller ikke romantisk kjærlighet alene, men også det man kan kalle «personlig lykke». Det kan selvsagt innebære å finne kjærligheten sammen med et annet menneske, men det kan også forstås som det å være tilfreds, det å ha ro i sjelen. Geirmunds indre konflikt står altså om ære på den ene siden og lykke på den andre.

3. Ta hevn vs. Bli på Island

Figur 5: viser Geirmunds indre konflikt/ dilemma

- A) Nummeret viser at det er den tredje konflikten i sagaens hovedhandling.
- B) De grønne pilene viser til mulige konsekvenser av dilemmaets alternativer

Geirmunds drømmekvinne minner ham om en trellekvinne som var god mot ham og ga ham omsorg i barndommen, som forklart i 3.4.5. Da kong Hjør vil gifte Geirmund med en bjarmekvinne, ber Geirmund om heller å få trellekvinnen:

Hjør sa at Geirmund straks ville verta fest til ei kvinne i Bjarmeland av same ætt som mora Ljuvvina. Og til vårs skulle han fara med dei til Bjarmeland og henta brura si. Geirmund sa han heller ville ha ei trækvinne, og nemnde denne raudhåra som hadde hatt med han å gjera då han var barn. (s. 90)

Dette motivet følges også opp da Geirmund er på handelsreise i Irland, rett etter klimakset i konflikten med Harald Hårfagre; møtet mellom Geirmund og Harald på Augvaldsnes, som vi skal komme tilbake til nedenfor. I Irland blir Geirmund på den ene siden minnet om at det finnes andre sider ved tilværelsen enn makt og ære. Han får øye på trellekvinnen Kormlod, som minner

ham om kvinnen fra drømmen: «Somme seier at der hadde Geirmund sett draumekvinna si i kjøtt og blod» (s. 160). Trond Mjåbeins første tolkning av Geirmunds drøm trekkes inn i sammenhengen igjen, da Geirmund ser kvinnen. Kvinnen kan være veien til Geirmunds «hjärtelukke», da hun ligner kvinnen fra drømmen, og dermed også den omsorgsfulle trellkvinnen fra Geirmunds barndom. På den andre siden skjer det også oppbygging mot et mulig nytt klimaks i konflikten med Harald Hårfagre på denne handelsreisen. Geirmund laster skipene sine med våpen, i stedet for varer som befolkningen på Island trenger; han forbereder seg til kamp mot Harald Hårfagre. Dette gjør også at spenningen bygges opp mot konflikten mellom Geirmund og befolkningen på Island. Disse motivene, hevntvang overfor Harald Hårfagre, søking etter «hjärtelukka» og økende misnøye blant befolkningen, er det som driver handlingen i sagaen framover. Det sistnevnte er også årsaken til at den siste konflikten i sagaen blir utløst.

4. Konflikten med undersåttene på Island

Konflikten mellom Geirmund og undersåttene hans på Island utløses av misnøye med Geirmunds styresett, og at befolkningen mangler nødvendige varer, som nevnt ovenfor. Geirmund planlegger hevntokt mot Harald Hårfagre. I stedet for å kjøpe såkorn og varer som befolkningen på Island trenger, kjøper Geirmund våpen og utstyr han trenger til hevntokten, da han er på handel i vesterveg:

Det vart då murring, for folk tykte han hadde bytt helst mykje gods i Dublin med våpen og stridutstyr og ikkje med såkorn og slikt ein trong, eller så gav han fangsten som gåve til andre kongar og stormenn for å sikra forbundet med dei. (s. 131)

Dette er første gang det nevnes misnøye med Geirmund blant befolkningen på Island. Da Geirmund tilsynelatende ikke bryr seg om å hevne drapet på faren sin som, forklart ovenfor (s. 94), er det påfallende at han kjøper våpen i Dublin kort tid etter at Onund har fortalt ham om kong Hjors nederlag i slaget ved Hafrsfjord (s. 128). Geirmunds rovdrift på hvalross og sel gjør at folket etter hvert har lite utbytte av fangsten, samtidig som Geirmund hensynsløst ekspanderer videre på Island og tar nye fangststeder: «Geirmund tok land frå Rytagrupp i vest til Horn og derifrå aust til Straumnes. Han tok no til å setja folket sitt på fangststader der» (s. 137). Han slakter ned befolkningen som var der fra før, og setter mennene sine under et strengt styre:

Desse mennene hadde mange trælur under seg, somme seier tolv eller fjorten og tjue på dei største buene, og i tillegg like mange kvinner i kvar bu for å syta for dei med å veva, koka mat og gjera klede, og i tillegg til det væpna menn til å vakta på og straffa dette folket. Det var eit hardt vêrlag utan livd der. Mykje folk døydde, og dei andre vart underkua og alt drive fram med hard hand av Geirmund og hans menn. Somme seier dét at han jamt trong å fylla litt på med nytt folk kvar vår. (s. 137—138)

Etter et ydmykende møte med Harald Hårfagre i Norge (se nedenfor s. 100), er Geirmund i vesterveg igjen. Som sist prioriterer han å kjøpe våpen og andre nødvendige redskaper han trenger for å forberede seg til krig, i stedet for såkorn og husholdningsvarer som det er mangel av på å Island. Han har også med seg trelur som han setter under våpentrening (s. 165–166). En av Geirmunds betrodde menn, Stein Strug, setter seg opp mot Geirmund:

Han sa det baud på ymse slags fare å la trælane få hand om våpen, og at det var likare å få noko såkorn, så dei kunne ha styrke til å få has på den flokken som var der på førehand, ‘Det er knappa nok inn no for mennene dine.’ Nokre i avdelinga hans kom med tilrop til dette. (s. 166)

Konsekvensene blir fatale for Stein. Geirmund dreper ham med sverdet sitt, Kroksnaut, til skrekk og advarsel for resten av mennene. Geirmund er rik og mektig og fortsetter rovdriften, men han finner likevel ikke ro i sjelen, og han mistrives. Trond Mjåbein kommer til han da han har lagt seg til sengs (s. 179–181). Trond spør ‘Kva ligg hjarta nær?’ (s. 180) Geirmund svarer at han har alt han kunne ønske seg, men er redd han ikke klarer å styre med det til slutt:

‘Eg veit at det å vera hardhjarta ikkje kan styra noka lukke, og eg minnest tida eg lastelaus fekk leva mellom frendane mine i nord. Då var eg ikkje einebuar i hjarta som no. Men eg veit likevel godt at om det ikkje vert halde fram med hard hand, vil ikkje sorga hemmast’ (s. 181)

Geirmunds harde styre skyldes altså at han vet at han ikke får støtte til hevnplanen sine uten det. Han føler seg forpliktet til å bygge opp styrke til å gå mot Harald Hårfagre. Samtidig konspireres det mot Geirmund fra flere hold: Torkatla, Geirmunds andre kone, er bitter etter at Geirmund har avvist henne til fordel for trelkvinnen Kormlod. Torkatla har dratt til Fagradal og bosatt seg hos Steinolv Låge, som, i tillegg til å være Geirmunds venn og allierte, også var en frende av faren hennes, Torolv Fastholde (s. 192–193). Hun overhører en diskusjon mellom Geirmunds nærmeste frender om hvordan de kan få Geirmund fra planene hans: «Så var det ein gong Trond Mjåbein og Ulv Skjalge var hjå Steinolv at dei skulle gå til stova og tala seg imellom om kva dei kunne gjera med det uhyrlege Geirmund hadde i tankane, og korleis dei kunne telja han får den planen» (s. 193). Torkatla forfører flere av Geirmunds menn, forteller

dem om planene han har og egger dem til å gjøre opprør: «Ho sa då at brått ville herren deira dra dei alle med seg i galgen til Harald Luva, og sa det ho visste» (s. 205). En av Geirmunds frigitte menn, Torstein Raude, tror henne ikke, men «[...] likevel var det andre som var tiltrekte av henne og lydde til kva ho hadde å seia, [...], og no tok snakket om kva Geirmund hadde i tankane til å breia seg» (205–206). Geirmunds planer blir bekreftet for alle da han kaller sammen til et ting på Geirmundarstadir:

Eg har kalla dykk saman hit av di eg vil gjera det kjent at neste vår, når dei første lasta kjem nordanfrå og skipa vert sjømsette, skal vi alle samla oss saman på skip og knarrar med alle mine og dykkar våpenføre menn, og i tillegg dei trælane som har lært å slå frå seg, med alt av våpen og vern som er å finna, og stemna i vesterveg. I Dublin skal vi få ein stor mannestyrke og endå meir på Suderøyane og så på Syrøy, og vi skal alle segla saman til heimstadene våre i Rogaland og gjera oppreist for æra vår. Der er det på førehand ein ættlaus mann som helst driv og drep og piner folket i landet, og det er same mannen som har rappa til seg ættejorda åt mang ein mann i vår flokk. Den mannen vil eg drepa, og om så ikkje skulle skje, gjera størst mogleg skade på riket og ranstjuvegodset hans. Eg vil vi skal gjera som Halv, bestefar min, at vi alle vert som ein hug og ein mann i dette åtakket, då vil ikkje krafta breista mot Luva og hans menn.’ (s. 206–207)

Kong Halv og halvsrekkene trekkes inn igjen, Geirmunds berømte farfar, som Geirmund har arvet krigerferdighetene sine fra (se 3.5.1), og som lever etter vikingidealene og følger æreskodeksen uten å stille spørsmål (se 3.5.4). Dette viser i hvor strek grad Geirmund også er bundet av de gamle idealene. Geirmund får ingen støtte til planene sine i befolkningen. Heller ikke Geirmunds frender støtter ham i denne avgjørelsen, som strofen Trond kveder i forkant av møtet også viser (s. 206; se også 3.4.6). Etter møtet viser Trond, Ulv Skjalge og Steinolv Loge, Geirmunds nærmeste frender og allierte, misnøye med Geirmunds planer:

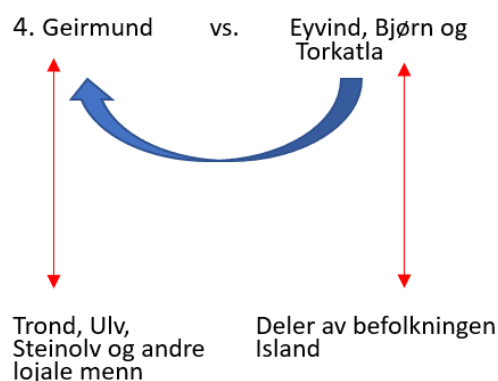
Det er ikkje sagt at det kom mange fagningsrop etter denne talen, [...] Ulv Skjalge drog ned lærhetta og togg på henne, Trond Mjåbein strauk seg i skjegget og såg skiftevis opp og ned, Steinolv Låge gnei hendene saman i fanget, stønna tungt og beit jekslane saman så ein hørde det knaka i tennene. (s. 207)

Konfliktnivået eskalerer videre da Geirmund dreper en trell på Kvenkvåle over en bagatell: «Dette drapet spurdest på ille vis kringom i bygdene og vest på Strandir, og dét med at Geirmund no skulle ha det som største moro å hogga ned trælane sine» (s. 212). Da Geirmund reiser omkring på Island har han alltid frigitte menn med seg, som har sverget troskapsed til ham (s. 166). En av dem er Eyvind Koggul, som var en av Geirmunds mest lojale menn. Eyvind er vitne til at Geirmund dreper Stein Strug, en annen av sine betrodde menn, som forklart ovenfor. Eyvind blir nok usikker på hvor han har herren sin etter dette, og etter hvert planlegger

han opprør mot Geirmund sammen med Torkatla: «Det vart ei temmeleg stor samling folk som no kom saman på Manheimar, og somme seier at det skal ha vore tjue mann og føljet til Geimrund og mellom desse Eivind Koggul» (s. 219).

Bjørn, Geirmunds bustyrer på gården Hornstrandir, er en annen av mennene som har fått nok av Geirmunds vanstyre, og han planlegger opprør. Dette blir Geirmund advart om av Nesja-Knjuk som er Geirmunds tilsynsmann på gården Skålmarnes (s. 140). Nesja-Knjuk kommer til Geimrundarstadir og forteller at det er tomt for fangst i Hornstrandir, at folket sulter og at Bjørn har sagt at: «no laut dei stemna mot herren sin før han drap dei alle i strev og svelt». Han hadde også bedt Knjuk om støtte til dette (s. 219).

Konflikten mellom Geirmund og undersåttene på Island er sammensatt. Det er ikke en enkelt provokasjon som utløser konflikten, men en misnøye som bygger seg opp over lang tid, og som hovedsakelig skyldes to forhold: Det ene er Geirmunds harde styremåte og temperament, som gjør at han gjentatte ganger dreper menn over lite alvorlige saker. Dette skaper uro og frykt blant mennene hans. Det andre er knapphet på ressurser og mat på Island. Geirmund kjøper treller og våpen, og bygger opp hæren sin for å gå mot Harald Hårfagre, i stedet for å betale undersåttene sine og kjøpe varer som trengs på Island. Geirmunds rovdrift på hvalross og sel gjør at det også er matmangel, som øker frustrasjonsnivået. I tillegg til dette fører Geirmunds kvinnebegjær til at han «tar for seg» av kvinnene på Kvenkvåle. Når han samtidig favoriserer Kormlod over Torkatla, blir Torkatla sjalu og konspirerer mot ham. Konflikten mellom Geirmund og undersåttene hans kan oppsummeres og illustreres med figuren under:

Figur 6: viser konflikten mellom Geirmund og undersåttene på Island

- A) Nummeret viser at det er den fjerde konflikten i sagaens hovedhandling.
- B) Den blå pilen viser til opprøret mot Geirmund
- C) De røde pilene viser til hvem som støtter de to stridende partene i konflikten

3.5.3 Klimaks i SoGH

1. Manglende klimaks i konflikten med Harald Hårfagre

Konflikten mellom Harald Hårfagre og Geirmunds ætt i første halvdel av hovedhandlingen, bygges opp på måten som en tradisjonell islendingesagakonflikt, som vi har sett, men det mangler et tradisjonelt klimaks i konflikten. Geirmund involveres i farens konflikt med Harald da han får vite om slaget i Hafrsfjord og farens død av Onund Trefot (s. 128). Konfliktnivået bygger seg videre opp på flere måter, og Onund Trefot spiller en viktig rolle i denne prosessen. Onunds funksjon i fortellingen er å representere den uredde, tradisjonelle vikingen som setter æreskodeksen høyere enn alt annet. Etter at han har fortalt Geirmund om slaget i Hafrsfjord står det: «Onund fór derifrå til Suderøyane og herja vide kringom i Irland og Skotland» (s. 129). Onund egger Geirmund til hevn mot Harald Hårfagre ved hver mulig anledning. Han kommer senere til Geirmund på Island, hvor han igjen oppfordrer Geirmund til å hevne faren. Han kveder noen viser som forklart i 2.4.6, og han minner Geirmund om æretapet som ligger i å ikke hevne faren, og hvilken dårlig erstatning det er å ha land på Island i stedet for på Karmøy (s. 141–142). Tilbake i Dublin treffer Geirmund tvillingbroren Håmund, og frenden sin Helge den magre:

Då spratt såkornet frá Onund opp, og Geirmund eggja bror sin og Helge den magre til å segla saman med seg til odelen sin på Karmøy, og til å freista finna dyrebare eignedelar og lausgods og sjå korleis det gjekk med ættemennene deira. Geirmund sa: ‘Undervegs kunne vi skamfara eller drepa årmannen som Harald har sett på garden vår, om vi får høve til det, slik vennen vår Onund har gjort.’ (s. 154)

Håmund og Helge den magre tar oppfordringen fra Geirmund da de får høre at Harald Hårfagre er i Trondheim, og at det er trygt å reise til Karmøy. Dette viser seg å være lureri: «Og då dei segla inn Karmsundet, høyrde dei det tuta i lurar på bae sider av sundet og såg at der på Augvaldsnes låt heile flåten til Harald Luva på førehand» (s. 155). Det bygges opp til konfrontasjon mellom Geirmund og Harald. Geirmund går mot kongsgården med Ulv Skjalge og Steinolv Låge:

Harald var ute ved kongsgarden på neset, med berserkane sine omkring seg, rusta til tennene. Og i det dei nærma seg fylkinga med berserkar, drog Geirmund opp sverdet sitt Kroksnaut så det var heilt udekt, slik at berserkane tok hand om spyda sine og det vart eit ståk i fylkinga. (s. 156)

Men så bryter Geirmund med forventningene til hvordan den krenkede parten i denne typen konflikt skal oppføre seg. I stedet for å konfrontere Harald sier Geirmund at han «kjem i fred i møte med deg etter at eg fekk vita du var her, og ønskjer deg hell og lukke på denne staden» (s. 157). Dette provoserer og forundrer Harald, som ikke vet hvordan han skal håndtere en slik æresløs oppførsel, og han kaller Geirmund «ein mann utan ære» (s. 157). Videre avslår Geirmund et tilbud om å være i hirden til Harald, og på spørsmål om hva planene hans er, svarer han: «'Eg finn meg eit skjer ute i nord og døyr der med lite gjetord og knapt med sømd'» (s. 158). Dette provoserer Harald ytterligere. Harald sier at han «ville hengd deg i same galgen som far din» om «Vi ikkje var så v Reid» (s. 158–159). Geirmunds anseelse og ære øker etter dette, for det første for å ha stått opp mot Harald Hårfagre og for det andre, for at han dreper mennene som ga ham feilaktig informasjon om Harald (s. 160). På den andre siden kan man også tenke at denne episoden virker som «bensin på bålet» med hensyn til Geirmunds indre konflikt (se 3.5.2), som er en sentral del av handlingen i sagaen etter dette møtet. Å bli kalt «æreløs» av farens drapsmann forsterker nok kanskje trangen til å hevne drapet på faren og gjenopprette æren til ætten. «Såkornet» fra Onund Trefot har fått mer næring, og tanken om hevn fortsetter å vokse i Geirmund. Konflikten med Harald Hårfagre skiller seg fra tradisjonelle islendingesagakonflikter, da krenkelsene som Harald Hårfagre påfører ætten til Geirmund ikke blir hevet.

2. Klimaks i konflikten med Torbjørn Bitra

Konflikten mellom Geirmund og Torbjørn Bitra i den andre delen av hovedhandlingen (s. 145–255) følger mønsteret for en tradisjonell islendingesagakonflikt. Den starter med en provokasjon som ender med et drap. Den første delen av konflikten, som ender med at Geirmund dreper Torbjørn, utspilles i løpet av ett kapittel (XXXVIII, s. 143–146). Det bygges opp mot klimakset ved et par anledninger til, gjennom resten av sagaens hovedhandling. Den ene er samtalen mellom Kjallak og Tore, som vist i 3.4.4 (s. 66–67). En annen er da Geirmund skal ri mot Bitra for å ta imot en stor skipslast. Hesten kaster ham av, og han ser et «halvmenn» som forklart i 3.4.5. Klimakset kommer da Tore Kapphug gir Geirmund «banesår» (skade som har døden til følge) i sagaens nest siste kapittel (LXX, s. 250–255). I den siste avgjørende situasjonen forstår ikke Geirmund hvem motstanderen hans er, men møter skjebnen sin som en ærbar viking skal gjøre. Han ser Tore komme mot dem i en robåt. Da «kalla han til seg mennene og sa at ingen fekk flykta unna lagnaden sin. Dei skulle no verje seg tappert» (s. 253). Før scenen som er sitert under utspiller seg, har Tore nedkjempet to av Geirmunds menn:

Geirmund skjøna han ikkje hadde styrke nok mot dette utysket. Men jamvel om Tore var noko sterkare, var Geirmund smidigare og raskare til fots. Han sprang opp på ein stor jordhaug på vestsida av Olavsøy. Tore sprang etter og ropa til han: 'Du vik attende no, ditt svartskinn!' 'Kva mann er du, og kvifor riv du opp ein slik fiendskap med oss?' spurde Geirmund. Mannen svara: 'Den det var betre om du hadde drepe då du kunne og vart beden om det i Bitra.' Han sparka no med foten og sprang opp og hogg til Geirmund der på haugen. Geirmund fekk verja seg derifrå ei tid, bar sverdet Kroksnaut føre hogga, og tykte han aldri før hadde møtt slik ei hoggtungd. Men det vart til at Tore fekk fottfeste i ein stein ved foten av haugen, han spratt opp og fekk eit slag i foten på Geirmund. Det vart eit stort sår. Då tok Tore til å le ein lått full av ilske, såg til himmels og sa han lenge hadde venta på denne stunda. Han kasta no bryntrollet mot midja på Geirmund, og han fekk bøygde seg unna odden mellom blada, men likevel ikkje meir enn at det andre øksebladet flerra opp midten av sida og flassa skinnet av. Somme seier at det rissa så djupt at tarmane stod ut. (s. 254)

Det koster mye krefter å nedkjempe Tore, men til slutt har mennene til Geirmund «mosa Tore Kapphug til dauds» (s. 255). Denne scenen inneholder flere av kjennetegnene som Andersson har identifisert for et standard klimaks (se 2.5.3). For det første utspiller scenen seg ute. Videre er det vanlig at slaget starter med flere menn, der flere av dem nedkjempes, før det avsluttes med en nærkamp mellom protagonisten og antagonistene. I *Soga om Geirmund Heljarskinn* starter scenen med at antagonistene, Tore, står opp mot Geirmund og to av hans menn. Tore dreper de to mennene, og etter at Tore har skadet Geirmund og gitt ham «banesår», blir han drept av til sammen sju av Geirmunds menn. Etterspillet etter klimakset gir assosiasjoner til *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge*, der Ravn, antagonistene, dør i slaget, mens protagonisten Gunnlaug får «banesår» og dør som følge av slaget. Klimakset i konflikten i andre del av *Soga om Geirmund Heljarskinn* samsvarer med andre ord med klimaks i klassiske islendingesagaer.

3. Klimaks i Geirmunds indre konflikt

Kampen som Geirmund kjemper mot seg selv dreier seg om to alternative valg han kan ta, som vist i 3.5.2. Avhengig av hva resultatet av den indre konflikten blir, vil han oppnå enten æresoppreisning eller muligheten til å finne «lukkevinna». Etter opprøret blant undersåttene hans, blir det ikke nødvendig for Geirmund selv å ta den endelige avgjørelsen om å reise til Norge. Han har mistet makt og eiendom, og har ingen muligheter for å utføre hevngjering mot Harald Hårfagre. I tillegg var det Kormlod som stanset Geirmunds hevndrap på mennene som hadde vanæret henne, og på den måten gått mot ham i full offentlighet. Han har mistet av syne begge målene han har jobbet mot så lenge, og har ingen motivasjon eller driv til å stå opp av sengen:

Han var som ein død mann. Det var ein død mann. Ein mann som hadde mist nærpå all sin jordiske rikdom, draumen sin om hemn og atterreist ære, gudane vart tapte og kjeldene til rikdom, som veldet hans bygde på, var tørka ut. I tillegg til det hadde den hjartevakre møya frå glansen av det gode halde han fram til hån og spott for alt folket. Lukkedisa hadde visseleg gått i fjorden.

Etter dette er det ikke flere indre monologer i sagaen, der Geirmunds tanker om å reise blir gjengitt, men senere, da Kormlod føder en sønn som ligner Eyvind Koggul, begynner Geirmunds tanker å kverne igjen, som vi skal se i 3.5.5. Klimakset i Geirmunds indre konflikt ligner, naturlig nok, ikke klimakset i konfliktene i islendingesagaene. Her er klimakset at Geirmund erkjenner at han ikke vil kunne opprette æren, og at han i tillegg kanskje har mistet «hjartelukka» si. I dette klimakset er begge de alternative løsningene i dilemmaet hans tapt.

4. Klimaks i konflikten mellom Geirmund og undersåttene

Klimaks i konflikten mellom Geirmund og undersåttene, utspiller seg hos Ulv Skjalge. De to flokkene som jakter på Geirmund, en flokk fra Geirmundarstadir, ledet av Eyvind Koggul, og en flokk ledet av Bjørn fra Hornstrandir, møtes der, da de tror Ulv Skjuler Geirmund. Kvelden før hadde Ulv advart Geirmund:

Det var dei svarte ramnars tid. Og då mørkeret kom på sam natta, reid det ein mann i svart hettekåpe til Skard. [...] Mannen drog ein kniv og reiv hól i taket på huset der Geirmund var. Han kviskra ned i taktekkjet at Geirmund skulle følgja han med det same, og at det stod om livet. Geirmund hørde det var Skjalge, fostbroren hans og frenden hans. (s. 221)

Geirmund flykter sammen med Ulv til Bjarmene i Budardalsåa. Bjarmene har også vendt seg mot Geirmund, som følge av rovdriften han driver, da dette går imot deres verdier og fangstkultur. At Geirmund har jaktet rent for hvalross på mange av yngleplassene dens i Breidafjorden, opprører bjarmene: «Og det visste dei at dit kom det aldri kvalross att, når ein yngleplass var unnagjort. Bjarmene som såg og visste dette, var sorgfulle, og det er sagt at dei drog seg unna Geirmund, herren sin, og ville ikkje driva med slikt» (s. 131). I tillegg har Geirmund behandlet Illturka dårlig og sendt henne bort fra Geirmundarstadir. Geirmund overtaler likevel bjarmene til å skjule ham, mot at han skal ordne et skip til dem så de kan reise hjem til Bjarmeland når konflikten har lagt seg (s. 223). Illturka aner fare og sender Geirmund videre. Ikke lenge etter leter flokkene etter Geirmund hos bjarmene: «Illturka var en synsk kvinne som kunne spå. Ho hadde før om kvelden åtvare Geirmund og sendt han bort» (s. 226).

Geirmunds flukt ender hos Onund Trefot i Reykafjorden: «Onund ville straks til å samla folk og drepa alle opprørsmenn», menn Geirmund får ham fra det (s. 227).

Utenfor hos Ulv Skjalge sloss de to flokkene mot hverandre, da begge antar at den andre flokken støtter Geirmund. Mange menn dør (s. 224). Da misforståelsen blir oppklart, drar alle til Geirmundarstadir for å lete etter Geirmund der. De finner Kormlod og mange av mennene voldtar henne, da de vet at hun er kjær for Geirmund (s. 225). Etter dette drar flokkene til bjarmene for å lete der, men Geirmund har dratt videre til Onund, som forklart ovenfor. Hele opptrinnet ender med at Trond Mjåbein forhandler med opprørerne, som har tatt over alle Geirmunds gårder, og «det vart kalla saman til tings med ei veker frist på Torskafjordstinget» (s. 228).

3.5.4 Hevn i SoGH

1. Hevn i konflikten med Harald Hårfagre

Klimakset i konflikten mellom Geirmunds ætt og Harald Hårfagre kommer altså da Geirmund møter Harald Hårfagre på Augvaldsnes, som forklart over. At konflikten ikke kulminerer i et klimaks der noen blir drept, innebærer at det heller ikke følger noen hevnhandling. Harald befinner seg i Norge og sier til Geirmund at han «vil ha større glede av at du kjem bedande attende enn å sjå deg opphengd no», da de skilles (s. 159). Geirmund på sin side planlegger å hevne Haralds ugjerning, som vi har sett flere ganger tidligere, men får ikke støtten han trenger til det, heller ikke av sine nærmeste frender:

Ulv Skjalge var den mest trufaste då det vart gjort åtak på Geirmund. Han fór no omkring og søkte å få folk til støtte. Steinolv Låge i Fagradal og Trond Mjåbein på Flatøy var baa svorne i fostbrorskap med Geirmund Heljarskinn då dei kom ut hit. Deira svar var alltid det same, at dei skulle følgja Geirmund og freista hjelpa han til sin rett så lenge Geirmund gav opp planane sine om hærferder til Noreg mot Harald Luva. (s. 227)

Etter opprøret mot Geirmund innser han at han ikke kommer til å få fullbyrdet hevnplanene sine, som forklart ovenfor (s. 104–105).

2. Hevn i konflikten med Torbjørn Bitra

I konflikten med Torbjørn Bitra blir utfallet i første omgang at Geirmund dreper Torbjørn. Drapet blir på tradisjonelt vis hevnet av Torbjørns sønn, Tore, som vist ovenfor (s. 103–104). I mange islendingesagaer fører drap til hevndrap, som igjen blir hevnet med et nytt drap. På den

måten settes det i gang en voldsspiral som det kan være vanskelig å bryte uten at en av partene taper ære. For at partene i en konflikt skal komme til forsoning, må det være en opplevelse av balanse i forhold til ugjerningene som er begått mot begge parter. Da både Tore og Geirmund dør i kampen mellom dem, er balansen mellom partene gjenopprettet.

3. Hevn i forbindelse med Geirmunds indre konflikt

Geirmunds indre konflikt foregår i sinnet hans. Han er sin egen motstander og det er derfor ikke relevant å snakke om hevnhandlinger. Likevel er hevnhandlingen som Geirmund gjennomfører etter opprøret på Geirmundarstadir (se under) knyttet til hans indre konflikt. Det Geirmund kunne oppnå med å velge alternativ to i dilemmaet han stod i, altså å bli på Island i stedet for å reise mot Harald Hårfagre i Norge, var å kanskje finne «hjartelukka» (se. 3.5.2). Med opprøret fra undersåttene har Geirmund blitt fratatt muligheten til å reise til Norge. Han får ikke gjenopprettet æren forfedrene i Norge. Med vanæringen av Kormlod er han på en måte også fratatt «hjartelukka». Kormlod er hans store kjærlighet. Hun framkaller minner om den omsorgsfulle trelkvinnen fra barndommen, og det er med henne at han kan finne ro. Opprørerne har med andre ord fratatt Geirmund alt som han holdt høyt i livet – muligheten til å gjenopprette æren, og også muligheten til å finne «hjartelukke». De to lederne for opprørsflokkene blir målet for Geirmunds hevngjeringer konflikten med dem, som vi skal se nedenfor.

4. Hevn i konflikten med undersåttene

En uke etter forliket mellom Geirmund og undersåttene på tinget, som vi snart skal se nærmere på, reiser Geirmund til Geirmundarstadir. Der ser han skadeverket som er gjort under opprøret: «Smalen sundriven med daude skrottar spreidde ikring, verktoy reiskap og utstyr til høyonna og fangst var stole eller brote i sund, kvalrosstener og andre dyre varer var tekne, [...]» Geirmund hevner ikke disse krenkelsene som er gjort på eiendommen hans, eller lojalitetsbruddene som flere av hans betrodde menn har begått, men begeret flyter over da han oppdager at Kormlod er vanæret:

Svanhild frá Suderøyane fortalde no Geirmund om all vörðløyse og sjølvtekt som hadde ridd over huset, og likeins kven som hadde vanæra Kormlod. Då er det sagt at Geirmund bøygde seg og tok omkring den kvite trælkvinna i senga med dei svarte hendene sine, herda av reip og salt, og at heile buken rista [...]. [D]å sette Geirmund Heljarskinn i eit så fælsleg brøl at alle som stod i nærleiken, stivna til og jamvel dei som stod ute. Dei visste at det budde mange døyande menn i slikt eit brøl og mang ein blodsprut. (s. 240)

Denne ugjerningen hevner han, og de to mennene som var ledere for flokkene i opprøret, må derfor likevel bøte med livet, i tillegg til mange andre menn som skal ha forbrutt seg mot Kormlod:

Geirmund sette no mennene sine til å kvessa breidøksa og setja fram stokk der ved foten av tunet, og alt folket skulle komma dit. Først var Bjørn teken. [...] Deretter vart andre menn frå buone til Bjørn leidde fram. Etter det Eyvind Koggul, som hadde leia opprøret til dei på Geirmundarstadir. Det eine hovudet etter det andre datt ned i graset, og eit vanvit ingen før hadde sett, rann på Geirmund, og ikkje veit vi talet på dei som vart halshogne.

3.5.5 Forsoning i SoGH

1. Forsoning i konflikten med Harald Hårfagre

I konflikten med Harald Hårfagre skjer det ingen forsoning. Geirmund gjennomfører ikke hevntoktet mot Harald Hårfagre, som jeg har vært inne på flere ganger, da befolkningen på Island går til opprør, som fører til at Geirmund ikke lenger har tilgang på ressursene han trenger for å gjennomføre hevnplanene.

2. Forsoning i konflikten med Torbjørn Bitra

Konflikten mellom Geirmund og Torbjørn Bitra ender, som forklart ovenfor (s. 104), med at både Geirmund og Tore dør som følge av kampen mellom dem. Før konfrontasjonen mellom Tore og Geirmund prøver Kjallak å få Tore fra hevnplanene: «Det er sagt at Kjallak prøvde å roa ned saka. Han sa at Torbjørn Bitra no måtte vera bøtt eller lova» (s. 251). Jorunn den vene, enka etter Torbjørn, får bøter for drapet i rettsoppgjøret mellom Geirmund og undersåttene, som vi snart skal se, men Tore Kapphug svarer: «‘Min lovnad er mi lov’» (s. 251). På den måten kommer det til to former for oppgjør i konflikten mellom Geirmund og Torbjørn Bitra. Geirmund betaler bot for drapet i form av trelles, og blir også offer for hevndrap i Tores hevnhandling mot ham (s. 254–256).

3. Forsoning forbindelse med Geirmunds indre konflikt

Geirmund finner tilsynelatende fred og forsoning med seg selv i etterspillet etter kampen med Tore. Geirmund kvinnene som tar seg av ham når han ligger for døden som følge av skadene Tore påførte ham: «Geirmund skal ha roa gråten deira og sagt at kvar og ein laut ha ansvaret for sin eld, og sagt som oldefar sin at ikkje hadde han levd eit lastelaust liv, og at det laut til slutt slå ned på han sjølv» (s. 255; se også 3.4.5). Geirmund aksepterer skjebnen sin, som en

ærbar viking skal og kanskje han endelig får ro når døden kommer til ham på en måte som er en viking verdig. Sitatet kan også implisere at Geirmund føler ansvar og kanskje også skyld på grunn av de valgene han har tatt. Han viser til oldefaren sin, Hjørleiv den kvinnekjære, som kan tyde på at Geirmund føler skyld for måten han har behandlet kvinner på. Gjennom sin tilsynelatende trang til å «straffet seg selv» (se 3.4.5, s. 75), og gjennom sitt evinnelige strev for å skaffe en arving, har han voldt mange kvinner sorg og skade.

Geirmunds personlighet endrer seg etter opprøret på Geirmundarstadir, som vist i 3.5.2. Etter oppgjøret og etter at Kormlod har kommet seg på bena og hun endelig er blitt gravid, følger han «fredens og forsoningas veg» (s. 246), på en måte som han ikke har gjort før. Det var sannsynligvis en befrielse å slippe taket i hevntankene, som han var nødt til etter opprøret og han ikke hadde noen muligheter til å samle nok folk til reisen. I tillegg har han nå mindre ansvar for folket på Island, som vi skal se nedenfor. Flere har selv fått trelles og kan forsørge seg selv, som legger mindre press på Geirmund om å få ressursene til å strekke til over alt, og det er færre gårder å holde oppsyn med og færre menn å holde kontroll på og kreve inn skatter fra.

4. Forsoning i konflikten med undersåttene

Forsoning mellom partene i denne konflikten skjer i et rettsoppgjør som ligner oppgjør i flere av de klassiske islendingesagaene (se 2.4.5). I dette tilfellet velger de berørte partene en mellomting av alternativ to og tre som forklart i 2.4.5. Det vil si at de både lar en uavhengig person avgjøre, i dette tilfellet Trond Mjåbein, og de lar han velge en «kommisjon», en «tolvmannseid» (s. 231) som skal dømme i sakene. Selv om Trond Mjåbein strengt tatt ikke er helt nøytral, da han er Geirmunds frende, har alle tillit til ham. Partene i konflikten møtes på Torskafjordstinget (s. 229):

Der var det sett hasselstenger på vollen, og band til inngjerding av lagretta vart strekte ut mellom stengene. Innanfor der sat dei som skulle dømma tolvmannseiden, og Trond Mjåbein hadde ordna med kven som skulle vera med der, for folks visste at han var då den mest lovknunne av dei som hadde komme ut her, og folk hadde tillit til han. (s. 231)

Det er mange parter som deltar i rettsoppgjøret på begge sider. De som er kommet for å søke erstatning fra Geirmund er:

[...] Eyvind Koggul som stod i spissen for opprørsflokk, og Bjørn, gardsdrenge til Geirmund, saman med tilsynsmenn og husfolk, og det ikkje utan otte. [...] Gudmund Fossaskegg, frende til Stein Strug, kom óg der, og Jorunn den vene, i tillegg til Kjallak som

følgde med. Dei var der for å krevja mannebøter for Stein og Torbjørn Bitra. Rolv Kjallaksson var der og med alle kvinnene som arbeidde med korn på Kvenkvåle.

Mennene som har møtt opp for å støtte Geirmund, er:

Ulv Skjalge med tjue mann, Steinolv med seg sjølv som attande mann, Trond Mjåbein som sekstande. [...] Onund Trefot var mannsterk og følgde Geirmund til tings. Dei fekk og hjelp med folk frå Eirik Snara frå Trekyllsvik, og i tillegg ein våpenfør flokk frå Geirmundarstadir i Selárdal på Strandir, det var til saman seksti mann klare til strid. Med Geirmund gjekk elles Torstein Raude og løysingane som enno var i truskap med han. [...] Det kom òg folk dit som var frakta med båt frå Hornstrandir, Ørlyg og Kjaran og Atle frå Fljot med sine menn; dei hadde trælbundne folk som bøygde seg for dei, med på ferda, i tillegg til Torolv Sporv, Kolli, Nesja-Knjuk og folk frå veidestadene på Bardastrand. (s. 229)

Trond Mjåbein mener at partene er ujevnt representert da Geirmund sin flokk er større enn motpartens. Han får Geirmunds frender og deres menn til å stille seg med mennene i «komiteen» for at partene i rettsoppgjøret skal være jevne:

Men då Trond Mjåbein såg kor ujamt flokkane skipa seg, gjekk han til Steinolv Låge og Ulv og bad dei følgja seg, for det var mykje om å gjera. Dei flytta seg no åt mennene til Trond og dei som følgde mennene som skulle vera i tolvmannseiden. Der var det mange frå Hvam og dei som følgde Hallstein og Bjørn den austrøne. Flokkane som stod mot kvarandre, var no jamnare oppstilte, så dei betre kunne avgjera sakene.

De som legger frem saker og mener de har erstatningskrav fra Geirmund er: Eyvind Koggul, Bjørn fra Hornstrandir, noen som krever bøter fordi Bjørn, som jo var bustyrer for Geirmund, hadde ranet og skadet dem i jakt på mat og varer (s. 234), Gudmund Fossaskegg krever bot for Stein Strug, og Jorunn, enka etter Torbjørn, krever bot for drapet på ham. Etter at alle har lagt frem sakene sine, tar Geirmund ordet. Han bebreider flokken for å være illojale, feige og æreløse og han avslutter med: «Men de treng ikkje ottast utkalling til hæren meir frå meg. Det vert ikkje tale om å fara mot Luva med feigingar og slappfiskar. Eg skal ri bort herifrå med æra til oss alle.» (s. 236).

Alle som har lagt frem saker mot Geirmund får bøter i form av trelles som Geirmund eier. Geirmund får selv bestemme hva som skal skje med tilsynsmennene og trelleene som var med i opprøret mot ham, og de blir gitt over til ham (s. 237). Flokken er ikke fornøyd med oppgjøret, og Trond Mjåbein bestemmer, sammen med dommerne, at landet Geirmund eier på Hornstrandir «alt skulle gjerast til allmenning og høyre til alle innanlandske menn.» (s. 238).

Dette er et nederlag for Geirmund og han truer Trond med sverdet sitt: Han drog sverdet sitt, Kroksnaut, let det kalde stålet kvila på halsen til Trond og stirte på han med hatefulle augo. [...] Trond gav teikn og bad mennene om å stikka sverda i slira. Han snudde seg og såg Geirmund blidt i augo. Trond greip om sverdodden og la han mot hjartestaden på seg og sa: 'Om det er det offeret som trengst, legg då det no igjennom, frende og fostbror.' Geirmund stirte på han ei stund. Drog så til seg sverdet og reid bort frå tinget. Med han fór mennene hans, trufaste og trulause bundne, og dei træljar, kvinner og karar, som etter denne dommen enno var i hans eige og omsorg. (s. 238–239)

Etter rettsoppgjøret kan en nok si at Geirmunds motparter er tilfredse. De har fått trelle og tilgang til eiendom, slik at de kan starte med jordbruk nå når det ikke lenger er hvalross og sel å jakte på. Geirmund, på den andre siden, har ikke fått oppreisning utover å få beholde trellene sine, og selv få avgjøre hva som skal skje med tilsynsmennene som har sveket ham. I tillegg må han avstå gården sin på Hornstrandir som «allmenning». Som forklart ovenfor hevner Geirmund vanæringen av Kormlod, og i den forbindelsen dreper han både Eyvind Koggul og Bjørn fra Hornstrandir. På den måten måtte de til slutt unngjelde for ugjerningene sine, og det blir mer balanse mellom Geirmund og delen av befolkningen som ikke lenger er hans undersåtter. Dette rettsoppgjøret samsvarer som nevnt med oppgjør beskrevet i flere islendingesagaer, selv om det er noen forskjeller med hensyn til rollen Trond Mjåbein har og måten det velges menn til «kommisjonen». Avgjørelsen om å gjøre Geirmunds eiendom til allmenning er heller finne i islendingesagaene, som «Brand» også påpeker: «Vi kjenner ikkje til andre døme på at det har vore gjort lovleg vedtak på det viset om landnåmet til ein fri mann» (s. 238).

3.5.6 Avslutning i SoGH

Soga om Geirmund Heljarskinn avsluttes med at Geirmund aksepterer at døden er nært forestående. Før han dør, får Kormlod ham båret ut så han får se «rognlunden der han før såg lyset [...] for at han kunne døy for den Gud som sola og han sjølv hadde skapt» (s. 255). Etter at det er fortalt om gravferden, er det et avsnitt av «Brand» som gjør rede for etterkommerne til Geirmund der «Brand» knytter seg selv til Geirmunds ætt. Avsnittet innledes med setningen: «Det er kommen ei stor ætt frå Yri» (s. 256). Yri er Geirmund og Illturkas datter (s. 203). Denne typen formuleringer om ætten til sagahelten eller andre viktige personer er å finne i avslutningen i mange islendingesagaer, som forklart i 2.5.6. I en fotnote kommenterer Birgisson at «Brand reknar ætta si tilbake til Geirmund Heljarskinn» (175, s. 256). Det kan synes å være dette som er hovedformålet med denne genealogien. Dette er gjort i flere av islendingesagaene også, og

genealogiene kan gi en pekepinn om forfatterskapet i mange tilfeller. Den siste setningen i avslutningen, før tillegget av «Magnus Thorhallsson» (se fotnote 176 på s. 257), er «Her sluttar vi saga om Geirmund Heljarskinn» (s. 256). Formuleringen er i tradisjonell «sagastil» og omtrent identisk med «Her ender vi *Sagaen om Gisle Sursson*», som altså avslutter *Sagaen om Gisle Sursson* (Jørgensen, 2014c, s. 47)).

Det aller siste avsnittet i siste kapittel er, ifølge en fotnote av Bergsveinn Birgisson (176, s. 257), et tillegg fra «avskriveren» «Magnus Thorhallsson». «Magnus» gjør rede for genealogien til ætten etter Geirmund:

[Dotter til Geirmund Heljarskinn var Yri, som Ketill Guva var gift med. Dei hadde sonen Oddi, som var gift med Torlaug Gydja Rolvsdotter. Dei fekk dottera Hallveig som var gift med Jørund Torgilsson, og son deira var Snorre, far til Gils som var gift med Tordis Gunnlaugsdotter. Dei fekk sonen Tord, og hans son var Hvam-Sturla som fekk barn med fleire kvinner. Han hadde sonen Sighvat, som var godordsmann, og han fekk dottera Steinvor, gift med Halvdan Sæmingsson. Deira son var Sturla og hans son Arnfinn, far til Eyjolv på Urdir, far til Torstein lag mann. Hans dotter var Solveig den vidfarne, som var gift med Bjørn Einarsson Jorsalfare, hovding i Vatnsfjorden; deira dotter er Kristin, som er gift med Torleiv Arnason.] (s. 257)

Avsnittet skal, ifølge fotnoten på samme side, vise koblingen mellom Geirmund og «Vatnsfjord-Kristin», som nok er en «missing link» i genealogien til Geirmunds ætt (s. 257). Birgisson har latt «Magnus» lage en kobling som gjør at genealogien blir mer omfattende. Det står at «Hvam-Sturla [...] fekk barn med fleire kvinner». I *Den svarte vikingen* kobler Bergsveinn Birgisson seg selv til Geirmund gjennom Sturla Þórðarson (Hvam-Sturla) (Birgisson, 2013, s. 16). Avslutningen i *Soga om Geirmund Heljarskinn* har altså flere sjangertypiske formuleringer. Innholdet er gjenkjennelig, og de to siste avsnittene har et biografisk preg og redegjør for etterkommere av Geirmund Heljarskinn. Dette er en av to vanlige måter å avslutte islendingesagaer på, som forklart i 2.5.6.

Avsluttende refleksjoner

Spørsmålene jeg stilte som utgangspunkt for min lesning av *Soga om Geirmund Heljarskinn* var hvordan sagaen forholder seg til sjangerkonvensjoner for islendingesagaen, og om den følger Theodore M. Anderssons handlingsskjema for islendingesagaer. Svaret på det første spørsmålet er at sagaen forholder seg i stor grad til konvensjonene for skrivestil, kronologi, bruk av frampek gjennom drømmer og andre typer varsler og innslag av skaldekvad. Når det gjelder

fortellerperspektiv og fortellermåte, i tillegg til den betydelige plassen som er viet Geirmunds indre konflikt, representerer dette tydelige avvik fra sjangerkonvensjonene for de klassiske islendingesagaene.

Sagastilen, skrivestilen som kanskje er det som først og fremst assosieres med islendingesagaene hos folk flest, er gjennomført i denne sagaen. Den muntlige tradisjonen som er felles for islendingesagaene er løftet frem, og det er «folkets egen stemme» som først og fremst forteller historien til Geirmund, selv om det gjøres ved hjelp av pennen til «Brand». Handlingsgangen er strengt kronologisk, og det er gjennom drømmer og varsler at hendelser i framtiden foregripes, som er et vanlig og gjennomført trekk i islendingesagaene. Et annet kjent særtrekk ved islendingesagaene er innslagene av skaldekvad. I *Soga om Geirmund Heljarskinn* har de også den funksjonen som de vanligvis har i islendingesagaene: De fungerer som dramatiserende replikker i handlingen. I denne fortellingen knytter de også sagaen til den skriftlige sagatradisjonen, da mange av dem er hentet fra andre sagaer. Sammen med de mange fotnotene som gjør rede for innholdets tilknytning til historiske sagaer, gir disse skaldestrofene sagaen et preg av historisitet.

Sjangerbruddene med hensyn til fortellerstemmene i teksten, «Brands» kommentarer og Geirmunds indre monologer, er et utslag av at både «Brand» (tilsynelatende) og Birgisson kommuniserer med sin egen samtid. Teksten må forholde seg til konteksten den befinner seg i. «Brand», som er prest på Flatøy på slutten av 1100-tallet kommenterer Geirmunds handlinger og moralske avvik fra et middelaldersk kristent perspektiv. Via «Brand» snakker Birgisson også til sine samtidige lesere, for eksempel gjennom samtalene mellom Trond Mjåbein og Geirmund, der moderne verdier kommer til syne, og gjennom Geirmunds tanker når han lytter til hvaløret, som speiler den indre monologen i et menneskesinn, en fortellerstil som først ble vanlig med den modernistiske tradisjonen som utviklet seg på slutten av 1800-tallet. Tankene som avbrytes av nye tanker og innfall er en vanlig skrivestil i dag, og kan kanskje lettere skape gjenkjenning og refleksjon hos dagens lesere, enn den objektive fortellerstemmen som er gjennomført i de klassiske islendingesagaene.

Islendingesagaenes ofte endimensjonale og statiske sagahelter er i *Soga om Geirmund Heljarskinn* erstattet med en sammensatt saga-antihelt. Geirmund Heljarskinn karakteriseres ikke gjennom skildringer av et vakkert utseende og ærbare egenskaper som styrke og mot, som sagahelter ofte blir. Her beskrives en stygg og svart gutt. Andre sagahelter kan også beskrives med lignende egenskaper, for eksempel Egil Skallagrimsson, men i tillegg til de lite flatterende beskrivelsene av utseende hans, blir Geirmund avvist av sin mor i første omgang, og i andre

omgang også av sin far. Og han blir mishandlet av sin fosterbror hos trelle. I likhet med mange andre vikingbarn, blir han sendt til oppfostring i utlandet. Forskjellen er at han blir forlatt mot sin vilje hos et fremmed folk i et fremmed land. Ingen kjente islendingesagahelter starter livet på minussiden i den som grad Geirmund Heljarskinn gjør det, og dette legger grunnlaget for et av de viktigste motivene i sagaen: Geirmunds tanker og tvil om rett og galt, og om forholdet mellom skam, ære og hevnplikt overfor ætten og faren sin, som sviktet ham da han var ung.

Komposisjonen i *Soga om Geirmund Heljarskinn* er mer kompleks enn i de klassiske sagaene, mye på grunn av at det bygges opp mot flere konflikter. I innledningen til sagaen følger vi flere av Geirmunds forfedre, og, på lignende måte som i *Sagaen om Gisle Sursson*, har hendelsene her avgjørende betydning for å forstå handlingen i hoveddelen. Hognes forbannelser over Hjørleiv, og Halvs insistering på å følge æreskodeksen, selv om det fører til hans død, er eksempler på dette. Innledningen er også viktig for å forstå personen Geirmund Heljarskinn, da han arver avgjørende egenskaper av forfedrene sine. Det gis mange frampek til konfliktene i sagaen, spesielt gjennom drømmer som både forfedrene og Geirmund selv har. Dette samsvarer som nevnt godt med de klassiske islendingesagaene, og særlig assosierer man med *Sagaen om Gisle Sursson*, Gisles drømmekvinner, og den sentrale rollen drømmene spiller i sagaen. På lignende måte spiller flere drømmekvinner i *Soga om Geirmund Heljarskinn* viktige roller. Hjors drømmer om to kvinner i innledningen, og Geirmunds drømmer om «hjartelukke»-kvinnen, og kvinnen som varsler om hans død. Gjennom drømmene får vi, som også er tilfelle i andre islendingesagaer innsikt i psyken til sagahelten Geirmund. Det er gjennom drømmen om «hjartelukke»-kvinnen, og drømmen om at han blir slått med en lime, at vi aner kvalene hans i forbindelse med æreskodeksen, og traumene han bærer på.

Mot slutten av sagaen viser det seg en endring i Geirmund, som er nokså utradisjonelt i islendingesagasammenheng. I etterordet til *Soga om Geirmund Heljarskinn* skriver Birgisson om personene i islendingesagaene, at «straks ein mann er presentert i sagaen og personlegdommen hans er konstatert, er det der som ein føresetnad at han alltid er den same» (s. 328). Likevel, påpeker han, er det noen sagaforfattere som skriver inn endringer i personligheten til karakterene etter dramatiske hendelser (s. 328). Undersåttenes opprør og vanæringen av Kormlod er sannsynligvis det som fører til en endring i Geirmunds personlighet og livsanskuelse. Han mister to viktige mål i livet av syne: æresoppretting og kjærlighet. Etter hvert forsoner han seg likevel med det som har skjedd, og får tilsynelatende endelig ro sammen

med Kormlod. Han har blitt fratatt kontrollen over skjebnen sin, som kanskje egentlig er en velsignelse, og som fører til en slags befrielse for ham.

Det andre spørsmålet jeg stilte for undersøkelsene mine, var om sagaen følger Anderssons handlingsskjema. Handlingsskjemaet er et analyseverktøy og må, som andre analyseverktøy, tilpasses hver enkelt sak, eller i dette tilfellet, hver enkelt saga. Med det hensynet kan man konkludere med at sagaen følger handlingsskjemaet. Birgisson har skapt en mer kompleks og sammensatt saga, en saga som kanskje også har noen likhetstrekk med dagens romansjanger, når det gjelder tematikken i forbindelse med sagaheltens indre liv. Gjennom den utfyllende innledningen, fremstillingen av flere konflikter i hoveddelen, og med avslutningen til slutt, finner vi alle de tradisjonelle elementene i Anderssons handlingsskjema for islendingesagaene: Innledning, konflikt, klimaks, hevn, forsoning og avslutning. I innledningen presenteres sentrale personer og det ledes an mot de sentrale konflikt(ene): (tanker om) blodhevn, drap og hevndrap, kvinner og kjærlighet, og de gamle vikingidealene om ære og hevns negative og voldelige konsekvenser. Ikke alle konfliktene har et tradisjonelt klimaks, men dette er representert i kampen mellom Geirmund og Tore, med nærkampen som fører til sagaheltens død. Ikke alle krenkelsene fører til hevnhandlinger heller, men også dette er representert i konflikten mellom Geirmund og Trond Bitra, da Tores angrep på Geirmund er hevn for at Geirmund drepte Trond. Geirmund utfører også hevndrap på opprørerne som har vanæret Kormlod, selv om dette ikke skjer i første omgang i oppgjøret etter opprøret. Forsoning skjer heller ikke i alle konfliktene, men rettergangen etter undersåttenes opprør mot Geirmund, samsvarer med hvordan oppgjør foregår etter konflikter i noen av de klassiske islendingesagaene. Til slutt avsluttes sagaen med at det vises til Geirmunds datter, Yri, og at det kom en stor ætt etter henne, som er en av de klassiske måtene å ende en islendingesaga på, sammen med den siste setningen «Her sluttar vi soga om Geirmund Heljarskinn».

Birgisson har brukt sagasjangeren som en ramme for å fortelle om Geirmund Heljarskinn, som han med *Den svarte vikingen* (Birgisson, 2013) argumenterte for at fortjener en plass i sagalitteraturen. Samtidig som han også har fylt rammen med moderne problemstillinger. For eksempel kaster han lys på hvordan traumer i barndommen kan påvirke ens voksenliv. Han viser også hvordan ensidig fokus på materielle goder, status og ære, kan føre til hensynsløshet og ensomhet, og hvordan det å gi slipp og forsone seg med situasjonen sin kan virke befriende og helende. Når alt kommer til alt: Alle er ansvarlige for sin egen ild.

Bibliografi

- Andersson, T. M. (1967). *The Icelandic Family Saga. An analytic reading*. Harvard university press.
- Andersson, T. M. (1968). Some Ambiguities in Gisla saga: A Balance Sheet. *Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies*, 7-42.
- Bale, K. (2017). Litteraturlesing som dannelse av demokratiske holdninger. *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, 20(1), 40-49. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-288X-2017-01-04>
- Birgisson, B. (2013). *Den svarte vikingen*. Vigmostad & Bjørke
- Birgisson, B. (2015). *Gerimundar saga Heljar skinns*. Bjartur.
- Birgisson, B. (2016). *Soga om Geirmund Heljar skinns*. Pelikanen forlag AS.
- Borkenhagen, M. (2021, 4. juni). In *Festivalspesial: Hovedforedraget: Bergsveinn Birgisson*.
- Brandtzæg, S. G. (2017). Per Thomas Andersen: Fortelling og følelse. En studie i affektiv narratologi. *Edda*, 104(2), 199-205. <https://doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2017-02-08> ER
- Bugge, A. (1911). *Fortællingen om Halv og Kiæmperne hans*. Heimskringla.no. Retrieved 25.01.2022 from https://www.heimskringla.no/wiki/Fort%C3%A6llingen_om_Halv_og_kj%C3%A6mperne_hans
- Bull, F., Paasche, F., Winsnes, A. H., Houm, P., Holtsmark, A., & Svendsen, P. (1957). *Norsk litteraturhistorie* (2 ed.). Aschehoug.
- Haugen, O. E. (Ed.). (2004). *Handbok i norrøn filologi*. Vigmostad & Bjørke AS.
- Horn, F. W. (u.å.). *Våre fædres guder*. Heimskringla.no. https://heimskringla.no/wiki/Vore_f%C3%A6dres_guder:_F%C3%B8rste_Afsnit:_Skabelsen
- Jørgensen, J. G., Hagland, J. R. (Ed.). (2014a). *Islendingesagaene. Samtlige sagaer og førtini tætter. Bind I-VI*. Saga Forlag.
- Jørgensen, J. G., Hagland, J. R. (Ed.). (2014b). *Islendingesagaene. Samtlige sagaer og førtini tætter. Bind I. Skalder. Grønland og Vinland*. Saga Forlag.
- Jørgensen, J. G., Hagland, J. R. (Ed.). (2014c). *Islendingesagaene. Samtlige sagaer og førtini tætter. Bind II. Fredløse. Skalder og helter*. Saga Forlag.
- Jørgensen, J. G., Hagland, J. R. (Ed.). (2014d). *Islendingesagaene. Samtlige sagaer og førtini tætter. Bind III. Njålssoga. Helter og eventyrere*. Saga Forlag.
- Jørgensen, J. G., Hagland, J. R. (Ed.). (2014e). *Islendingesagaene. Samtlige sagaer og førtini tætter. Bind V. Rikdom og makt. Tro og kamp*. Saga Forlag.
- Kålund, K. (1904). *Fortællingen om Geirmund Helskind*. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag. København og Kristiania. Retrieved 01.02.2022 from https://www.heimskringla.no/wiki/Fort%C3%A6llingen_om_Geirmund_Helskind
- Meulengracht Sørensen, P. (1993). *Fortelling og ære. Studier i islendingesagaerne* (1995 ed.). Universitetsforlaget.
- Mundal, E. (2004a). Edda- og skaldedikt. In O. E. Haugen (Ed.), *Handbok i norrøn filologi* (pp. 215-266). Vigmostad & Bjørke AS.
- Mundal, E. (2004b). Sagalitteraturen. In O. E. Haugen (Ed.), *Handbok i norrøn filologi* (pp. 267-302). Vigmostad & Bjørke AS.
- Myrvoll, K. J. (2020). Gísli Súrsson as Egða Andspillir. An Obscure Kenning and its Implications for Tribal Identities in Tenth-Century Iceland. *Gripla*, 31, 199-232. <https://doi.org/https://doi.org/10.33112/gripla.31>
- Nordal, S. (Ed.). (1933). *Egils saga Skalla-Grimssonar*. Íslenzk Fornrit.
- Ólason, V. (1998). *Dialogues with the Viking age. Narration and Representation in the Sagas of the Islanders* (A. Wawn, Trans.; English translation ed.). HEIMSKRINGLA. mál og Menning Academic Division.
- Pálsson, H. (2000). *Nökkel til islendingesagaene*. Cappelen Akademisk Forlag.

- Petersen, N. M. (1847). *Sagaen om Hervarar og Kong Heidrek*. Heimskringla.no.
https://heimskringla.no/wiki/Sagaen_om_Hervarar_og_Kong_Heidrek
- Ridderstrøm, H. (2021). Saga. In *Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier*. Saga. (u.å.). In *Det norske Akademis ordbok: Det Norske Akademi for språk og litteratur*.
- Skei, H. H. (2011). *Å lese litteratur* (2. utgave ed.). Gyldendal Norsk Forlag.
- Sveinsson, E. Ó. (Ed.). (1954). *Brennu-Njáls saga*. Íslenzk fornrit.
- Tromp, C. (2012). *Mark er at draumum. Drømmenes narrative funksjon i islendingesagaer* [Mastergradsavhandling, Universitetet i Oslo].
- Vea, M. S. (u.å.). *Augvald*. Avaldsnes. Norges eldste kongesete. Retrieved 20.05.2022 from <https://avaldsnes.info/informasjon/augvald/>
- Aaslestad, P. (1999). *Narratologi. En innføring i anvendt fortelle teori*. Cappelen Akademisk Forlag as.
- Pórólfsson, B. K., & Jónsson, G. (Eds.). (1943). *Vestfirðinga sǫgur*. Íslenzk Fornrit.